

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE İDARİ TEŞKİLATIN
YAPISALLIĞI (İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE
İDARİ TEŞKİLATIN YAPISI VE TEMELLERİ)**

AYLİN İSLAMİ

ARALIK 2012

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE İDARİ TEŞKİLATIN
YAPISALLIĞI (İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE
İDARİ TEŞKİLATIN YAPISI VE TEMELLERİ)**

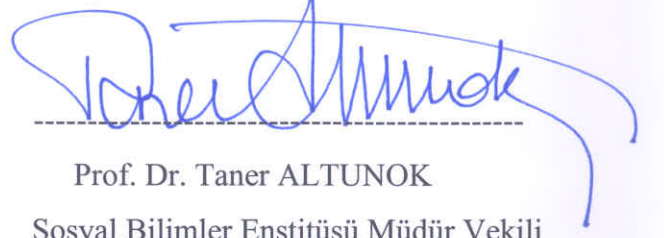
AYLİN İSLAMİ

ARALIK 2012

Tez Başlığı : **İran İslam Cumhuriyetinde İdari Teşkilatın Yapısalılığı (İran İslam Cumhuriyetinde İdari Teşkilatın Yapısı Ve Temelleri)**

Tezi Hazırlayan : **Aylin İSLAMİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı:

Prof. Dr. Taner ALTUNOK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU
Kamu Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup Yüksek Lisans Tezi olarak uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Yahya K. ZABUNOĞLU
Tez Danışman

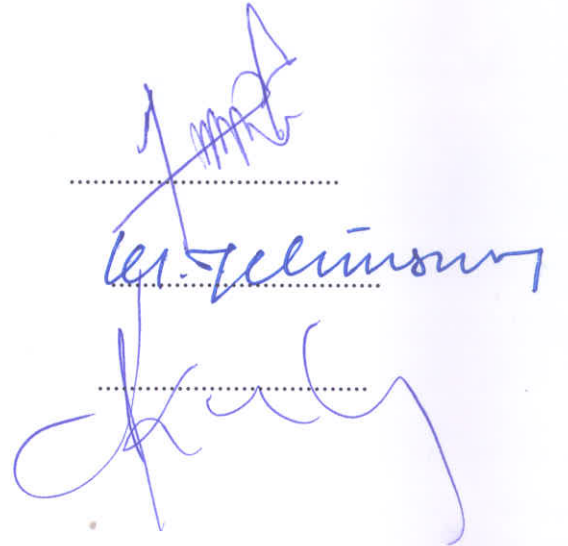
Tez sınav Tarihi : 21.12.2012

Tez Jüri Üyeleri :

Prof. Dr. Yahya K. ZABUNOĞLU (Çankaya Üniv.)

Yrd. Doç. Dr. Ayhan TEKİNSOY (Ankara Üniv.)

Öğr. Gör. Dr. İlker KILIÇ (Çankaya Üniv.)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

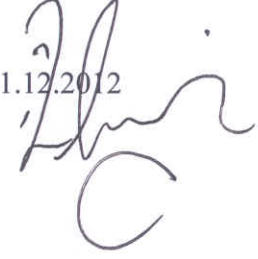
Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallarını gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı Soyadı : Aylin İSLAMİ

İmzası :

Tarih :

21.12.2012

ÖZET

İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE İDARİ TEŞKİLATIN YAPISALLIĞI(İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE İDARİ TEŞKİLATIN YAPISI VE TEMELLER)

İSLAMİ, Aylın

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Yahya K.ZABUNOĞLU

Aralık 2012, 107 sayfa

Kamu hukuku, hükümetler ile halk arasındaki ilişkilere değinir. Hukuk biliminin bu bölümünde, devletin dış ve iç ilişkileri incelenir. Kamu hukuku düşünceleri yaklaşımı, egemenlik alanında değerli ideallerin yansıması ile sonuçlanarak, halk kendi kaderlerini çizmekte önemli rol oynamaya başladı. Erklar ayrışımı, seçimler ve halk denetimi bu bilimin önemli başarılarındandı. Ama Meşrute Harekâtı ve İslam cumhuriyeti İran'ın siyasi ve idari alanında köklü değışimlerden sayılabilir. Son siyasal değışimler sonucu kamu hukuku da, İran'da köklü değışimlere sahne oldu ve İslam Cumhuriyeti sistemi cumhuriyet ve İslam'ın karışımı yaklaşımıyla, dini düşünce ve halkın demokratik egemenliğinde yeni bir simge ortaya çıkardı. Bu oluşum dünyadaki mevcut siyasal değışimlerle çatışmada, medeniyet ve cumhuriyette benzerlikler taşımaktaydı. Bu çalışmada İran İslam Cumhuriyeti'nin yapısı siyasal kurumlar ve idare hukukuna dayanarak anayasa ekseninde üç bölümde incelenerek, İran İslam Cumhuriyeti'ndeki kamu hukukunun köklü değışimlerine bir pencereden bakarak, bazı durumlarda çatışmalar ve benzerlikler ortaya konur.

Anahtar Kelimeler: Kamu hukuku, Temel Haklar, İdare Hukuku, İran İslam Cumhuriyeti

ABSTRACT

ADMİNİSTRATİVE ORGANİZATİON İN THE İSLAMİC REPUBLIC OF İRAN WİTH
STRUCTURE (STRUCTURE AND BASİC ADMİNİSTRATİVE ORGANİZATİON İN
THE İSLAMİC OF İRAN)

İSLAMİ, Aylin

Graduate School of Social, Sciences Department of Public Law

Supervisor: Prof.Dr. Yahya. K.ZABUNOĞLU

December 2012, 107 pages

Public Law addresses the relations between the government and people. In this section of the Science of Law, internal and external relations of the government are examined. The approach of the consideration of the Public Law notion resulted in the reflection of valuable ideas at the sovereignty area and the people commenced to have an important role in determining their own destiny. Separation of powers, elections and public surveillance were among the important achievements of this science but Constitutionalism and Islamic Republic may be considered two of the radical changes at the political and governmental areas. As a result of the recent political changes, Public Law was also subject to radical changes in Iran and Islamic Republican System has called forth a new symbol at the democratic sovereignty of the public together with the republican approach combined with Islam, with religious notion. This development, when coming across with the present political changes in the world, had similarities with civilization and republican approach. In this study, the structure of Iran Islamic Republic is examined in three sections on the Constitutional Axis, based upon the political institutions and Administrative Law, looking through a window to the radical changes of the Public Law in Iran Islamic Republic and conflicts and similarities are presented in some cases.

Keywords: Public Law, Fundamental Rights, Administrative Law, İslamic Republic Of Iran

İÇİNDEKİLER

İMZA SAYFASI.....	ii
İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM I

1.İRAN ANAYASASINDA İRAN'IN İDARE HUKUKUNUN KAPSAMI	
1.1. İRAN'DA İDARİ SİSTEMİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ	7
1.1.1. Eski İran'da İdari Sistem	7
1.1.2. İslam'dan Sonra İran'ın İdari Sistemi.....	8
1.1.3. Sefeviler Dönemi	9
1.1.4. Gacarlar Dönemi.....	9
1.1.5. Yirminci Yüz Yılın Sonlarında İran İdari Sisteminde Değişim	10
1.1.6. Ülke İstihdam Kanununun Tedvin Edilmesi	11
1.1.7. Ülke Hizmet Yönetimi Kanunu	13
1.2. İDARE.....	18
1.2.1. Kamu Hukuku.....	18
1.2.2. Kamu Hukukunun Bölümleri	19
1.2.3. Temel Hukuk	20
1.2.4. İdare Hukuku	21
1.2.5. İdare Hukukunun Bölümleri	22
1.2.5.1. Genel İdare Hukuku	23
1.2.5.2. Özel İdare Hukuku	23
1.3. DEVLET.....	23
1.3.1. Genel ve Özel Anlamda Devlet	23
1.3.2. Bakanlık.....	25

1.3.3. Devlet Müessesesi	26
1.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları	26
1.3.5. Devlet Kuruluşları	27
1.4. İRAN İDARE HUKUKUNUN USUL VE ESASLARI	29
1.4.1. Anayasa.....	29
1.4.1.1. Genel İlkeler.....	29
1.4.1.2. Dil, Yazı, Tarih ve ülkenin resmi bayrağı.....	33
1.4.1.3. İnsan Hakları	34
1.4.1.4. Ekonomi ve Mali İşler.....	34
1.4.1.5. Milli Egemenlik Hakkı ve Ondan Kaynaklanan Güçler	35
1.4.1.6. Yasama Erki	35
1.4.1.7. Konseyler	37
1.4.1.8. Rehber(Dini Lider) veya Rehber Konseyi	37
1.4.1.9. Yürütme Erki.....	38
1.4.1.10. Dış Politika.....	39
1.4.1.11. Yargı Erki.....	39
1.4.1.12. Radyo ve Televizyon.....	40
1.4.1.13. Milli Güvenlik Yüksek Kurulu	40
1.4.1.14. Anayasanın Gözden Geçirilmesi.....	41
1.4.2. Organik Kanunlar	41
1.4.2.1. Organik Kanunların Anlamı.....	41
1.4.2.2. İran İdare Hukukunda Organik Kanunlar	42
1.4.2.3. İran İslam Cumhuriyetinin Geleceğe Yönelik 20 Yıllık Milli Görünüm Belgesi	43
1.4.2.4. Hükümetin Genel Politikaları	43
1.4.2.5. Devletin Beş Yıllık Programları.....	45
1.4.3. Devletin Hükümleri	47
1.4.3.1. Kararname	48
1.4.3.2. Yönetmelik.....	49
1.4.3.3. Genelge	50
1.4.3.4. Talimatlar	50
1.4.4. İran İdare Hukukunun Genel Esasları.....	50

BÖLÜM II

2.İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE GENEL ESASLAR

2.1.İRAN İDARE TEŞKİLATINA HÂKİM OLAN USUL VE ESASLAR.....	52
2.1.1. Kanunun Otoritesi.....	52
2.1.2. İdare Teşkilatının Hiyerarşisi	52
2.2. İRAN İDARİ KURUMLARINDA HÂKİM TEKNİK İLKELER	53
2.2.1. Merkeziyet Yöntemi İle İdare.....	53
2.2.2. Ademi Merkeziyet Yöntemi İle İdare.....	53
2.3. İRAN İDARE KURUMUNUN YÜCE MAKAMLARI.....	54
2.3.1. İran İslam Cumhuriyeti Düzeninde Rehber (Dini Lider).....	54
2.3.2. Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyi	56
2.3.3. Milli Güvenlik Yüksek Konseyi.....	57
2.3.4. İran İslam Cumhuriyetinin Radyo ve Televizyon Kurumu	58
2.3.5. Kültürel İnkılâp Yüksek Konseyi	59
2.3.6. Yasama Erki.....	60
2.3.6.1.İran İslami Millet Meclisi.....	60
2.3.6.2. Koruyucular Konseyi	63
2.3.7. Yargı Erki	64
2.3.8. Yürütme Erki	68

BÖLÜM III

3.İLLERDE DEVLETİN İDARİ KURUMU

3.1. YEREL İDARE KANUNUNUN TANIMI.....	75
3.1.1. Milli ve Mahalli İşler	75
3.1.1.1. Milli İşler.....	75
3.1.1.2. Yerel İşler:.....	75
3.1.2. İdare Bölümleri	76
3.2. Yerel Yönetim Kurumları.....	78
3.2.1. İllerdeki İdari Kurum	78
3.2.2. İlçe İdare Kurumu	81
3.2.3. Bölge İdare Kurumu	82
3.2.4. Kasaba ve Köy İdare Kurumu	83
3.2.5. Yerel Konseyler	83
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	94

EKLER

Şema 1. İnan İslam Cumhuriyetinde İdari Teşkilatın Şeması	74
Şema 2. İnan İslam Cumhuriyetinde Güç Yapısı Şeması.....	92
Şema 3. İnan İslam Cumhuriyetinde Milletin Egemenliği Şeması.....	93
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

A.G.E. : Adı Geçen Eser

A.E. : Aynı Eser

Bkz. : Bakınız

v.s. : Vesaire

GİRİŞ

Kamu hukuku hükümetler ile halklar arasındaki ilişkilere değinir. Kamu hukuku bilimi ışığında devlet ve halk arasındaki ilişkiler, görevler ve sorumluluklar belirlenir. Aslında kamu hukuku, hukuk bölümleri arasında en önemli dallardan birisi olarak, derinlemesine incelenmesi ile hükümdarlar ve halk arasındaki ilişkiler ve sorumlulukların açıklanması için açık bir başlangıç elde edilebilir.

Kamu hukukunun gelişimi ve yeni düşünceler yaklaşımında önemli düşünürlerin varlığı temel hukuk ve idare hukuku, bu bölümün önemli boyutlarından biri gibi tezahür etmesine ve amirane hareketi gibi hareketlerin iktidarların yüzünden despotluk ve münhasırlığı silerek, beşeriyetin yüce idealleri makamında özgürlüğün büyük ağacının tecelli etmesine sebep oldu.

Çok uzak olmayan geçmişlerde, despotluk ve diktatörlüğün çirkin pası insanlığın yüzünü yorgun ve yıpratmıştı ve eğer ünlü düşünürlerin önderliğindeki özgürlükçü hareketler sonuçlanmasaydı, insanın siyasi hayatı artık ortaya çıkamazdı.

Ortaçağın geçmesiyle, batı dünyasının felsefi düşünceleri demokrasi süreci ile siyasi toplumların oluşumu için yeni bir tasarı ortaya koydu. 1779 yılında Fransa'da İnsan ve Vatandaş Hakları Beynamesi'nin yayımlanması, kamu hukuku düşünürlerinin Britanyalı özgürlükçülerinin akılcı savaşlarından sonra, tutarlı çabalarının sonuçlanmasının başlangıcı olarak, ileride Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsızlığı ve özellikle o ülkenin 1781 yılında Vatandaş Hakları Beynamesinde tecelli etti.

On dokuzuncu yüz yıl ve endüstriyel devrimin başlaması amirane ve anayasa hareketine yeni bir hayat verdi. Birinci ve ikinci dünya savaşları fırtınasının geçmesi ve uluslararası kurumların oluşumu, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beynamesinin yayımlanması, çeşitli ülkelerde anayasaların ortaya çıkmasına ve insan eksenli temel hakların ve meşru hakların anayasa kapsamına girmesine sebep oldu.

İnsan hakları ve ona yönelik felsefe,1969 yılında Medeni ve Siyasal Hukuk Antlaşmasının birçok ülke tarafından kabulüne neden oldu. Bu antlaşmanın birinci maddesi, ”halkların kendi kaderlerini çizmekte özgür olduklarını kabul eder”. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan yorumu, çok değerli ipuçları içermekte ve uluslararası toplumun özgürlüğe ve insan haklarına doğru hareket etme isteğini göstermektedir.

1971 yılında dünya ülkeleri tarafından kabul edilen Ekonomik, Kültürel ve Toplumsal Antlaşma ise, insan haklarının ikinci neslinin doğuşunun ve sosyoloji ışığında ekonomi ve kültür unsurunun temel insan haklarında tecelli etmesine sebep oldu.

Şimdilerde uluslar arası toplum, insan haklarının üçüncü nesli arayışı içindedir. Gelişim hakkı, çevre hakkı ve bu gibiler insan hakları beyannamesinin devamında yeni yaklaşımlar olarak, anayasa maddeleri ve onun yorumları ve yargı kararlarında tecelli etmektedir.

İran uygarlıklar ülkesi olarak bilinmektedir. Bu ülkedeki insan yaşam tarihi, 5-7 bin yılları göstermektedir. Ayrıca, eski tarih araştırmaları İran siyasal toplumunun oluşumuna senet olarak, her devirde iktidar unsurunun bakış açısına göre çeşitli yaklaşımlara sahip olduğunu gösterir.

Belki de İran tarihinde en önemli yaklaşım olarak, İslam dininin ortaya çıkması gösterilebilir. İranlıların Müslümanlığa geçtikten sonra, çok uzun süre bir nevi Abbasilerin etkisi altındaydılar. Moğolların bu topraklara şiddetli baskını ve Arapların Egemenliğinin sonlanmasıyla, hükümetlerin bağımsızlığı uğrunda temel adımlar yavaş yavaş atılmaya başlandı ve Afşariye sülalesi ve onun başında Nadir Şah Afşar, İran’ı birleştirmeye başararak, ona yeni siyasal hayat bağışladı.

Ortadoğu ve doğu Avrupa’nın kalbinde Osmanlıların ortaya çıkması ve dünyaya açılmaları İran’da Sefeviler diye adlanan Şii hükümetle eşzamanlı idi. Aslında Sefeviler dönemi İslam’dan sonraki İran hükümetler tarihinde din ve siyasetin karışma tarihi olarak söylenebilir.

Gacarlar sülalesi dönemi, özellikle Nasıreddin Şah hakimiyetinde İran’ın idari sistemi birincil olarak oluştu. Adalet divanının oluşumu, ordunun oluşumu, yabancı elçiliklerin İran’da açılması ve tersi, merkezleşmiş idari sistem, vergi

sisteminin düzenlenmesi, bürokrasi ve idare hiyerarşisi Nasıreddin Şah döneminde üç yıl baş vezir koltuğuna oturmuş ve en son Rus ve İngilizlerin aldatması ile Gacar şahının emriyle Kaşan'ın Fin hamamında öldürülen Mirza Mohammed Tagi Han'ın düşünceleri sayesinde ortaya çıktı.

Nasıreddin Şah'dan sonra oğlu Muzaffareddin Şah tahta geçti. Onun döneminde, batıda özgürlükçü düşüncelerin ortaya çıkması ve bazı düşünürlerin vasıtasıyla bu düşüncelerin ülkeye girmesi ile, Meşrute Harekatı başladı. Din adamlarının eşliği ile yapılan birtakım çabalardan sonra, Gacar Şahı Meşrute Fermanını yayımladı. Kısa süre sonra anayasanın eki hazırlanarak şah tarafından imzalandı ve böylece İran'da birinci yasama meclisi oluşturularak, şahın yetkileri daraltıldı.

Meşrute harekâtından yıllar sonra Pehlevi saltanatı Meşrute anayasasının ideallerini dikkate almaksızın, iktidar sahnesinde güç gösterisi yaparak, siyasal özgürlükleri sınırlamaktaydı. İran İslam İnkılâbı 1357 (1979) yılının Behmen (Şubat) ayında saltanat düzenini yıkmak, cumhuriyet ve demokrasi kurmak düşüncesi ile başarı kazandı ve Mohammed Reza'nın İran'dan ayrılması ile Pehlevi sülalesi dönemi İran'da sona erdi.

İran'ın yeni hükümeti, ilk başta dini düşünceleri dikkate alarak ve dinin siyaset alanında müdahil olmasına vurgu yaparak, halk oyunun çoğunluğunu alarak, İran İslam Cumhuriyeti düzenini kurdu.

Bu düzenin kurulmasından sonra, 1358 (1979) yılının 12 Ferverdin (Mart)inde Anayasa Bilgeler Meclisi, kurucu heyet gibi anayasayı yazmaya başladı. Bu anayasa düzenlenen referandumda halk tarafından onaylandı. Siyasal kurumların çalışması ile yeni siyasal hükümet anayasa yaklaşımları doğrultusunda oluştu ve zaman geçtikçe anayasanın uygulamasında bazı noksanlar görüldü.

Düzen liderinin emri ile anayasa 1368 yılında (1989) gözden geçirildi ve 38 maddesi tekrar düzenlendi veya değiştirildi. Yeni yasa 1368 (1989) yılının Mordad (Ağustos) ayında referandumda, halk tarafından onaylanarak o tarihten itibaren İran hukuk kurallarının üstün normu olarak, siyasal hükümetin eylemlerine temel oluşturdu. Bu yasa 177 maddeli olup, bazı maddeleri anayasa üstü maddesi olarak bilinmektedir.

Bu çalışmada İran İslam Cumhuriyeti'nin idari ve siyasal yapısı anayasa ekseninde incelenecektir. Çalışma konusunun daha iyi belirtilmesi için, İran İslam cumhuriyeti düzenindeki idare hukuku temellerine de değinilir.

Bu çalışmanın amacı, İran İslam Cumhuriyeti teşkilat yapısının idare temel hukuku açısından incelenmesidir. Çünkü hükümet düzeninin bazı bölümleri örneğin; yürütme erki idari işlevinden başka, siyasal işleve de maliktir.

Bu çalışmanın temel amacına ulaşmak için bazı kavramlar örneğin idare, siyasal iktidar ve siyasal kurumlar da tanımlanır. Dolayısıyla bu çalışmanın tali amacında, İran idare hukukunun temelleri de incelenip araştırılır.

İran İslam Cumhuriyeti düzeni özel yapıya sahiptir. Anayasada, demokrasi ilkeleri ve milletin hakları insan hakları kurallarına uygun olarak yazılmış ve düşünülmüştür. Hatta insan hakları nesilleri de millet hakları bölümünde açıkça anlatılmış, bu yüzden de hukukçular açısından iyi anayasalar sırasında görülür.

Anayasanın 56. Maddesi, açıkça “milletin kendi kaderini çizmekte egemenliğini vurgular”. Bu madde, İran İslam Cumhuriyeti düzeninin özünde demokrasi simgesinin göstergesidir. Ama aynı zamanda, anayasanın 5. maddesinde “dini düşünceden kaynaklanmış olan Veli-e Fakih kurumu vardır. Bu kurum hükümet ve liderlik düzeninin simgesi olarak düşünülmüş ve ülkenin üçlü erkinin görelî bağımsızlığının yanında, Veli-e Fakih denetimindedir”.

Nitekim anayasanın 60. maddesinde “yürütme erkinin liderlik, cumhurbaşkanı ve bakanlardan ibaret olduğu” yazıldığına göre, liderliğin siyasal rolden başka idari işleve de sahip olduğu anlaşılır. Bu çelişkilerle birlikte, İran İslam Cumhuriyeti anayasasının, diğer ülkelerin anayasalarından farklı özelliklere sahip olduğu görülür ki, onun özel ve belirgin yönlerinin bu çalışmada tanımlanması ve belirtilmesi uygun olacaktır. Dolayısıyla söz konusu dürtü ile bu çalışma yürütülmektedir.

Bu çalışmada bir asıl soru ve üç tali soru ileri sürülür.

Bu çalışmanın asıl sorusu şöyledir:

İran İslam Cumhuriyetinin düzeninde siyasal ve idari yapısı anayasaya uygun olarak nasıl belirlenir?

Çalışmanın tali soruları şunlardır:

1- İran İslam Cumhuriyetinde siyasal kurumsallaşma hangi temellere dayanır?

2- İran İslam Cumhuriyetinde erkler ayrışımı ilkesi nasıl belirlenir?

3- İran İslam Cumhuriyeti yapısının diğer demokratik düzenlerle belirgin farkı hangi unsurla tanımlanır?

Bu çalışmada bir asıl varsayım ve üç tali varsayım vardır.

Bu çalışmanın asıl varsayımı şöyledir:

* İran İslam Cumhuriyetinin yapısı cumhuriyet ve İslamiyet unsuru esasında olup, rejimi yarı başkanlık – yarı parlamenterdir.

Bu çalışmanın tali varsayımları aşağıdakilerdir:

1- İran'da, siyasal hükümetin kurumsallaşması erkler ayrışımı ve kanunun egemenliğine göre yapılmıştır.

2- İran İslam Cumhuriyeti düzeninin özel yapısından dolayı, liderin denetimi altında olan erkler ayrışımı anayasada kabul edilmiştir.

3- İran İslam Cumhuriyeti düzeninin, diğer siyasal düzenlerle belirgin farkı anayasada dinle siyasetin birleşmesidir ki, liberal düzenlerin tersine cumhuriyet ve İslamiyet kuramını birbiri ile karıştırmıştır.

Çalışmanın geçmişi ile ilgili, İran İslam Cumhuriyeti yaşam sürecinde birçok yazılar ve makalelerin egemenlik ve siyasal kurumlar ve İran idare hukukuna ilişkin hocalar ve araştırmacılar tarafından yayımlandığı söylenebilir. Ama bu çalışma söz konusu hocaların düşüncelerini birleştirerek, İran İslam Cumhuriyeti yapısı ile ilgili boşluğu kapsamlı bir çalışma ile doldurmayı başarmıştır.

Çalışmanın en önemli zorluğu kaynakların çeşitliliği ve aynı zamanda kapsamlı ve genel bir kaynağın olmamasıdır. Kullanılan kaynakların her birisi, idare hukuku ve temel hukuk alanında özel bir konuya değinmişlerdir. İran'da idari yönetim ilkeleri ile ilgili kaynaklar ise, hukuksal bakıştan yoksun olarak kendi konularını irdelenmişlerdir ve bu çalışmada konu ile ilgileri bulunmamaktadır. Bu çalışmanın özel yaklaşımı, kamu hukuku açısından yeni bir konuyu ortaya koyarak,

İran İslam Cumhuriyeti düzeninde gereksinimleri açıklamakla birlikte idari ve siyasal yapıyı okuyucuya gösterebilmektir. Bu çalışmanın derlenmesi, konu ile ilgili kapsamlı bir araştırmanın yapılması, verilerin incelenmesi ve hazırlanmasını gerektirir.

Bu çalışmada veriler, kütüphane çalışmalarına dayanmaktadır. İlk olarak, çalışmanın konusu ile ilgili kapsamlı araştırma yapıldı ve daha sonra veriler bu çalışmadaki veri toplama yöntemi kapsamında toplanarak, verilerin incelenmesi sonrası yazım işlerine başlandı.

Bu çalışmadaki araştırma yöntemi açıklayıcı – analitiktir. Toplanan veriler esasında ve onların incelenmesiyle verilerin açıklanması ve analizi sonrası bu çalışmanın yazımına başlanmıştır.

Bu çalışmanın optimize edilmesi için, mevcut çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde; birkaç başlık altında İran idare hukukunun geneli açıklanır. İkinci bölümde; birkaç başlıkla İran'ın siyasal ve idari kurumu açıklanır. üçüncü bölümde, ülke yönetimi, siyasal ve idari makamların kuruluşuna göre İran'ın yerel siyasal ve idari bölümleri incelenir.

BÖLÜM I

1.İRAN ANAYASASINDA İRAN'IN İDARE HUKUKUNUN KAPSAMI

1.1. İRAN'DA İDARİ SİSTEMİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ

1.1.1. Eski İran'da İdari Sistem

Tarihi araştırmalar, eski İran'da idari sistem bugünkü şekli ile olmasa da, dikkat merkezinde olmuştur. Akamenidler ve daha önceleri İran'da mutlak padişahlık sistemi mevcut olup, padişah kendisi kanunverici, uygulayıcı ve yargı safhasında da kendisi ülkenin en yüksek hâkimi olmuştur.

Padişahların yaklaşımı merkeziyet yöntemi ile idareye yönelik olup, yerel yöneticiler sadece halktan vergi toplamak üzere şahın gözetimi altında görev yaparlardı. Eski İran'da, İslam medeniyetinin bazı sayfalarında bazı kamu hizmetleri de görölmektedir.

Eski İran'da İlk kapsamlı hâkimiyet sistemi, Akamenidler egemenliği altında kurulmuş, hükümetin idari görevlerinin uygulanması için temeller atılmıştı. Kuruş'un ve birinci Daryuş'un fetihleri İran hükümet sınırlarının genişlemesine sebep oldu ve mevcut hükümet, tarihin şahitliğine göre 2000 kilometrelik yol yapımı ile İran tarihindeki kamu hizmetlerine yaklaşımını sergilemiştir.

Bugünkü idare sistemlerinde, valilikler olarak adlandırabileceğimiz satraplar veya yerel hükümetler, akamenidler döneminde oluşturuldu ve yerel uygulamalar onlara bırakıldı. Tarihin şahitliğine göre, eski İran'da ve Birinci Daryuş döneminde İran idare sisteminde, bazı kanunlar ve düzenlemeler örneğin hükümet çalışanlarına maaş ödenmesi, izin vs. mevcut olmuştur.

Akamenidlerin yıkılması ve Makedonlu İskender sülalesinin kurulması ile, İran genelinde yönetimde bölünmeler ve tutarsızlıklar ortaya çıktı. Ama yüz yıl sonra Sulukilerin ortadan kalkması ile Akamenid padişahlarının hedeflerini taşıyan Partlar

İran'da hükümdarlığa başladılar. Bu dönemde bazı siyasal ve medeni özgürlükleri görmek mümkündür.

Sasaniler, Partlardan sonra İran'da egemenliği ele geçirdiler ve bu dönem, dinsel düşüncelerin egemen olduğu ve Zerdüşt din adamlarının işlerin başına geçtiği dönem olmuştur. Sasaniler hükümetinin kapsamı ve mutlak padişahlık sistemi, İran idare sisteminin ilerlemesi ve siyasal değişikliklere yönelmesinde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına engel oldu. Padişah, daha şiddetli şekilde İran ülkesinin mutlak ve tek hâkimiydi.

1.1.2. İslam'dan Sonra İran'ın İdari Sistemi

Sasaniler hükümetindeki yozlaşma ve karışıklık, İran halkının onlara yüz çevirmesine ve Hicaz'da İslam dininin ortaya çıkması ise Sasani Padişahlığının zevaline sebep oldu. İran halkı, Ruzbeh veya Salman-e Farsi'nin manevi nüfuzundan dolayı, Arapların İran'a hücumundan sonra İslamı Kabul ettiler ve İran'da padişahlık sistemi devrildi.

Arapların nüfuzundan sonra İran'ın bütünlüğü bozuldu ve bazen de Arapların hâkimiyetine karşı olan yerel hükümetler ortaya çıktı. Bunların en önemlileri Azerbaycan'da ve Horasan'da idi. Bu yerel hükümetler'de, güçlü merkezi hükümet ve milli güç ile iradenin olmamasın'dan dolayı yıllar sonra dağıldılar.

Arap sisteminde, Abbasilerin ortaya çıkması ve İran'daki nüfuzlarından dolayı, hükümetlerin başına geçmiş padişahlar da bir nevi Abbasi hükümetinin denetimi altındaydı. Bu hükümlere örnek olarak Gazneviler gösterilebilir.

Moğollların İran'a hücumları ve Abbasiler hakimiyeti'nin yıkılmasından sonra İran'ın idari ve siyasal düzeni tamamıyla çöktü ve bu kültürlü ülkenin medeniyet simgeleri Moğollar tarafından yağmalandı. İran'da siyasal sistemin çöküşünden sonra, Selçuklular gibi hâkimiyetler ortaya çıktı ve geçmiş yıkımları onarmaya başladı. Fakat bu hakimiyetler'in de yaklaşımı milli olmayıp, genelde sınırlı yerel hükümetlerle sınırlıydı.

Uzun zaman sonra sonunda, belki de İslam sonrası İran'da en iktidarlı ve en kapsamlı sülale denebilecek Sefeviler ortaya çıktı. Sefevilerin ortaya çıkması

Türkiye’de ve Ortadoğu ve batı Avrupa’nın bazı bölgelerinde Osmanlı devletinin oluşumuna tekabül etti, bu ise Sefeviler için en büyük dış problemdi.

1.1.3. Sefeviler Dönemi

Sefeviler Dönemi, İran’da bir nebze düzenli idari ve kurumsal sistem mevcut olup ondaki idare ve yönetim kademeleri aşağıdaki gibi kategorize edilmişti:

Sefeviler döneminde:

- A) Beş dini makam
- B) Ülkenin illerinde on dört vali
- C) Saltanat ailesi ve ordu
- D) Mali bölüm
- E) İllerdeki kurumsal yapı

İllerin idaresi, Divan-el memalik (İç işleri bakanlığı gibi) tarafından yapılır ve tüm iller bağımsız ve sarayın etkisi dışındaydı. Emeklilere maaş bağlanması için toplumsal düzen oluşturulmuştu.

Şah Abbas saltanatında, İran ordusu yeniden yapılandırıldı. Şahın kendisi idari sistemin iyileştirilmesini destekleyip, bu konuda abartmaya ve yanlış lakap ve ünvanların kullanılmasına karşıydı.

Sefeviler döneminde, geçmiş İslam’daki İslam’ın başlarına kadar olan ve gelir giderlerin kontrolünü yapan Divan geliştirildi ve sonra kuruma dönüştürüldü. Divan-el memalik veya merkezi divan, ülkedeki tüm divanların denetimini yapmaktaydı. Başka ifadeyle, İran’da kamu yönetimi için merkezi bir kurum vardı ve devletin tüm işlerinin koordinasyonunu yapardı.¹

1.1.4. Gacarlar Dönemi

Sefevilerden sonra kısa süre Zendiye onların yerini tuttu, sonra ise Gacarlar sülalesi, 1175–1297 güneş yılları arasında İran’daki hâkimiyeti ele aldılar. İran ve

¹ Reza Najaf Beygi, *Değişim Yönetimi, İran İdari Sistemine Bakış*, Tahran: İslami Azad Üniversitenin Yayınevi, Birinci Baskı, 1388, s. 160–161.

Rus savaşları ve İran – İngiliz siyasal çatışmazlıklar nedeni ile Gacarlar döneminde İran idari sisteminde iyileşme yaşanmadı.

En önemli değişim, Nasıreddin Şah Gacar dönemi ve Emir Kebir'in baş vezirliği sırasında yaşandı ve maalesef sürdürülemedi. Çünkü Nasıreddin Şah reformcuları gerektiği kadar desteklemedi ve hatta Emir Kebir lakaplı Mirza Mohammed Tagi Han onun emriyle öldürüldü.

Emirkebir,1320 yılında merkezleşmiş sistem ve idare politikalarını kurmaya başladı. Dar-el Funun (üniversite)un açılışı, İran'ın resmi ordusunun kurulması ve valilerin kendi yaptıklarından sorumlu kılınmaları gibi, onun eylemlerindendi.

Emir Kebir'in çabaları, 1231 – 1251 yılları arası Mirza Malkom Han tarafından sürdürüldü. O,İran idari sisteminin yenilenmesi için bazı önerilerde bulundu ve ülke idare kurumunun tasarımına başladı ve devlet kurumlarında kurumsal görevleri görev tanımları ile birlikte belirledi. Ayrıca Mirza Malkom Han yıllık bütçe tasarısını verdi ve İran Merkez Bankası'nın kurulması için ilk adımları attı.²

1.1.5. Yirminci Yüz Yılın Sonlarında İran İdari Sisteminde Değişim

Yirminci yüz yılın başlarında ülkenin siyasi durumu kötüydü ve Gacar hanedanının son padişahı, ülkede yeni bilim ve teknolojinin yaygınlaşmasından endişeliydi. Reformcuların anayasayı yazmadaki çabalarına rağmen, Gacar şahları saltanatı sınırlandırmaya meyilli değillerdi. İran devletinin ise batılı devletlere olan borçları, dinamizm olanağını ortadan kaldırmış ve İngiltere ile petrol anlaşmaları ülke için cüzi gelir kaynağı oluştururdu.

1285 yılında anayasanın hazırlanması ve 1291 yılında onun ekinin hazırlanması, İran'da, siyasal değişim ve ardından idari değişime sebep oldu. Bu yıllarda İran devleti merkezleşme ve yenilenme yolunda birtakım adımlar atarak, aşiretler arası çekişmelerin azalmasına sebep oldu.

Ülkenin idari ve kurumsal sistemi ile ilgili Dr. Millis Paugh devlet tarafından göreve alındı. Onun görevlerinden biri, ülkenin genel bütçesinin hazırlanmasıydı ve

² A.e.

İran'da yeni idari sistemin kurulması ile sonuçlandı. Onun diğer eylemlerinden, İran idari sisteminin iyileştirilmesine yönelik devlete danışmanlık hizmeti sunmaktı. O, devleti ülkenin en üst iktidar mercii olarak görürdü, kurumlarda formalitenin azaltılması ile uğraştı, rüşvet ve yolsuzluğa savaş açtı ve idari sistemin İran'da merkezleşmesi için çaba gösterdi.³

1.1.6. Ülke İstihdam Kanununun Tedvin Edilmesi

Meşrutiyet fermanı ve onun ilavesinin çıkarılmasından sonra, İran idari sisteminde köklü değişimler yaşandı. Bu dönemde esas iş 1301 yılında ülke istihdam kanununun çıkarılması ve uygulanmasıydı. Bu kanun, Belçika Ülke İstihdam Kanunundan bir alıntıydı ve dokuz idare mertebesi vardı, dört mertebesi idare ve ofis işlerine, beş mertebesi ise yönetim kademesine ayrılmıştı.

Bu kanuna göre,“tüm devlet kurumları çalışanları ve resmi personel ilk defa olarak sınıflandırılarak, maaşları bağlı buldukları kademe veya gruplara göre ödenirdi.” Ama meritokrasi kısa bir süre için uygulandı ve çerçevesi defalarca göz ardı edildi.

İkinci dünya savaşı ve birinci kanundaki problemlerin ortaya çıkması ile, gözden geçirilmesi ve İran idare hukukunun genişletilmesi için daha kapsamlı kanunun tedvin edilmesi kaçınılmazdı. Bundan dolayı 1343üncü yıldan itibaren Ülke Yüksek İdari Konseyi yeni kanunun hazırlanması için faaliyete başladı.

Bu dönemde, idari sistemin iyileştirilmesi hususunda önemli başarı, ikinci ülke istihdam kanununun hazırlanması ve İran İdare ve İstihdam İşleri Kurumu'nun kurulmasıydı. Bu eylemin amacı, ülke idare hizmetlerindeki personel yönetim işlerinde düzen, uyum, koordinasyon, hız ve dikkate ulaşılmasıydı.

İkinci ülke istihdam kanunun tedvin edilmesi 1340 yılında onaylandı ve 1345 yılına kadar sürdü. Bu kanun defalarca onaylandı, revize edildi ve değiştirildi, çünkü uygulamasında yetmezlikler vardı. Söz konusu kanun, Amerika'nın Güney Kaliforniya eyaleti üniversitesinin öğretim elemanlarının direktifleriyle hazırlandı.

³ A.g.e., s. 161-163.

Ama İran idari sistemi, özellikle İran'ın idare kurumlarındaki personel sisteminin iyileştirilmesinde yeteri kadar etkili olamadı.

Amerikalı öğretim görevlilerinin bakış açıları ile İran idari sisteminin çelişmesi, Amerikan devletinin İran devlet kurumlarındaki idare sistemine yönelik teknik desteğinin başarısızlığının nedenleri adlı seminerin düzenlenmesine sebep oldu. O seminerde söz konusu çelişkiler tartışıldı ve tüm danışmanların fars dilini bilmedikleri yüzünden İran'ın kültürü, tarihi ve sosyal yapısı, ekonomisi ve politikasıyla ilgili yeterli bilgilerinin olmadığı sonucuna varıldı.⁴

1345 yılında, ikinci ülke istihdam kanununun uygulanması ile devlet kurumlarında personel istihdamı merkezi şekilde Ülke İdare ve İstihdam İşleri Kurumu'na devredildi. Bu kurum devlet kurumlarında istihdam yönetmeliğinin tedvin edilmesi ile görevlendirildi. Ayrıca, bazı işler örneğin: devlet kurumlarının hedef ve görevlerinin belirlenmesi, mesleklerin sınıflandırılması, idari işler prosesinin basitleştirilmesi ve iyileştirilmesi için kurumsal tapının gözden geçirilmesi, devlet personeline istihdam öncesi eğitimlerin verilmesi ve devlet personelinin emeklilik işleri de bu kurumun görevlerinden olarak belirlendi.

Ülke istihdam kanunun Fransa ve Amerika Birleşik Devletler gibi ülkelerde, istihdamın temellerini oluşturan mesleki sınıflandırma ve değerlendirme sistemine göre hazırlandı ve uygulamaya kondu. Dolayısıyla İdare ve İstihdam Kurumu'nun görevleri iki gruba ayrılır:

A) Mesleki sınıflandırma ve devlet kurumlarının yapısal analizi

B) Kurumsal araştırmalar, uygulamaların gözden geçirilmesi, basitleştirilmesi ve iyileştirilmesi.

Ülke istihdam kanunu, çeşitli zamanlarda gözden geçirildi ve revize edildi. Ama içeriği o kadar da değişmedi ve 1386 yılında yeni ülke hizmet yönetim kanunu onaylanıncaya kadar yürürlükte kaldı. Ne yazık ki, bu kanunun uygulaması çeşitli zamanlarda ülke müdürlerinin kişisel üsluplarına tabi tutuldu ve onun sonucunda İran devletinin yapısı oldukça büyüdü ve gelecekteki programlarının uygulamasında problemlerle karşılaştı.

⁴ A.g.e., s. 166-171.

1.1.7. Ülke Hizmet Yönetimi Kanunu

1345 yılında onaylanan ülke istihdam kanununa yapılan çeşitli ilaveler, düzeltmeler ve kanunun içeriğinde köklü değişimler ve bunun sonucunda devlet yapısının büyümesi ve idari problemlerin ortaya çıkmasından sonra, ülke hizmet yönetimi kanunu, 1387 yılının mehr ayında onaylandı ve değiştirildi. Bu kanunun adından da görüldüğü gibi kapsamı, araştırmacılara aşikârdır. Bu kanun çeşitli kamu, hizmetleri ve ülke istihdamı konularını belirlemiş, ana ve temel kanun gibi kabul edilmiştir.

Ülke hizmet yönetimi kanununun amaçlarından biri, devlet dairelerinde istihdam düzenlemelerini bütünleştirmektir. Bu kanunun 5. Maddesine göre “tüm bakanlıklar, devlet kurumları, gayri devlet kurum ve kuruluşları, devlet şirketleri ve adlarının çekilmesi suretiyle kanun kapsamına girecek olan kurumlar örneğin İran Milli Petrol Şirketi, İran Sanayisinin Genişletilmesi ve Yenilenmesi Kurumu, Merkez Bankası, Bankalar ve devlet sigorta şirketleri bu kanunun kapsamında olacaklar.”

Ülke istihdam kanununun istihdam konusunda istisnaları üç grup kurumlar, Makamlar ve meslekleri kapsamaktadır. Ülke hizmet yönetimi kanunundaki bu istisnalar aşağıdakilerden ibarettir:

A) İstisna edilmiş kurumlar:

*1. Liderin direkt yönetimi altında olan kurum ve kuruluşlar
örneğin: Radyo ve televizyon, Silahlı kuvvetler, İmam Homeyni Yardım Komitesi, İslami Propaganda Kurumu ve Kültürel İnkâlâp Yüksek Konseyi.*

2. İstihbarat Bakanlığı

3. Gayri devlet kamu kurumları

4. Koruyucular Konseyi, Sistemin Çıkarlarının Teşhis Konseyi ve Bilgeler Meclisi.

B) İstisna edilmiş makamlar:

Siyasi makamların sorumluları: üçlü erkin başkanları, cumhurbaşkanı birinci yardımcısı, İslami Danışma Meclisinin

yardımcıları, Anayasayı Koruyucular Konseyi üyeleri, Bakanlar, İslami Danışma Meclisinin milletvekilleri, cumhurbaşkanı yardımcıları, valiler, elçiler ve bakanların yardımcıları.

C) İstisna edilmiş meslekler:

1. Üniversitelerin öğretim elemanları

2. Hakimler

3. Dış işleri bakanlığına mensup siyasi personel

4. İş kanununun kapsamındaki işçiler⁵

Ülke hizmet yönetimi kanunu İran İslam Cumhuriyeti anayasasının 44. Maddesine⁶ göre “genel politikalar uyarınca hâkimiyet işlerini tanımlayarak

⁵ Koorosh Ostovar Sangari ve Mohammad Emami, *İdare Hukuku*, Tahran, Mizan yayın evi, On üçüncü baskı, 1389, S 210-214.

⁶ İslam İnkılâbının Lideri Tarafından Tebliğ Edilmiş Anayasanın 44. Maddesinin Genel Politikaları Bağışlayan Rahman ve Rahim Allahın Adı ile İran İslam Cumhuriyeti anayasasının 44. Maddesinin genel politikaları,110. Maddenin birinci paragrafı esasında tebliğ edilir. Bazı konuları bu bağlamda hatırlatmalıyım:

Bu politikaların uygulanması yeni kanunların onaylanması ve bazen mevcut kanunlarda değişikliklerin yapılmasını gerektirir. Devlet ve Meclisin bu konuda ortak çalışması gerekir.

Sistemin Çıkarlarının Teşhis Konseyinin gerekli tedbirleri alarak, bu politikaların uygulanmasını denetlemesi ve yetkili kurumların işbirliği yapması ve yılın belili dönemlerinde denetim amaçlı raporları hazırlaması vurgulanmaktadır.

Seyyed Ali Hamanei

Rahman ve Rahim Allahın Adı İle
İran İslam Cumhuriyeti Anayasasının 44. Maddesinin Genel Politikaları

Anayasanın 44. Maddesinin alt başlıkları ve 43. Maddenin içeriğine göre

- “Milli ekonominin canlanması
- Toplumsal adaletin sağlanması için genel halk arasında mülkiyetin yaygınlaştırılması
- Ekonomik kurumların verimliliğinin artırılması ve maddi, insani ve teknolojik kaynakların verimliliğinin sağlanması
- Milli ekonominin rekabetçil olması
- Milli ekonomide özel sektör ve kooperatiflerin payının artırılması
- Ekonomik faaliyetler alanında devletin mali ve yönetim yükünün azaltılması
- Kamu düzeyinde istihdamın artırılması
- Halkın tasarrufa ve yatırıma teşviki ve aile gelir düzeyinin iyileştirilmesi

İçin karar verilir:

A – Gayri devlet sektörün geliştirilmesi ve devletin büyümesinin önlenmesi için genel politikalar:

- 1- Devlet 44. Maddenin başındaki faaliyetler haricinde yeni ekonomik faaliyet hakkı yoktur ve 44. Maddedin başındaki faaliyetler kapsamında olmayan her türlü faaliyeti (önceki faaliyetlerin sürdürülmesi ve işletilmesi) en geç dördüncü beş yıllık programın sonuna kadar (yılda en az 20% faaliyetleri azaltmak) kooperatif ve özel ve gayri devlet sektöre devr etmelidir.

Ülkenin iyi yönetilmesi ile ilgili sistemin sorumluluğuna bakılınca, devlet tarafından 44. Maddenin başındaki faaliyetler dışındaki faaliyetlerin sürdürülmesi ve başlatılması, belli bir

süre için bakanlar kurulunun önerisi ve İslami Danışma Meclisinin önerisi ile mümkündür. Gizli mahiyeti olan silahlı ve güvenlik güçleri için askeri, güvenlik ve istihbarat ürünlerinin üretilmesi bu hüküm kapsamı dışındadır.

2- Anayasanın 44. Maddesinin başındaki konularda yatırım yapmak, mülkiyet ve yönetim aşağıdaki gibi gayri devlet, özel ve kooperatif sektöre mensup kurum ve kuruluşlar tarafından mümkündür:

2-1. Büyük sanayi, ana sanayi (o cümleden petrol ve gaza bağlı büyük sanayiler) ve büyük madenler (petrol ve gaz hariç).

2-2. Ülkenin ticaret ve yabancı para politikaları kapsamında dış ticaret faaliyeti.

2-3. Sivil toplum kuruluşları ve anonim kooperatif ve anonim şirketlerinin bankacılık faaliyetleri hissedarların hisse limitlerinin yasal olarak onaylanması şartı ile.

2-4. Sigortacılık.

2-5. Elektrik için tüketim ve ihracat için üretilmesi ve ithalat yolu ile sağlanması.

2-6. Ana telekomünikasyon şebekeleri, frekans devir işlemleri ve temel posta hizmetlerinin dağıtım işlemleri istisna olmakla tüm posta ve telekomünikasyon işleri.

2-7. Yol ve demir yolu.

2-8. Havacılık (hava ulaşımı) ve gemicilik (deniz ulaşımı).

44. Maddedin başındaki faaliyetlerle ilgili devlet ve gayri devlet sektörlerin optimum hisseleri, devletin iktidarı, ülkenin bağımsızlığı, toplumsal adaletin korunması ve ekonomik gelişme göz önünde bulundurularak kanunlar kapsamında belirlenir.

B- Kooperatif sektörünün genel politikaları:

1- Beşinci beş yıllık programın sonuna kadar kooperatif sektörünün ülke ekonomisindeki payının 25%'e artırılması.

2- İşsizlere yaratıcı istihdam sağlamak amacı ile devlet tarafından etkili bir şekilde kooperatiflerin kurulması.

3- Vergi indirimleri, ülkenin tüm mali kuruluşları tarafından destekleyici kredilerin verilmesi ve özel sektöre göre kooperatiflerden devlet tarafından hertürlü fazla ödeme alınmaması gibi yöntemlerle, devlet tarafından kooperatiflerin kurulması ve geliştirilmesinin desteklenmesi

4- Tüm ekonomik alanlarda o cümleden bankacılık ve sigortacılıkta kooperatiflerin varlığını sınırlayıcı etkenlerin kaldırılması

5- Ülke ekonomisinde kooperatif sektörünün payının artırılması amacı ile kooperatif geliştirme bankasının devlet sermayesi ile açılması.

6- Kooperatiflerin nihai pazara ulaşmaları için devlet tarafından desteklenmesi ve bu sektörün kapsamlı ve adil olarak bilgilendirilmesi.

7- Siyaset vericilik çerçevesinde devletin hâkimiyet rolünün uygulanması ve konu ile bağlı kanunların uygulanmasının denetimi ve kooperatiflerin yürütme ve yönetim işlerine karışılmaması.

8- Kooperatiflerin işlevselliğinin artırılması ve güçlendirilmesi amacı ile mesleki eğitimlerin ve diğer destekleyici faktörlerin geliştirilmesi.

9- Tanımlanmış kooperatiflerden ilave limited şirketleri kapsamında ve hissedarlarının sınırlı mülkiyet haklarının kanun tarafından belirlenmiş olan yeni kooperatiflerin kurulmasına olanak tanınması için kooperatif sektöründe sermaye artışı ve hisse dağılımı konusunda esneklik tanınması ve gereken tedbirlerin alınması.

10- Üye sayılarına uygun olarak devlet tarafından kooperatiflerin desteklenmesi.

11- Yoksulluğun azaltılması için toplumun ilk üç yılını kapsayacak, kapsamlı milli kooperatiflerin kurulması.

C- Devlet faaliyetleri ve kurumlarının devri yolu ile gayri devlet sektörün geliştirilmesi için genel politikalar:

(Bu paragrafın genel siyasetleri daha sonra belirlenip tebliğ edilecektir.)

D) Devir Genel Politikaları

1- Devir gereksinimleri

1-1- Özel sektör ve kooperatiflerin geniş faaliyetlerin idaresi ve büyük ekonomik kuruluşların idaresi için güçlendirilmesi.

1-2- Devir sonrası ilgili mercilerin devir hedeflerinin gerçekleşmesi için denetlenmesi ve desteklenmesi.

görevlerle ilgili işlerden ayırarak, görevlerle ilgili işlerin özel sektöre devredilmesine olanak tanımıştır". Bu eylemin iyi tarafı devletin küçültülmesi ve güçlendirilmesi yönünde adım atılmasıdır.

Ülke hizmet yönetimi kanunu 8. Maddesinde

hâkimiyet işlerine bağlı, devletin görevlerinden olan ve devredilmesi mümkün olmayan işleri aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

Hâkimiyet işleri: Ülkenin iktidarı ve hâkimiyeti ile bağlı ve menfaatleri sınırsız olarak toplumun tüm kesimlerine yönelik olan ve bu hizmetlerden faydalanmak diğerlerinin sınırlandırılmasına sebep olmayan işlerdir,

Örneğin:

A) Ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi alanlarda siyaset vericilik, planlama ve denetim.

-
- 1-3- Borsaya vurgu yapılarak sağlam ve itibarlı yöntemlerin devir için kullanılması, devir teşkilatının güçlendirilmesi, şeffaf bilgi akışının sağlanması, her kes için eşit fırsatların sağlanması, hisse taban fiyatlarına ulaşmak için büyük şirketlerin hisselerinin kademeli olarak borsada sunulması.
 - 1-4- Devir yetkilileri ve devlet karar vericilerinin devir işlemlerinden yararlanmaması. Devlet muamelelerinde devlet adamlarının müdahalesinin engellenmesi kanununun.
 - 1-5- Devir işlemlerinde kooperatif sektörünün genel politikalarının riayet edilmesi.
 - 2- Devir işlemlerinden elde edilecek gelirlerin kullanılması:
Devlet kurumlarının hisselerinin derinden elde edilecek gelirler ülke hazinesine yatırılacak ve programlar ve onaylanmış bütçeler kapsamında aşağıdaki gibi kullanılacaktır:
 - 2-1- Yoksul aileler için kendi ayaklarının üzerinde durmalarının sağlanması ve sosyal güvenliğin güçlendirilmesi.
 - 2-2- Yoksulluğun ortadan kaldırılması için devir işlemlerinden elde edilen gelirlerin %30'unun kapsamlı milli kooperatiflere aktarılması.
 - 2-3- Az gelişmiş bölgeler önde olarak ekonomik altyapının oluşturulması.
 - 2-4- Kooperatiflerin güçlendirilmesi için kredilerin verilmesi (idare edilmiş meblağlar) ve devredilmiş kurumlar başta olmak üzere gayri devlet ekonomik kurumların yenilenmesi ve iyileştirilmesi, ayrıca az gelişmiş bölgelerde gayri devlet kurumların yatırımları için.
 - 2-5- Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için devlet şirketlerinin %49 oranına kadar gayri devlet kurumları ile ortaklık yapmaları için.
 - 2-6- Bu politikaların A paragrafı gözetilerek devlet şirketlerinin bitmemiş projelerinin tamamlanması için.
 - E- Hâkimiyetin uygulanması ve tekelden kaçınma için genel politikalar:
 - 1- Gayri devlet sektörün girişinden sonra özellikle bankalarda şeriat ve yasal kuralların uygulanması açısından devletin siyaset vericilik ve denetim mekanizmasının uygulanması yolu ile devletin kamu hâkimiyetinin sürdürülmesi.
 - 2- Millî ekonomiye yabancıların istilasının önlenmesi.
 - 3- Kanunlar ve düzenlemelerin düzenlenmesi ve onaylanması yolu ile gayri devlet ekonomik kurumların tekelinin önlenmesi.

B) Adalet ve sosyal güvenliğin sağlanması ve gelirlerin yeniden dağıtımı.

C) sağlam rekabetçi ortamın yaratılması ve tekelin engellenmesi ve halkın hukukunun korunması.

D) Ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi ve yoksulluk ve işsizliğin ortadan kaldırılması için müsait zeminin oluşturulması.

E) Kanun vericilik, kayıt işleri, düzen ve güvenliğin kurulması ve yargı işlerinin idaresi.

F) Ülke bütünlüğünün korunması ve savunma hazırlığı ve milli savunmanın oluşturulması.

G) İslami ahlak, kültür ve temellerin yayılması ve İran ve İslam kimliğinin korunması.

H) İç işleri ve kamu maliyesinin idaresi, iş ilişkileri ve dış ilişkilerin düzenlenmesi.

I) Çevrenin korunması, doğal ve kültürel kaynakların korunması.

J) Temel araştırmalar, istatistik ve milli enformasyon ve ülke frekans ortamının yönetimi.

K) Sağlık ve kamu eğitiminin yükseltilmesi, hastalıklar ve salgınların kontrolü ve önlenmesi, doğal ve kamu krizlerinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması.

L) Anayasanın yirmi dokuzuncu ve otuzuncu maddelerindeki gibi bu kanunun 9, 10 ve 11. Maddelerindeki bakanlar kurulunun onayı ile özel sektör, kooperatifler kurumlar ve gayri devlet kamu kurumları tarafından yapılamayacak işler.

M) Anayasa uyarınca Liderlik makamı tarafından onaylanmış bu genel politikalar kapsamına girecek olan diğer konular.

1.2. İDARE

1.2.1. Kamu Hukuku

Kamu hukuku hükümdarlık eylem bilimi olarak, devlet ve hükümdarların ilişkisine değinir. Fransalı ünlü hukukçu Leon Douguit'e göre "siyasal toplum hükümdarlar ve itaatkârlardan oluşur. Başka deyimle bir tarafta bireyler ve şahıslar dururken, diğer tarafta egemen güç durur."

Şimdi, siyasal toplumun hangi topluma denildiği sorulmalıdır.

Siyasal toplum en mükemmel ve en ilerlemiş toplum olarak, belirgin yönü saf siyasal gücün varlığıdır. Bu toplum karmaşık ve çetrefilli olarak kurumsallaşmış olup, toplumun tüm bireyleri ve üyelerine ayrıca toplumun içinde olan tüm özel ve kısmi topluluklara uygulanır. Başka ifade ile mükemmel ve özel topluluk o toplumdaki siyasal güçtür.

Siyasal toplum kuruluş ve yaşam için bazı parametreler ve koşullara gereksinim duyar. Ama oluşum için aşağıdaki üç önemli koşul gereklidir:

- 1- Siyasal toplum yaygın ve geneldir.
- 2- Siyasal toplumun zorunluluk özelliği vardır.
- 3- Güç ve siyasal toplum sert davranır.⁷

Siyasal toplumdan geçişte, hükümdarlarla itaatkârlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim araştırılmalıdır. Hukuk bölümünün en önemli dallarından birisi olan bu bilim, kamu hukuku adlanır. Kamu hukuku iki yaklaşım olarak kurumsal veya görüntüsel, işlevselci veya materyalist ile tanımlanabilir. Kurumsal tanımlamada, kamu hukuku kurumların varlığı, devlet ve tüzel kişiler örneğin; uluslar arası kurumlar ve yerel kurumların işlevleri ve ilişkileri ile ilgili birtakım kurallardan ibarettir. İşlevselci tanımlamada ise, kamu hukuku siyasal toplumda genel gücün uygulanma biçimini inceleyen bilimdir.⁸

⁷ Seyyed Abolfazl Ghazi "Shariet Panahi", *Temel Hukukun Gereksinimleri*, Tahran, Mizan Yayınevi, 1384, s.19-24

⁸ Ali Akbar Gorji, *Kamu Hukukunun Temelleri*, Tahran, Jangal Yayınevi, İkinci Baskı, 1389, s. 1-3

Yukarıdaki söylemlere göre, kamu hukuku hukuk biliminin bir dalı olarak asıl görevi devlet ve iktidar arasındaki iç ve dış ilişkileri düzenleyen kuralları incelemektir. Bu tanımlamada devlet genel anlamda göz önünde bulundurulur ve kamu hukukunun tüm bireylerini (siyasal kurumlar, kamu kurumları, yerel birimler veya ademi merkezleşme) kapsar.⁹

Böylece kamu hukukunun, hukuk biliminin önemli dallarından biri olduğu aşıkardır ve gerçekte amirane eylem bilimidir. Hukuk biliminin bu bölümünde amirler ve hükümdarlar ile itaatkârlar ve halk arasındaki ilişkiler, münasebetler, normlar ve görevler belirlenir. Kamu hukuku açısından devletin genel anlamı kastedilir ve ülkedeki tüm siyasal kurumlar ve erkleri kapsar. Kamu hukukunda, hükümdarlarla itaatkârların ilişkisinin kanunun egemenliğine dayandığı göz önünde bulundurulmalı ve zorlayıcı kural ve kamu gücü avantajının, konuların üstün yönü olduğu bilinmelidir.

1.2.2. Kamu Hukukunun Bölümleri

Yirminci yüz yılın başlarında kamu hukukunun alt dalları temel hukuk, idare hukuku ve genel maliyeye ayrılırdı. Ama beşeri bilimin yayılması ve siyasal toplumların genişlemesi ve yeni işlevlerin ortaya çıkmasıyla, kamu hukuku araştırmaları spesifikleşerek, dokuza ayrılır:

- * Temel hukuk
- * İdare hukuku
- * Mali hukuk
- *Esas hukuk
- * Ekonomik kamu hukuku
- * Sosyal kamu hukuku
- * Yerel birimler kamu hukuku
- * Genel uluslar arası hukuk

⁹ A.e.

* Genel yargı hukuku ¹⁰

İran kamu hukukundaki araştırmalar temel hukuk, idare hukuku mali hukuk ve iş hukuku alanlarında yapılmaktadır. Üniversite araştırmalarında da çoğunlukla bu dört alanda araştırmalar yürütülür.

1.2.3. Temel Hukuk

Temel hukuk araştırmaları alanının en siyasal olanı olarak, hukuk teknikleri ve kavramları, kazanma süreci çerçevelemesini kullanarak siyasal gücün aktarımı ve uygulamasını gerçekleştirir.

Temel hukuk; devletin kamu düzeni, siyasal rejim, hükümetin yapısı, üçlü erkin yapısı ve görevleri, temel haklar, bireysel ve toplumsal özgürlüklerin tartışıldığı hukuk bilim dalıdır.

Her ülkenin temel hakları, o ülkenin anayasası kapsamında tecelli eder. Anayasa, kuralların üstün normu olarak, bireylerin siyasal kurumlara karşı hak ve görevlerini ve toplumun genel hareket çizgilerini ve devletin sorumluluklarını genel olarak belirler.¹¹

Dolayısıyla, temel hakları konusu aşağıdaki üç ana başlık altında incelenebilir:

A) Siyasal gücü meşrulaştırmak amacı ile devletin anayasadaki yetkileri ile ilgili İlkeler ve kurallar düzenlemek.

B) Devletin haklarını ve hukuksal durumunu belirlemek.

C) Halkın hukuku, haklar ve temel özgürlüklerin sınırlarını çizmek.¹²

İran hukuk sisteminde, hukuk araştırmalarında temel hukuk ile ilgili özel ve genel kaynaklar kriter gibi kullanılır, bu kaynaklar şöyledir:

A) İslami fıkıh olarak: Kuran, Sünnet, İcma, Akıl.

B) Anayasa olarak yazılmış ve yazılmamış, esnek ve sert temel kanunlar.

¹⁰ A.g.e., s. 170-178.

¹¹ Asadollah Lotfi, *İran İslam Cumhuriyetinde Temel Hukuk ve Yapısı*, Tahran, Jangal Yayınevi, Birinci Baskı, s. 5-10.

¹² A.g.e., s. 14-16

- C) Organik veya kurumsallaştıran kanunlar.
- D) Yasamanın çıkardığı olağan kanunlar.
- E) Yargı prosedürleri ve anayasa hâkiminin kararları.
- F) Anayasa gelenekleri.
- G) Ülke liderinin emirleri.
- H) Hukuk bilim adamlarının görüşleri veya hukuk doktrini

1.2.4. İdare Hukuku

Her toplumda, idare sistemini oluşturan birtakım kamu kurumu vardır. Kurum yetkileri ve görevlerinin incelenmesi, idare hukukunun konusunu oluşturur. Böylece idare hukuku iki açıdan tanımlanabilir:

- A) Örgün yani kamu kurumları arasındaki mantıksal ilişki açısından.
- B) İçerik yani hâkim kurallar ve hükümler açısından.

Hükümet veya siyaset kurumunun eylemleri olarak adlandırılan ilkeler ve politikaların belirlenmesi genel anlamda devletin görevi olup, anayasanın konusunu oluşturur. Uygulamalar veya idari eylemleri denilen söz konusu yüksek kararlar ve talimatların uygulanması idare kurumunun görevi ve idare hukukunun konusudur.

İdari eylemlerin konusu kısaca iki unsuru kapsar: birisi; toplumda kamu düzeninin korunması veya polis olarak adlanır, diğeri ise gündelik ve rutin gereksinimler ve hizmetin sağlanması, hizmetler veya kamu işleri diye adlanır.¹³

İdare hukuku, gündelik işlevleri vatandaşlara hizmet sunumu olan kamu kurumları ve yerel birimleri inceler. İdare hukuku, özel hukuktan farklı kurallar ve yöntemlerle kendi görevlerini yerine getirir.

Kamu hukukunun kuralları ve yöntemleri idare ve vatandaşın eşitsizliği ilkesinden kaynaklanır. Özel hukukta, bireylerin eşitliği ilkesi egemendir. Hal bu ki,

¹³ Manoochehr Tabatabaei Motemeni, *İdare Hukuku*, Tahran, Sanat Yayınevi, On İkinci Baskı, 1385, s. 1-7.

kamu hukukunda idarenin üstünlüğü iktidara dayalı imtiyazların varlığından sağlama alınır.¹⁴

İdare hukukunda, devletin sahip olduğu özel kurallar ve imtiyazlara, kamu hukuku imtiyazları veya kamu gücü imtiyazları denilir. Bu imtiyazların özelliği devletin tek taraflı ve bireylerin rızasını almadan onların aleyhine kullanabilmesidir.

Her yerde idare için imtiyaz tanındıysa, bireylere yaptığı hasarları karşılamak ve bireylerin kamu işleri zorlamalarına karşın eşitlik ilkesinin korunabilmesi için adalet, çözüm düşünülmesine hükmeder.¹⁵

Kamu hukuku ve idare hukuku bilimcileri açısından idare hukuku aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

İdare hukuku, özel hukuk kurallarından farklı olarak idari sistemin eylemlerine hakim olup, bireylerle ilişkilerini düzenleyen kurallar kümesidir. Dolayısıyla idari sistem bazı durumlarda özel hukuka uymakta ve bazı durumlarda ise özel kanunlara uymaktadır, hukukçular idare hukukunu, bu kanunlar ve kuralların toplamı olarak görürler.¹⁶

Başka bir ifade ile idare hukuku idarelere hâkim kuralları, görev ve yetkilerini, aralarındaki ilişkileri, özel kişilerle ilişkilerini ve idare faaliyetlerini inceleyen iç kamu hukuku bölümüdür. Kamu hukukunun bu dalı uygulama hukuku olup, ülke yönetimi detaylarını inceler. İdare teşkilatıyla ilgili olan bu hukuk, idarelerin uyguladıkları yöntem ve prosesleri, siyasal kurumlar, idari kurumlar ve özel kişilerle ilişkilerini inceler. İdare hukuku, idarelerin görev ve yetkilerine hakim olan kuralları ve devletin idari faaliyetleri yani yürütmenin gözetimi altında olan idari kurumları inceler.¹⁷

1.2.5. İdare Hukukunun Bölümleri

İdare hukuk çalışmaları ve araştırmaları iki büyük bölüme ayrılır, bunların her biri aşağıdaki dallara sahiptir.

¹⁴ Gorji, a.g.e.,s.183.

¹⁵ Tabatabaei Motemeni, s.7-12.

¹⁶ A.g.e., s. 9.

¹⁷ Abbasi Bizhan, *İdare Hukuku*, Tahran Dadgostar Yayınevi, İkinci Baskı, 1390, s. 27.

1.2.5.1. Genel İdare Hukuku

Genel idare hukuku, ulusal ve yerel idare kurumlarını inceler. İdarenin faaliyetleri iki gruba ayrılır: Kamu düzenini koruyan ve kamu ihtiyaçlarını karşılayan kamu hizmetleri. Dolayısıyla idare hukuku, idari polis eylemlerini ve kamu hizmetlerinin bilimsel analizini yapar. Bu iki önemli konuya ilave, diğer ciddi konular örneğin; tek taraflı veya sözleşmeli idari eylemler, idare gözetimi ve sorumluluk da söz konusu olabilir.

1.2.5.2. Özel İdare Hukuku

Özel idare hukuku kamu mesleki hukuk, mal idare hukuku ve kamu yararına kamulaştırmak, kamu yükleniciliği veya taşeronluğu, devlete ait taşınabilir ve taşınmaz mallar, ademi merkezleşme kurumları veya kamu kurumları, kentsel hukuk ve kamu özgürlüklerini kapsar. Bazı hukukçular¹⁸ “özel idare hukukunu idare uygulamalı hukuk olarak da adlandırırılar.”¹⁹

1.3. DEVLET

1.3.1. Genel ve Özel Anlamda Devlet

“Kamu hukuku, devletten kaynaklanır ve devlete de uygulanır. Kamu hukukunun asıl nedeni ve konusu devlettir. Ama hiçbir zaman devlet kamu hukukunun tek nedeni ve konusu olarak gösterilemez.”²⁰

“Beşeriyetin hayatı devlet kapsamında başlar ve biter. Devlet karmaşık kavram olmasına rağmen, gündelik hayatta göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.”²¹ Bununla beraber, devlet tamamen hayırlı veya tamamen şer olarak gösterilemez. Gerçi Leo Straus’ın²² dediğine göre, “toplum bizim gereksinimlerimizi ve devlet bizim kötülüklerimizi ortaya çıkarır. Birincisi, duygularımızın birleşimi ile kanıtsal yöntemle ilerlememize ve ikincisi, caydırıcı yöntemle kötülüklerimizin kontrol

¹⁸ Gorji, a.g.e., s.186 - 187

¹⁹ A.g.e., s. 10.

²⁰ A.g.e., s. 10

²¹ Winsent Andrew, *Devlet Kuramları*, Çeviren Hossein Bashirie, Tahran, Ney Yayınevi, Birinci Baskı, s. 17.

²² Starus Leo ve Crysi Joseph, *Yeni Devletçilik Kavramlarının Eleştirisi*, Çeviren, Ahmad Tadayyon. Tahran: Kavir Yayınevi, Birinci Baskı, 1373, s. 262.

edilmesi mutlu olmamıza sebep olur. Birincisi destekleyici ve ikincisi cezalandırıcıdır.”

Devletin hukuksal kavramına göre, devletin tüzel kişiliği hükümdarların kişiliğinden ayrıştırılmalıdır. Devlet kişiliğinin hükümdarın kişiliği ile birleşmesi, kişisel iradenin toplumsal kadere egemen olmasından başka sonuç doğurmayacaktır. Dolayısıyla hukuk alemin’de devlet tıpkı bir şahıs gibidir.

Devlet, bazı gerçekler üzerine kuruludur. Klasik uluslar arası hukuk görünümünde devlet aşağıdaki üç maddede tanımlanır:

1) *Vatan*

Devlet, belirli sınırlar çerçevesinde sınırlandırılır. Bu coğrafi veya siyasi sınırlar belirli çerçevede vaki olup, devletin yetki dairesini gösterir.

2) *Toplum*

Toplum, belirli sınırlar içerisinde ırk, mezhep ve renk gibi özelliklerden öte ortak ideallerle yaşam sürdüren insan grubudur.

3) *Egemenlik*

Devletin asıl özelliklerinden olup, hiçbir gücün devletin gücünün üstünde olmadığı anlamındadır. Başka ifadeyle en yüce iktidar devlette toplanıp, birey (mutlak padişahlık) veya bireyler topluluğunda (örneğin parlamento) tecelli eder.

Böylece, devletin beşeriyetin hayatındaki varlığı, doğuştan ve doğal gereksinim olup, beşeriyetin doğal gereksinimleri kategorisine giren en önemli konulardandır. Devlet, genel anlamda yargı, siyasi ve idari teşkilatlar kümesidir. Başka ifade ile, devlet hükümdar kurumlar kümesinden ibarettir ki, görev ve yetkileri olup ve kanun kapsamında, hukuk ve görevleri talep ve ifa eder.²³

Hukuksal açıdan, devlet, genel anlamda tüm kamu erkleri ve hakimiyet kurumlarını kapsar. Ama kısacası veya özel anlamda devlet, yürütme erkine denir. Buna istinaden,1345 yılında onaylanmış ülke istihdam kanununun birinci maddesi, 1366 yılında onaylanmış olan kamu denetim kanununun 2den 5. Maddesine kadar ve

²³Asadollah Lotfi, *Temel Hukuk Ve İran İslam Cumhuriyeti Teşkilatının Yapısı*, Tahran: Jangal Yayınevi, Birinci Baskı, 1389, s. 68-73.

1387 yılında onaylanmış olan ülke hizmet yönetim kanununun birden beşinci maddesine kadar, devleti özel anlamda tanımlar ve”yürütme dairelerinden ve tüm bakanlıklar, devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve devlet şirketleri gibi yürütme erkinin gözetimi altında olan kurumlardan ibaret olduğu belirtilir.”

1.3.2. Bakanlık

1387 yılında onaylanmış ve şu anda ülke idaresinin hakim kanunu olan “ülke hizmet yönetim kanununun” 1. maddesi bakanlığı şöyle tanımlar: “Bakanlık, belirli kurum olarak, devlet hedeflerinden biri veya bir kaçını üstlenir, kanun gereği oluşturulmuştur veya oluşturulur ve bakan tarafından yönetilir”.

Dolayısıyla bakanlığın dört özelliği vardır:

A) Bir idare ve yürütme kurumudur.

B) Devletin bir veya birkaç hedefini gerçekleştirmek amacı ile oluşturulur.

C) Bakanlık, meclis tarafından onaylı kanunla oluşturulur.

D) Bakanlık, cumhurbaşkanının ve İslami Konsey Meclisinin güvendiği bakan tarafından yönetilir.

Böylece bakanlıklar, siyasal ve idari kurumlardan olarak, genelde devletin bir hedefi ve görevi kapsamında hâkimiyet eylemleri yani devlet tekelinde olan görevleri uygular. Faaliyet alanları ulusal olup, ilçelerde, illerde, bölgelerde ve şehirlerde şube ve temsilcilikleri vardır. Bakanlıkların hiç birisi tek başına tüzel kişiliğe sahip değildir. Çünkü çalışanları, malları, sermayeleri, bütçeleri ve işlemleri devlete ait olup, bunların toplamı özel anlamda yürütme erkini oluşturur.²⁴

²⁴Bizhan Abbasi, *İdare Hukuku*, Tahran: Dadgostar Yayınevi, İkinci Baskı, 1390, s. 62-63.

1.3.3. Devlet Müessesesi

Ülke hizmet yönetim kanununun 2. Maddesince, “devlet kurumu, belirli kurum birimi olup, kanun gereğince oluşturulmuştur veya oluşturulur ve bağımsızlık hukukuna sahip olmakla üçlü erk veya başka yasal kurumların üstesinde olan görev ve işleri yerine getirir.” Anayasada sözü edilen tüm kurumlar, devlet kurumu hükmündedir.

Dolayısıyla devlet kurumunun dört özelliği vardır:

A) Tıpkı bakanlık gibi idari ve yürütme kurumudur.

B) Meclis tarafından onaylanmış kanun gereği oluşturulmuş veya oluşturulur.

C) Devletten bağımsız tüzel kişiliğe sahiptir.

D) Devletin kar amacı gütmeyen işleri için oluşturulan teknik ve özel kurumlardandır.²⁵

1.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları

Ülke hizmet yönetim kanununun 3. Maddesi gereğince, “sivil toplum kuruluşu belirli kurum birimi olarak, hukuki bağımsızlığa sahip olup İslami Konsey Meclisinin onayı ile oluşturulmuş veya oluşturulur ve yıllık bütçesinin yüzde 50 den fazlası devlet kaynaklarından karşılanır ve kamu mahiyeti taşıyan görevler üstlenir.”

Dolayısıyla sivil toplum kuruluşunun beş özelliği vardır:

A) Tıpkı devlet kurumu ve bakanlık gibi idari ve yürütme kurumudur.

B) Bu kurumlar meclisin onayı ile kurulmuştur veya kurulur.

C) Devletten bağımsız tüzel kişiliğe sahiptirler.

D) Kamu amacı taşıyan görev ve hizmetleri üstlenirler.

E) Yıllık bütçelerinin yüzde 50den fazlası devlet kaynaklarından karşılanır.

Sivil toplum kuruluşları listesi kanunu 1386 yılında İslami Konsey Meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu kanuna göre sivil toplum kuruluşları aşağıdaki gibidir:

²⁵ A.g.e., s. 65-66

- 1- Şehitler ve gaziler vakfı
- 2- Yoksullar vakfı (Bu vakıf 1386da Şehitler ve gaziler vakfı ile birleştirilmiştir)
- 3- İran İslam Cumhuriyeti Kızılay Cemiyeti
- 4- 15 Hordad Vakfı
- 5- İmam Homeyni Yardım Komitesi
- 6- Sosyal Güvenlik Kurumu
- 7- Milli Olimpiyat Komitesi
- 8- Spor federasyonları
- 9- Özel hastalıklar vakfı
- 10- Köy ve göçebeler sosyal sigortalar fonu
- 11- Belediyeler ve onlara bağlı şirketler
- 12- Milli öğrenci kurumu
- 13- İslami inkılâp konut vakfı
- 14- İslami propaganda örgütü
- 15- Cahad-e daneşgahi

Her yıl, kanun gereği bir takım kurumlar söz konusu kurumlar listesine eklenir. Gerçi, bu kurumlar gayri devlet kurumlarıdır. Ama kanun gereğince, devletin gözetimi altında olup kamu hukuku imtiyazlarına sahipler. Bu kurumların en üst makamı, devlet tarafından tayin edilir. Ayrıca, bu kurumlardan bazıları bir bakanlığın gözetimi altında çalışır. Örneğin sosyal güvenlik kurumu; iş, refah ve sosyal işler bakanlığına bağlıdır.²⁶

1.3.5. Devlet Kuruluşları

Ülke hizmet kanununu 4. maddesine göre “devlet şirketleri iktisadi, teşebbüs kurumudur” ve kanun gereğince ve sadece meclisin onayı ile liderlik makamı

²⁶ A.g.e., s. 66-68

tarafından tebliğ edilmiş anayasanın, 44. Maddesi gereğince devletin görevlerinden bir kısmını yürütmek için kurulur ve şirket hisselerinin yüzde ellisinden fazlası devlete aittir.

Bakanlıklar, kurumlar ve devlet şirketleri tarafından, münferit veya ortaklaşa kurulmuş olan ve hisselerinin yüzde 50sinden fazlası münferiden veya ortaklaşa söz konusu kurumlara ait olan kuruma devlet şirketi denir. Ayrıca, kanun gereğince veya yetkili mahkemece millileştirilen veya haciz konulan şirketler de devlet şirketi olarak tanımlanır.

Dolayısıyla devlet şirketlerinin beş özelliği vardır:

A) Bakanlıklar, devlet ve gayri devlet kurumları aksine, iktisadi teşebbüs kurumudur.

B) Devlet şirketi anayasa gereğince kurulur.

C) Hukuki bağımsızlığı olup, devletten bağımsızdır.

D) Gayri hâkimiyet ve endüstriyel ve ticari hizmetler gibi işleri kapsayan devletin görevlerinin uygulanması doğrultusunda oluşturulur.

E) Devlet şirketlerinin yüzde 50den fazla hissesi devlet veya devlet kurumları veya devlet şirketlerine aittir.

Devlet şirketleri, idare ve istihdam işleri açısından 1387 yılında onaylanmış ülke hizmet yönetim kanunu ve 1372 yılında onaylanmış idare ihlallerinin incelenmesi kanununa, mali ve işlemler açısından ise kendi tüzük, işlem ve mali yönetmeliklerine, 1366 yılında onaylanmış kamu denetim kanununa ve 1383 yılında onaylanmış ihale düzenleme kanununa bağlıdırlar.²⁷

²⁷ A.g.e., s. 68-70.

1.4. İRAN İDARE HUKUKUNUN USUL VE ESASLARI

1.4.1. Anayasa

Anayasa, ülke kanunlarının üstün normudur. İran İslam Cumhuriyeti anayasası Anayasa Bilgeler Meclisi tarafından yazılmış,1358 yılında halk referandumuna sunulmuş ve halk tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.

Bu kanun, İran İslam İnkılâbının merhum liderinin 1368 yılının ordibeheşt ayının dördü tarihli gözden geçirme emriyle, gözden geçirme heyetinin 48 maddesini değiştirmesi ve iki yeni maddeyi ilave etmesi ile gözden geçirildi. 1368 yılının mordad ayının altısındaki halk oylamasında, İran halkı tarafından kabul görerek onaylandı ve yasal süreçten sonra uygulanmaya konuldu.

1368 yılından günümüze kadar ülke hukukunun temelini oluşturan ve yürürlükte olan İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, bir giriş ve 177 maddeden ibaret olup, 14 bölüme ayrılmıştır. Bunlar aşağıdakilerden ibarettir:

1.4.1.1. Genel İlkeler

Birinci Paragraf, Birinci, İkinci ve üçüncü maddede İran İslam Cumhuriyeti sisteminin ilkesel temelleri anlatılarak, devletin görevleri ayrıca 16 fıkrada anlatılmıştır.

Anayasanın ikinci maddesi şöyle der:

Madde 2: İslam Cumhuriyeti şu inançlar üzerine kurulmuştur;

1. Tek Allah (Allah'dan başka ilah yoktur), hâkimiyet ona hastır ve onun emirlerine boyun eğmek zorundadır.

2. Kanunlar ilahi vahiyin temelidir.

3. Meada dönüş kavramı, beşeriyetin Allah katına seyrinin yapıcı rolü'dür.

4. Hilkat ve kanun yapmada Allahın adaleti

5. İmamet ve Liderliğin devamlılığı ve İslam inkılâbındaki esaslı rolü

6. *Yüce Tanrı karşısında, insanın kerameti ve yüce değeri, sorumlulukla gelen hürriyeti bu yollardan elde edilir.*

a. *Kitap (Kur'an) ve Hz. Muhammed'in masum sülalesinin sünneti doğrultusunda, bütün şartlara haiz olan fakihlerin (müçtehidlerin) içtihadlarının devamı*

b. *İnsanoğlunun gelişmesi, bilim ve sanat alanından faydalanarak en ileri sonuçlara ulaşma çabası.*

c. *Zulüm ve sömürgeciliği kabul etmemek, siyasi iktisadi, toplumsal ve kültürel istiklâl ve adalet, milli birliği temin eder.*

Anayasa'nın 3. maddesine göre;

İran İslam Cumhuriyeti Devleti,2. maddede sayılan hedeflere varmak için aşağıdaki hizmetleri yerine getirmekle yükümlüdür.

1) *İman esasında tanrıya hürmet, takva (günahtan sakınma), Ahlaki faziletin artması ve her türlü ahlak bozukluğuna karşı mübarezeyi temel alan uygun ortamın yaratılması.*

2. *Bütün alanlarda kamu bilincinin yükseltilmesi için basın ve medyanın uygun kullanılması.*

3. *Eğitim ve Beden Eğitiminin, her düzeyde ve herkes için ücretsiz olmasını, yüksek tahsilin yaygınlaşması ve kolaylaştırılmasını sağlamak.*

4. *Bilimsel, Kültürel, teknoloji ve İslami çalışmaların her alanda ilerlemesi, araştırma ve inceleme ruhunun gelişmesi için araştırma ve inceleme merkezlerinin kurulması ve bilim adamlarının teşviki.*

5. *Sömürgecilerin tamamen kovulması, yabancıların nüfuzunun önlenmesi.*

6. *Her türlü monarşi, bencilik, iktidarı tekelleştirmenin mahvolması.*

7. *Kanun dâhilinde toplumsal ve siyasi özgürlüğün elde edilmesi.*

8. Siyasi, iktisadi, içtimai ve kültürel kaderin belirtilmesinde bütün milletin ortaklaşa çalışması (müşareket)

9. uygunsuz ayrıcalığın kaldırılması, bütün millete maddi, manevi ve adilane ortam yaratılması.

10. Gerekli ve doğru idare nizamının icadı, gereksiz idare nizamının ortadan kaldırılması.

11. ülkenin İslam nizamının, toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığın korunması, umumi askeri eğitim yoluyla, milli savunmanın üst düzeyde kuvvetlendirilmesi.

12. Refahın icadı, fakirliğin ve mahrumiyetin aradan kaldırılması, herkes için sosyal güvence sağlanması, sağlık, iş barınak ve yiyecek konularında yetersizliklerin giderilmesi için İslami nizama uygun adil ve doğru ekonomik sistemin uygulanması.

13. Askeri alanda, tarım ve endüstride, bilim teknoloji ve diğer benzeri alanlarda kendini yetiştirmek ve kendine yeterliliğin sağlanması.

14. Kadından erkeğe, bütün millet fertlerinin hukukunun temini, kanunlar karşısında eşitlik sağlamak, her türlü haklarını güvence altına almak.

15. Bütün millete İslami kardeşliğin sağlamaştırılması, toplumsal işbirliğinin yaygınlaştırılması.

16. İslam esas ve ölçülerine göre dış politikanın düzenlenmesi, bütün Müslümanlara kardeşlik taahhüdü vererek, cihanda onları himayesi altına almak.

İkinci paragraf, Anayasanın dördüncü maddesi sistemin İslamiyet ilkesini gösterir.

4. maddeye göre;

Bütün medeni, cezai, mali, iktisadi, idari, kültürel, nizami, siyasi ve bunların dışındaki kanun ve düzenlemeler, İslami esaslara göre olmalı ki bu madde ve diğer maddelere anayasa hâkimdir. Bu

kanunların islama uygun ya da aykırı olup olmadığı fukaha şurasının teşhisi altındadır.

Üçüncü paragraf; anayasanın beşinci maddesi sistemin liderlik ilkesini, Veli-i Asr hazretlerinin yokluğu döneminde mutlak Veli-i fakihin kapsamında tanımlar.

5. maddeye göre;

“İran İslam Cumhuriyeti’nde imamet, Hz. Mehdi’nin (Ahır zaman peygamberi) gıyabında takvalı, adil, zaman bilimine vakıf, cesur, müdür ve tedbirli olmak veli-i fakihe aittir ki anayasanın 107. maddesinde veli-i fakihin yükümlü olduğu görevler açıklanmıştır.”

Dördüncü paragraf: anayasanın 6. ve 7. maddeleri”İran İslam Cumhuriyeti’nin temelini cumhuriyet ve halkın oyuna dayandığını”açıklar.

6. Maddeye göre;

“İran İslam Cumhuriyeti’nde, ülkenin işleri halkın genel oylamasıyla; Cumhurbaşkanlığı, milletvekilleri, şuralar azası ve bunun gibi seçimler ya da referandum yoluyla, (anayasanın diğer maddelerinde belirlendiği gibi) yapılır.”

7. maddeye göre;

“Kuran-ı Kerim’in emrine göre (kendi aralarında danışma işleri) ve (işlerde danışma), şuray-ı milli meclisi, şuralar: il, şehir, ilçe, köy, bucak şuraları, ülkenin karar organlarıdır. Bu organların, işlevi, yetki sınırları ve görevleri, kurandan alınmış anayasa ve kanunlar tarafından belirlenir.”

Beşinci paragraf: Anayasanın 12. maddesi”dinin üstünlüğü ve dini sistemin, cumhuriyetin yanında olduğunu” belirtir ve 13. madde”tanınmış azınlıklar ve resmi dinlerin hukukunu tayin eder.”

12. maddeye göre:

İran’ın resmi dini İslam ve mezhebi 12 İmam esasına dayanan Caferi’dir ve bu ebediyen değişmeyecektir ve diğer İslami mezhebler: Hanefi, Şafii, Maliki, Hambeli ve Zeydi saygı değerdir ve bu mezhebe mensup olanlara kendi fıkıhlarına göre tören yapmakta serbesttirler,

dini eğitimlerinde, evlenme, boşanma ve miras davaları serbesttirler, dini eğitimlerinde, evlenme, boşanma ve miras davaları mahkemelerde resmi statüye sahiplerdir. Mahalli meclisler hukuksal sınırlar içinde çıkardıkları mahalli düzenlemeler ve bu mezheplerden birinin çoğunluğunu oluşturan bir bölgede, diğer mezheplerin mensuplarının haklarını göz önüne alarak şuraların yetkilerinin dâhilinde o mezhebin fıkıhlarına göre yapılır.

13. maddeye göre:

“Zerdüşti, kelimi ve Hristiyan İranlılar sadece azınlık din tanınır ve kanun çerçevesinde dini merasimleri serbest ve evlenme, boşanma miras ve vasiyet kendi dini kurallarına göre uygulanır.”

15. maddeye göre:

“İran’ın ortak dil ve yazısı Farsça’dır, bütün belgeler, yazışmalar, ders kitapları, resmi metinler, bu dil ve yazıda yazılmak zorundadır, bunların yanı sıra, medya iletişim araçlarına, okullarda edebiyat derslerinde Farsçanın yanında, etnik dillerde serbesttir.”

1.4.1.2. Dil, Yazı, Tarih ve ülkenin resmi bayrağı

Anayasanın 15. maddesine göre, “İran’ın resmi dili ve yazısı, insanların ortak dili olan Farsçadır. Resmi dokümanlar, yazışmalar ve kitaplar bu dilde ve yazıda yazılmak zorundadır. Bununla birlikte basında, kitle iletişim araçlarında ve aynı zamanda okullarda o dile ait edebiyat derslerinde Farsçaya ek olarak dini ve etnik dillerin kullanımına izin verilir.”

16. madde ise,”Kur’an’ın İslami yazıların ve öğretilerin dili Arapça olduğundan ve Farsça edebiyatı bu dil ile doğrudan nüfuz ettiği için; ilkokuldan sonra, ikinci derece okullarda ve eğitimin her bölümünde öğretilmesi zorunludur, der.”

17. maddeye göre:

“İran’ın resmi takvimi başlangıcı, Hz. Muhammed’in hicretidir. Güneş ve ay (hicri şemsi ve hicri kameri) İslami takvimleri de geçerlidir, fakat devlet daireleri Hicri takvime göre çalışır, resmi tatil Cuma günüdür.”

18. maddede ise”İran’ın bayrağı ve amblemi”belirlenmiştir.

1.4.1.3. İnsan Hakları

Bu bölümün 24 maddesinde, insan hakları ve temel özgürlükler açık şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm medeni – siyasal hakları (birinci nesil), ekonomik ve toplumsal ve kültürel hakları (ikinci nesil) ve çevre haklarını (üçüncü nesil) belirtmiş ve hukukçulara göre bu açıdan iyi anayasalar kategorisindedir. Çünkü 1969 yılı medeni – siyasal antlaşması ve 1971 ekonomik ve toplumsal ve kültürel antlaşmadaki insan haklarının tamamını belirtmiş, hatta hukukçuların üçüncü nesil olarak tanımladıkları insan hakları örneğin; çevre haklarını da açıkça belirtmiştir. Bu haklar ve özgürlüklerin kapsamının İslam’ın temelleri ve anayasanın kriterleriyle çatışmayacak şekilde genişletildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

1.4.1.4. Ekonomi ve Mali İşler

Anayasanın 44. maddesi şöyle der:

İran İslam Cumhuriyetinde, devlet sektörü, kooperatif sektörü ve özel sektörün çalışma alanı operasyonlarının idare şartları ve ayarlanması kanun tarafından belirlenmiştir.

Devlet sektörü; devlet demir yolları, kara yolları, denizcilik, hava yolları, telgraf ve telefon, radyo ve televizyon, büyük ve ana sanayi, dış ticaret, maden bankacılık, sigorta, barajlar, güç üretimini ve su işlerini içerir. Bunlar kamu yönetiminde olup devlete ve devlet tarafından yönetilir.

Kooperatif sektörü: kooperatif kuruluşları, firmalar, üretim ve dağıtım ile ilgili girişimleri içine alır, bunlar çalışmalarını İslami kriterleri içinde şehir ve köylerde yürütürler.

Özel sektör: Tarım, hayvancılık, ticaret ve endüstriyle ilgili kanunları kapsar, kooperatif ve devlet sektörünün tamamlayıcısıdır. Mülkiyet, topluma zarar vermediği, İslami kanunun sınırları dışına çıkmadığı ve ülkenin ekonomik büyümesi ile uyum içinde olduğu sürece İran İslam Cumhuriyeti kanunlarınca korunur.

1.4.1.5. Milli Egemenlik Hakkı ve Ondan Kaynaklanan Güçler

Bu bölümde anayasanın çerçevelenmesinde en önemli etkeni sahip olan madde 56. Maddedir. Bu madde şöyle der:

“Dünyaya ve insana mutlak egemenlik sahibi tanrıdır ve odur ki, insanı kendi toplumsal kaderine egemen kılmıştır. Hiç kimse insanı, tanrısal hakkından mahrum edemez ve birey veya özel bir grubun çıkarlarına sunamaz ve millet bu tanrısal hakkı gelecek maddelerdeki gibi uygular.”

Anayasanın 57. maddesinde:

“İran İslam Cumhuriyetinde yasama yürütme ve yargı olarak yetkilendirilen güçler, hükümet güçlerini oluşturur. Vilayet-i fakih emir ve yönetiminde olan bu güçler, birbirinden bağımsızdır.”

1.4.1.6. Yasama Erki

Bu bölümde yasama erkinin İslami Danışma Meclisi ve Koruyucular Konseyinden ibaret olduğu belirtilir.

66. madde şöyle der:

Halk tarafından doğrudan ve gizli oyla seçilen vekiller, İslami danışma meclisini oluşturur.

İran'da İslami Danışma Meclisinin asıl görevi yasamadır ve olağan kanun vericilik hakkı parlamentoya verilmiştir. Cumhurbaşkanı ve bakanlık meclis karşısında yükümlü olup, bakanlar kurulunun oluşumu, cumhurbaşkanının kararı ve vekillerin güvenoyu ile olur. Meclis, cumhurbaşkanı ve bakanlar hakkında gen soru önergesi verme yetkisine sahip olup, ülkenin tüm işlerinde araştırma ve inceleme

hakkına sahiptir. Ayrıca olağan kanunların yorumlanma hakkı da İslami Danışma Meclisine aittir.

Anayasa Koruyucular Konseyi anayasanın 91. maddesine göre aşağıdaki gibi kurulur.

Anayasayı ve İslam konseyi hükümlerini korumak için, İslami şura meclisinde tesvip olan kanunlar, İslama ters düştüğü durumlarda araştırma yapılması için kurulan koruyucular konseyi, şöyle kurulmuştur:

1. 6 kişi lider tarafından seçilir, bunlar adil, günün sorunlarına vakıf fıkıhçılardır.

2. Yargı erki başkanı tarafından hukukun çeşitli dallarında uzman olan Müslüman hukukçular arasından 6 kişi, İslami şura meclisine aday gösterilir ve meclisin oyu ile seçilir.

92. maddede ise”Koruyucular Konseyi üyelerinin altı yıl için seçildiği söylenmiştir.”

93. maddede şöyle der:

“İslami Danışma Meclisinin, Koruyucu Konseyi olmadığı sürece, milletvekilleri ehliyetlerinin onaylanması ve Koruyucu Konseyi hukukçu üyelerinin seçilmesi durumu dışında, hiçbir yasal statüsü yoktur.”

94. madde şöyle der:

Meclis'te onanan kanunlar, onaylanmak için koruyucular konseyine gider, , koruyucular konseyi, bunu en çok on gün içinde gözden geçirmek zorundadır. Eğer İslam kriterlerine göre uygun görmezse, yeniden gözden geçirmek için meclise geri yollar, aksi halde yasa uygulamaya girer.

Doksan altıncı maddeye göre, İslami Danışma Meclisinin onayladığı kanunların İslam hükümlerine uyup uymadığının teşhisi Koruyucular Konseyinin fıkıhçılarının çoğunluğu tarafından ve anayasa ile uygunluğunun belirlenmesi Koruyucular Konseyinin tüm üyelerinin çoğunluğu tarafından tespit edilir.

98.maddeye göre”anayasanın yorumu, Koruyucular Konseyi üyelerinin dörtte üç çoğunluğu ile yapılır.”²⁸

Ayrıca anayasanın doksan 99. maddesine göre”Koruyucular Konseyi, Bilgeler Meclisi, cumhurbaşkanlığı, İslami Danışma Meclisi seçimleri ve halk referandumlarının denetlenmesini yapar.”

1.4.1.7. Konseyler

Bu bölümde Köy, bölge, şehir, ilçe ve il İslami konseylerinin kuruluşu, yetki, görev ve sorumlulukları anlatılmıştır. Anayasanın bu bölümü insanın kendi toplumsal kaderine egemenlik ilkesini içeren 56. maddeye atıfta bulunarak,”İran idare hukukunda ademi merkezleşmenin”göstergesidir.

1.4.1.8. Rehber(Dini Lider) veya Rehber Konseyi

Lider ülkenin en yüce resmi makamı olarak, Mutlak Vali-e Fakih düşüncesi ve anayasa hükmüne istinaden Bilgeler Meclisi tarafından seçilmiştir ve ülke yönetimini üstlenmiştir, aslında İran’ın üçlü erki liderin gözetimi altındadır. Belki de İran İslam Cumhuriyeti’nin en belirgin özelliği liderlik ve Vali-e Fakih ilkesinde görülebilir, bu ilke bu sisteme özel bir görünüm vererek onu diğer sistemlerden farklılaştırmıştır.

107. madde şöyle der:

İran İslam Cumhuriyetinin kurucusu, İran halkı tarafından seçilmiş ve kabul görülmüş lider ve rehber İmam Humeyni hazretlerinden sonra, halk tarafından seçilen bilgeler (hubregan) meclisi ki, bütün şartlara haiz olan fakihler tarafından aralarında danışarak, İslam kurallarına, fıkıh ve siyasi, toplumsal sorunlara aşina olan, halk tarafından kabul edilmiş fakihi lider olarak seçilir, böyle bir fakih (müçtehid) bulunmadığı takdirde bilgeler meclisin fakihlerinden biri lider olarak seçilir. Seçilen lider, vilayet-i emr olarak bütün sorunlarını millet ve kanun karşısında kabul etmek zorundadır. Lider, kanun karşısında diğer insanlarla aynı haklara sahiptir.

²⁸ Koruyucular Konseyi’nin 79/21/892 sayılı 1379.7.3 tarihli kararı:

Anayasanın 109. maddesinde liderin vasıflarını şöyle belirtir:

109. madde:

1. Fıkıhın çeşitli dallarında fetva veren eğitim ve yüksek bilim yetkisine sahip olan

2. İslam liderinin adalet ve takvaya haiz olması

3. Liderin, siyasi, içtimai, doğru politik ve sosyal karar verme yetkisi, gereken kapasite ve yönetici vasfı olması. Bu şartlara haiz olan istekli kişiler çok ise fıkıh ve politik açıdan güçlü olan şahısa öncelik tanınır.

1.4.1.9. Yürütme Erki

Bu bölümde, cumhurbaşkanlığı ve bakanlar kurulunun siyasi görevleri ve idare görevleri anlatılmıştır. Devlet özel anlamda bu bölümün maddelerinde görülebilir.

113. madde şöyle der:

“Cumhurbaşkanı, Lider’den sonra ülkenin en üst resmi makamıdır. Vazifesi, yürütme başkanı olarak anayasayı uygulamakla (anayasanın icrasında lideri ilgilendiren konuların dışında) mesuldür.”

Anayasanın 115.maddesi cumhurbaşkanının vasıflarını aşağıdaki gibi açıklar:

Anayasanın 115. maddesi cumhurbaşkanının vasıflarını şöyle açıklar:

“Cumhurbaşkanı, İran asıllı, İran vatandaşı, müdüriyeti olan tedbirli, emin, sabıka kaydı olmayan, takvalı, İran İslam Cumhuriyetine bağlı ve inançlı, dindar, itikatlî olmalı.”

122.maddeye göre, “anayasa ve olağan kanunlara göre üstlendiği yetkiler ve görevler kapsamında millet ve lider ve İslami Danışma Meclisi karşısında sorumludur.”

Ayrıca 137. madde bakanlarla ilgili şöyle der:

137. madde:

“Her bakan, kendine ait vazifeler dâhilinde Cumhurbaşkanı ve meclis karşısında sorumludur. Ayrıca, bakanlar heyeti tarafından onanmış sınırlar içinde başkalarından da sorumludur.”

1.4.1.10. Dış Politika

152.madde şöyle demiştir:

“Ülkenin her alanda bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak hâkimiyet altına girmeyi reddetmek, bütün Müslümanların haklarını korumak, savaş açmayan devletlerle barışçıl ilişkiler kurmak, İran İslam Cumhuriyetinin dış politika esaslarına dayanır.”

Anayasanın 153.maddesine göre,”yabancıların doğal ve ekonomik kaynaklara, kültüre, orduya ve diğer birimlere egemenliğine sebep olabilecek her türlü sözleşme yasaklanmıştır.”

1.4.1.11. Yargı Erki

Yargı erki, bireysel ve toplumsal hakların savunucusu ve adaletin uygulayıcısı olarak, bağımsız bir erk gibi, bu görevlerle kurulmuştur:

1- Davaları sonuçlandırmak ve husumetleri gidermek ve mağduriyetlerin, ihlallerin ve şikâyetlerin incelenmesi ve karara bağlanması.

2- Kamu hukukunu canlandırmak ve meşru adalet ve özgürlükleri yaygınlaştırmak.

3- Kanunların iyi şekilde uygulanmasının incelenmesi.

4- Suçların tesbiti ve suçluları takip etmek ve cezalandırmak.

5- Suçların önlenmesi ve suçluların ıslahı için uygun tedbirlerin alınması.

Anayasanın 157. maddesi şöyle der:

“Lider yargı işlerine vakıf, tedbir kabiliyetine sahip, idareci niteliklerini haiz ve adil olan bir müçtehidî beş yıl için yargı organının başı olarak tayin eder. Bu fert, yargı organının en yüksek makamıdır.”

161. madde şöyle der:

“Yargı organının yüksek divanı (Yargıtay), mahkemelerde kanunun doğru uygulanması, yargı usulünde, birlik sağlanmasını, yargı organı başkanının tayin ettiği usuller uyarınca kanun gereği yüklenilen mesuliyetleri yerine getirir.”

173. madde şöyle der:

“Devlet organları ve memurları, vatandaşların uğradığı zulüm ve itirazları ve bunlardan gelen şikâyetler için yargı erki başkanının gözetimi altında, idari Adalet divanı (Danıştay) mahkemesi kurulur, bu mahkemenin yetkileri ve görevi kanun tarafından ifade edilir.”

1.4.1.12. Radyo ve Televizyon

175. madde aşağıdaki gibidir:

İran İslam Cumhuriyetinin radyo ve televizyonunda serbestçe düşünce beyanı, ülkenin çıkarını göz önünde bulundurarak İslami kriterlere göre temin edilir. Lider, radyo televizyon başkanının tayini ve arz etme yetkisine sahiptir. 6 kişilik bir konsey cumhurbaşkanı, yargı erki başkanı, İslami danışma elcisi tarafından 2 şer temsilci bu konseyin çalışmasını denetler. Ayrıca bu konseyin yönetim politikaları ve usulüyle, denetimini kanun tayin edecektir.

1.4.1.13. Milli Güvenlik Yüksek Kurulu

Anayasanın 176. maddesine göre;

İran'ın toprak bütünlüğünün korunması, ulusal çıkarları gözetmek İslam inkılabının korunması, reiscumhur başkanlığı altında milli emniyet yüksek kurulu, aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle mükelleftir.

1. Rehberin tayin ettiği umumi politikaların çerçevesi içinde, ulusal güvenlik ve savunma politikalarının tayini

2. İçtimai, siyasi, istihbarat, kültürel ve iktisadi alanlarla ilgili, işlerin genel savunma politikası ve güvenlik politikaları çerçevesinde uyum ve düzen sağlanması.

3. İç ve dış tehditlere karşı mukabele ve mukavemet etmek için ülkenin maddi ve manevi imkânlarından yararlanmak.

1.4.1.14. Anayasanın Gözden Geçirilmesi

Anayasanın 177. maddesine göre, İran İslam Cumhuriyeti anayasası gerekli durumlarda gözden geçirilir. Liderlik makamı Sistemin Çıkarlarının Teşhisi Konseyine danışarak, cumhurbaşkanına hitaben yayımlayacağı emirle, anayasada yapılacak değişiklikleri veya yapılacak ilaveleri, aşağıdaki üyelerden oluşan Anayasayı Gözden Geçirme Konseyine önerir:

1- Koruyucular Konseyi Üyeleri.

2- Üçlü Erkin Başkanları.

3- Sistemin Çıkarlarının Teşhisi Konseyi'nin daimi üyeleri.

4- Bilgeler Meclisinin beş üyesi.

5- Liderlik makamı tarafından seçilmiş on kişi.

6- Bakanlar kurulundan üç kişi.

7- Yargı erkinden üç kişi.

8- İslami Danışma Meclisi vekillerinden on kişi.

9- Üniversite öğretim üyelerinden üç kişi.

Çalışma yöntemi, seçilme niteliği ve vasıflarını kanun belirler.

1.4.2. Organik Kanunlar

1.4.2.1. Organik Kanunların Anlamı

Organik kanunlar, kurumsallaştıran kanunlardır. Bu kanunlar, konu itibarı ile yürütme organı ve idare kurumlarının organizasyonu, faaliyeti, görevleri ve yetkileri

ve bazı kurumların yürütme organlarının eylemlerinin denetimi ile ilgili olup, idareye hâkim kurallardır.

Dünyanın bazı ülkeleri özellikle gelişmiş ülkeler, idare hukuku kanunlarının hazırlanması ve onaylanmasında belirgin başarılar elde etmişlerdir. İdare hukuku kodunun hazırlanması, kanun egemenliği ve yurttaşların hukukunun ve özgürlüklerinin korunmasında önemli adım olmasının yanı sıra, halkın gereksinimleri, kent ve köylerin gelişimi, yoksullukların giderilmesi, sanayileşme ve teknolojinin ilerlemesinde, idare kurumlarının performansını ve etkinliğini arttırabilir.

Almanya 1967 yılında “idari eylemler kanununu”, Avusturya 1925 yılında “genel idare usul kanununu” ve İtalya 1990 yılında “idari eylemler kanunu”nu onaylamışlardır. Hollanda’da “genel idare hukuku kanunu” 1994te onaylandı ve yürürlüğe girdi. Common Law ülkeleri içinde, Amerika Birleşmiş Devletleri “idare usul kanunu”nu 1948 yılında onayladı ve uygulamaya başladı.

İdare hukuku kanununda hukukun genel ilkelerine ilave, idare kurumlarının faaliyetlerine hâkim genel usul ve kurallar, başka ifade ile devletin idari eylemleri ile ilgili prosesler ve karar mekanizmaları öngörülür ve düzenlenir.²⁹

1.4.2.2. İran İdare Hukukunda Organik Kanunlar

Ne yazık ki, İran’ın idare hukuku sisteminde, söz konusu genel hukuk ilkelerini kapsayacak organik kanun veya genel idare kanun mevcut değildir. Bu boşluk, İran’ın hukuk sisteminde çeşitli kanunların ortaya çıkmasına, idare ve kurumsal sistemde kargaşaya sebep olmuştur. Anayasanın maddeleri, ayrıca meclisin onayladığı olağan kanunlara bakılarak, İran idare hukukunda en belirgin kaynaklar aşağıdakilerdir:

²⁹ Mehdi Hodavand ve Meslektaşları, *İdare Hukukunda Karar Mekanizmaları*, Tahran, Khorsandi Yayınevi, Birinci Baskı, 1389, s. 65-77.

1.4.2.3. İran İslam Cumhuriyetinin Geleceğe Yönelik 20 Yıllık Milli Görünüm Belgesi

Bu belge,1382.8.3 tarihinde liderlik (Rehberi) makamı tarafından üçlü erk ve yürütme kurumlarına tebliğ edilmiş ve milli belge niteliğinde, planlamaların eksenini olarak görülmektedir. Bu belge,1384 yılından 1404 yılına kadar İran'ın genel kapsamlı ve sürekli gelişimi için bir ufuk çizer ve sistem politikalarının çeşitli alanlarda, beş yıllık gelişim programlarında, kanunlar ve yönetmeliklerde ana eksenini oluşturur.

Bu belge, 1382 yılında yayınlandı ve İran'ın 1404 yılı için ufkunu belirler. Buna göre, İran bölgede ekonomik, bilim ve teknoloji alanında birinci konumdadır. Bu değerli milli belgenin 16. Paragrafında sübvansiyonların ödenmesi,17. Paragrafında devletin rolü ve büyüklüğünün politika üreten, kolaylaştıran, girişimci devlete değişimi öngörülmüştür.

Görünüm belgesinin, ekonomik işlerinde bu hedefler şöyle açıklanmıştır: hızlı ve sürekli büyümenin gerçekleşmesi, yaratıcı istihdamın yaratılması ve işsizlik oranının azaltılması, girişimciliğin desteklenmesi, bilgelik ve insani sermayelere dayalı ekonomiye ulaşmak, maddi ve gayri maddi mülkiyetlere saygı kapsamında ekonomik girişimciler, iç ve dış yatırımcılar için uygun ve güvenilir ortamın yaratılması, kooperatifler ve özel sektörün tüm ekonomik alanlarda varlığını geliştirmek ve anayasanın 44. Maddesi kapsamında belirtilen ekonomik faaliyetlerde devletin görevlerini sınırlandırmak.

1.4.2.4. Hükümetin Genel Politikaları

İran İslam Cumhuriyetinin genel politikaları, üyelerinin lider tarafından atandığı Sistemin Çıkarlarının Teşhisi Konseyi tarafından onaylanır ve nihai onay için lidere sunulur. Onun tarafından kurumlara tebliğ edilir. Bu politikalar anayasadan alt seviyede ve olağan kanunların üstündedir.³⁰

³⁰ Dokuzuncu devletin sözcüsü ve Koruyucular Konseyinin hukukçusu Dr. Gholamhossein Elham 1384.7.18 tarihindeki gazetecilerle birinci görüşünde: Liderlik makamı sistemin genel politikalarının anayasadan alt seviyede ve olağan kanunlardan üst seviyede olduğunu söylediler. Konseyin kendi oyuna göre, Teşhis Konseyinin kararları ne kanun yorumudur, ne de kanun değişikliği. Eğer bu kanunlar lider tarafından onaylanırsa sistemin genel politikaları hükmündedir ve Koruyucular konseyi

Sistemin genel politikalarında, ekonomik güvenlik konusunda bu işlere vurgu yapılmıştır:

* Katma değerin sağlanması, yasal ve meşru yollardan yatırım ve girişimciliğin desteklenmesi.

*Bilgilere ulaşım konusunda ve bireylerin ekonomik faaliyetlerde özgür katılımlarının sağlanması ve devlet, kooperatif ve özel sektöre yasal ayrıcalıklar tanıyan adil ekonomik koşulların sağlanması.

Bu politikaların bariz örneği aşağıda açıklanan anayasanın 44. Maddesinin genel politikalarıdır:

Anayasanın 44. Maddesinin genel politikaları,1385.4.10 tarihinde liderlik tarafından onaylandıktan sonra tebliğ edildi ve sistemin ekonomik alanda yeni hareket çerçevesini oluşturdu. Bu politikadaki hedefler kısaca aşağıdaki gibidir:

* Milli ekonominin büyümesine ivme kazandırmak.

* Toplumsal adaletin sağlanması, için genel halk arasında mülkiyetin yaygınlaştırılması.

* Ekonomik kurumların performansı ve maddi, insani ve teknolojik kaynakların verimliliğinin artırılması.

Bu politikalar kapsamında devletin,44. Maddenin başındaki görevler dışında ekonomik faaliyet hakkı yoktur. Ayrıca, devlet dördüncü gelişim programının sonuna kadar ekonomik alanda yıllık yüzde 20 faaliyetlerini azaltmakla yükümlendirilmiştir.

44. maddenin genel politikalarına göre, petrol ve gaz dışında ana sanayi ve büyük madenlerde yatırım ve mülkiyet ve 44. Maddenin başındaki konular dışında ticari faaliyetler, bankacılık, sigortacılık, elektriğin temin edilmesi, posta ve telekomünikasyon, karayolu, demir yolu, havacılık ve denizcilik konularında yetkilidir.

Bu siyasetlere göre devletin rolü, kurumların direkt mülkiyeti ve yönetiminden, politikaların tayini, kurumların yönlendirilmesi ve denetimine değinir.

bunlara uymak ve kanunların sistemin genel politikalarına uygunluğunu kontrol etmek mecburiyetindedir.Bkz: Ali Akbar Gorji, *Temel Hukuk Arayışında*, Tahrân: Jangal Yayınevi, Birinci Baskı, 1388, s. 238.

Ayrıca 44. Maddenin başındaki devlet kurumlarının hisselerinin yüzde sekseninin kooperatiflere, özel sektöre, umuma açık hissedarlara ve gayri devlet kuruluşlarına devredilmesi mümkündür. Büyük madenler, büyük sanayi ve ana sanayi, devlet bankaları, devlet sigortacılık şirketleri, elektrik tedarikçileri, posta ve telekomünikasyon şirketleri ve silahlı kuvvetlerin genel komutanının izni ile silahlı kuvvetlere bağlı sanayiler, bu politikalar kapsamında istisna olmuş sanayiler hariç devredilebilirler.

44. maddenin genel politikalarında devir gereksinimleri şöyledir: borsa aracılığı ile hisse fiyatlandırması, genel katılımın sağlanması ve spekülasyonların önlenmesi için uygun bilgilendirme ile açık çağrı, ticaret kanununa göre ürünlerin fiyatlandırılması ve uygun yönetim, ihtisas şirketleri kapsamında genel ekspertizim; deneyimli, uzman ve başarılı müdürlerin işe alınması, şirket hisselerinin yüzde beşinin şirketin müdürleri ve personeline satışının serbest olması.

Ayrıca İran İslam Cumhuriyetinin dördüncü ekonomik, siyasal ve kültürel gelişim programının genel politikalarında da bu konulara vurgu yapılmıştır.

Hatırlatmak gerekir ki, anayasanın 110. maddesine göre “liderin görev ve yetkilerinden birisi, Sistemin Çıkarlarının Teşhis Konseyine”³¹ danıştıktan sonra sistemin genel politikalarını tayin etmektir. Ayrıca bu maddenin ikinci paragrafına göre, “sistemin genel politikalarının uygulanmasının denetlenmesi de liderin görevlerinden olarak tanımlanmıştır.”

1.4.2.5. Devletin Beş Yıllık Programları

Bu programlar, liderlik makamı tarafından onaylanmış sistemin genel politikaları çerçevesinde, İran İslam Cumhuriyeti devleti tarafından hazırlanır ve

³¹ Anayasanın yüz on ikinci maddesi:

Liderin emri üzerine İslami Danışma Meclisi, Koruyucu konseyi beklentilerini karşılayamadığında veya anayasaya veya şeriata aykırı yasa tekliflerini sunduğunda koruyucu konseyi Sistemin Çıkarlarının Teşhis konseyiyle bu durumu görüşmek için herhangi bir zamanda toplanabilir.

Konsey aynı zamanda buna eşlik eden herhangi bir koruyucu karara bağlamak yada anayasada belirtilen bir yükümlülüğü gerçekleştirmek için lider başkanlığında toplanır. Konseyin sürekli ve değişebilen üyeleri lider tarafından atanır. Konsey kuralları lider teyidi ile konsey üyeleri tarafından oluşturulup onaylanır.

Koruyucular Konseyinin 5318 sayılı 1372.7.24 tarihli yorumsal kararı:

Yasama mercilerinin hiç birisi Sistemin Çıkarlarının Teşhis Konseyi kararlarını ret veya iptal yetkisine sahip değildir.

tasarı şeklinde İslami Danışma Meclisine gönderilir. Meclis ise, gerekli incelemelerden sonra onları onaylar ve Koruyucular Konseyine gönderir. Beş yıllık süreci kapsayan ve ülkenin genel planlamalarını belirleyen söz konusu kanunlar, Koruyucular Konseyinin onayından sonra uygulanabilirler. Tüm tasarılar, onaylanmış kanunlar ve yönetmelikler bu programların hedefleri ile uyumlu olmalıdır.

Onaylanmış programlar kanunları aşağıdaki gibidir:

1 – 1369–1373 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyetinin “birinci siyasal, ekonomik ve kültürel gelişim programı kanunu”

2- 1374–1378 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyetinin “ikinci siyasal, ekonomik ve kültürel gelişim programı kanunu”

3- 1379–1383 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyetinin “üçüncü siyasal, ekonomik ve kültürel gelişim programı kanunu”

4- 1384–1388 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyetinin “dördüncü siyasal, ekonomik ve kültürel gelişim programı kanunu”

5- 1390–1394 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyetinin “beşinci siyasal, ekonomik ve kültürel gelişim programı kanunu”³²

İran idare hukuku ile ilgili bazı önemli kanunlar aşağıdaki gibidir:

1- 1386 yılında onaylanmış “Ülke Hizmet Yönetim kanunu”

2- 1372 yılında onaylanmış “İdare İhlalleri İnceleme Kanunu”

3- 1339 yılında onaylanmış “Medeni Sorumluluk Kanunu”

4- 1385 yılında onaylanmış “İdare Adalet Mahkemesi kanunu”

5- 1375 yılında onaylanmış “Ülke İslami Konseylerin Görev, Yetki ve Organizasyonu kanunu”

³² Beşinci gelişim programı tasarısının 1388 yılının esfend ayında geç sunulması ve İslami Danışma Meclisinin onaylayamaması yüzünden, meclisin kararı ile 1389 yılı da dördüncü gelişim programına uygun olarak planlanmalı olup, devlet dördüncü programın hedeflerine uygun olarak hareket etmekle yükümlendirildi. Başka ifade ile, Meclis 1388 yılında sona erecek olan dördüncü gelişim programını bir yıl daha uzatmış oldu.

6- 1368 yılında onaylanmış “anayasanın 85 ve 138. Maddelerinin uygulama yöntemleri kanunu”

7- 1334 yılında onaylanmış “belediyeler kanunu ve sonraki düzeltmeleri”

8- 1386 yılında onaylanmış “devlet memurlarının erken emeklilik kanunu”

9- 1373 yılında onaylanmış “birden fazla görev edinme yasağı kanunu”

10- 1336 yılında onaylanmış “Devlet Genel Denetim kanunu”

11- 1383 yılında onaylanmış “İhale Uygulama kanunu”

12- 1362 yılında onaylanmış “İdari Bölümler Tanımlar ve Kriterler kanunu”

13- 1372 yılında onaylanmış “Doğrudan Vergiler kanunu”

14- 1373 yılında onaylanmış “vakıf ve sivil toplum kuruluşlarının listesi kanunu ve sonraki ilaveleri”

15- 1369 yılında onaylanmış “İran İslam Cumhuriyeti İş kanunu ve sonraki düzeltmeleri”

16- 1381 yılında onaylanmış “mali tüzüğünün kısmi düzenlenmesi kanunu”

17- Çeşitli “bakanlıkların kurulması kanunu”

18- İslami Danışma Meclisinin onayladığı “yıllık bütçe kanunları”

1.4.3. Devletin Hükümleri

Devlet düzenlemeleri, devlet yükümlülükleri ile ilgili işlerin kolaylaştırılması için tasarlanır. Yürütme erki, politikalar ve milli siyaseti tayin etme ve kamu planlaması yapma yetkisine sahiptir. Bu erk ülkeyi yönetir. Milli politikaya yön verme, iç politikadan ilave dış politikaya da yön verme anlamı taşımaktadır.

Ayrıca yürütme erki, kanunların uygulanmasından sorumlu olup, kanunları uygulamak ve yürülmekteki görevlerini yapmak, kamu ve gerekli hizmetlere uygun olarak idareler, kamu kurumları ve çeşitli personellere sahiptir. Bu açıdan kanunları uygulamak için düzenleme hakkına sahip olup kanunların tamamlaması ve açıklamasını yapar.

En önemli devlet düzenlemeleri aşağıdaki gibidir:

1.4.3.1. Kararname

Bakanlar kurulu, kendi görevlerini yapabilmek için kararname yayınlar. Kararname “özel anlamda özel ve belirli işlerle ilgili olup, maddelere bölünmez ve bakanlar kurulu onu kendi idare görevlerini yapmak üzere onaylar”, (anayasanın 138. Maddesinin konusu)³³, örneğin Standard belirleme ile ilgili kararname.

³³ Anayasanın 71. Maddesine göre, İslami Danışma Meclisi anayasa çerçevesinde kanun çıkarma yetkisine sahiptir. Başka ifade ile ülkede olağan kanunları çıkarma, yetkisi İslami Danışma Meclisindedir. Meclisin çıkardığı her kanun, Koruyucular Konseyinin İslami kurallar ve anayasaya uygunluğu onaylandıktan sonra, uygulanabilmesi için yönetmeliğe ihtiyaç duyar ve kanunda kanun verici tarafından hazırlanmasının gerekliliği öngörülmüştür. Uygulama yönetmeliği çıkarma bakanlar kurulu görevlerindedir. Anayasanın 138. Maddesi, bakanlar kurulunun idare görevleri ve kanunların uygulanmasının sağlanması ve idare kurumlarının düzenlenmesi için kararname ve yönetmelik çıkarma yetkisine sahip olduğunu vurgular. Böylece uygulama yönetmeliği ve kararname çıkarma yetkisinin, bakanlar kurulu tasarrufunda olduğu anlaşılır. Ama 138. Madde bunların çıkarılması için koşul belirlemiştir ve bu düzenlemelerin kanunların içeriğine ve ruhuna aykırı olmaması gerektiğini açıklar. 138. maddeye göre devletin onayladığı yönetmelikler ve söz konusu özel komisyonların kararnameyi uygulanmak üzere yapılan tebligatın yanı sıra İslami Danışma Meclisi başkanına bildirilir. O ise kanunlara aykırılık bulursa, sebebi ile birlikte bakanlar kurulunun yeniden gözden geçirmesi için bakanlar kuruluna gönderir. Dolayısıyla, 138. Maddeye göre uygulama yönetmelikleri ve bakanlar kurulu kararnamelemlerinin kanunlara uyarak düzenlendiği ve uygulamanın uygunluğu için meclis başkanına bildirildiği ve meclis başkanının düzenlemelerde kanunlara aykırılık gördüğü takdirde yeniden gözden geçirilmek üzere bakanlar kuruluna geri gönderdiği söylenebilir. Bkz: Yrgıç Seyyed Abolfazl Şariat Panahi, *Temel Hukuk ve Siyasal Kurumlar*, Tahran: mizan yayınevi, onuncu baskı, 1388, s98

Anayasa 85. Maddede şöyle der: “İslami Danışma Meclisi kurumların, şirketlerin, devlet kurumları veya devlete bağlı kurumların tüzüklerinin daimi onayını yetmiş ikinci madde gözetilerek ilgili komisyonlara devredebilir veya onların onaylama iznini devlete verebilir. Bu durumda devletin kararları, ülkenin resmi mezhebinin usul ve hükümlerine ve anayasaya tezat teşkil edemez. Ayrıca, devletin kararları kanunlar ve kamu düzeni ile çatışmamalıdır ve söz konusu kanunlarla çatışmaması için tebligatın yanı sıra İslami Danışma Konseyi başkanına da bildirilmelidir.”

Böylece anayasanın 2 maddede üç önemli konuya vurgu yaptığı görülmektedir: yönetmelik ve kararnamelerin çıkarılmasının bakanlar kurulu tasarrufunda olduğu, bu kararların İslam hükümleri ve ülke kanunlarının içeriği ve ruhuna aykırılık teşkil etmemesi, mevcut kanunlarla uyumsuzluğunun incelenmesi için İslami Danışma Meclisi başkanına bildirilmesi.

İslami Danışma Meclisi 1368 yılında söz konusu maddelerin uygulanması için, anayasanın 85. ve 138. Maddelerinin uygulanması ile ilgili İslami Danışma Meclisi başkanının sorumluluklarını onayladı. Bu kanunun tek maddesine göre, “devlet kararnamelerinin ve yönetmeliklerinin” ve 138. Maddenin konusu, birkaç bakandan oluşan komisyonların kararlarının tümü veya bir kısmı İslami Danışma Meclisi başkanı tarafından kabul görmezse, duruma göre bakanlar kurulu veya ilgili komisyon meclis başkanının kararından, sonra bir hafta içinde kararnameyi düzeltmek ve yürürlükten kalkması için talimat vermek zorundadır.

Söz konusu kanuna ilave 4. Fıkraya göre, “itirazın bildirilmesinden sonra düzeltme veya iptal yapılmazsa, belirtilen sürenin bitiminde duruma göre kararnamenin tümü veya bir kısmı etkisiz kılınacaktır.”

Dolayısıyla, söz konusu maddelerin uygulanmasında İslami Danışma Meclisi başkanının sorumluluklarına bakıldığında, İslami Danışma Meclisi başkanının bakanlar kurulu kararları ve uygulama yönetmeliklerine itiraz hakkının bulunduğu yanı sıra, düzeltme ve hızlı şekilde yürürlükten kalkma talebinde bulunabileceği ve kanunda belirtilen söz konusu sürenin bitiminde düzeltme veya iptalin yapılmaması durumunda, duruma göre itiraz edilen kararın tümü veya bir kısmının etkisiz kılındığı anlaşılır.

1.4.3.2. Yönetmelik

Tıpkı kanun gibi genel ve tanımsız yönlü olup, kanunların uygulanması için veya bağımsız olarak onaylanır.

Yürütme kurumunun onayladığı yönetmelikler iki çeşittir:

a- Uygulama yönetmelikleri

Meclis tarafından onaylanmış kanunların uygulamasını sağlamak amacı ile ortaya konur ve onların uygulanmasının niceliği ve niteliğini belirler. Bu tür yönetmelikler, genelde yasamanın özel kanunun açıklanması, ilavesi ve o kanunların yürütme erki tarafından uygulanmasının kolaylaştırılması için çıkarılır ve kanunun hayat sürecinde geçerli kılar. Genelde, kanunun kendi içinde uygulama yönetmeliğinin çıkarılması için süre belirlenir ve çıkmaması durumunda, bakan yasama karşısında siyasal sorumluluk taşır ve yükümlüdür.

b- Bağımsız yönetmelikler: Belli kanuna bağlı olmayıp, yürütmenin kendi görevleri ve idari kurumlarını düzenlemek, genel ihtiyaçları gidermek ve kanun verici özel bir görev vermeden ortaya konulur.

Bağımsız yönetmeliklerin en önemlileri aşağıdakilerden ibarettir:

1- Kamu hizmetlerinin organizasyonunu sağlayan yönetmelikler (anayasanın 138. Maddesinin konusu)

2- Devletin kamu düzenini sağlamak veya idari polis doğrultusunda kendisinin çıkarabileceği güvenlik yönetmelikleri.

İslami Danışma Meclisi başkanının devlet kararlarının ülke kanunlarına uymadığına dair yazısının kopyası bilgilendirilmek üzere yargı erkinin başkanına, İslami Danışma Meclisi denetim ve kanunlar yardımcılıklarına, hukuki yardımcılıklara, meclis işlerine, yönetim geliştirme insani kaynaklara, cumhurbaşkanlığı planlama ve stratejik denetimine, doksanuncu madde komisyon başkanına, ülke denetim divanı başkanına, ülke genel teftiş kurulu başkanına, idare adalet divanı başkanına, resmi gazete genel müdürüne, devlet kararlarının kanunlarla uygunluğunun incelenmesi heyeti bürosuna ve kararlarla ilgili bakanlıklar ve kurumlara gönderilir.

Sözü edilen konular dikkate alındığında, İslami Danışma Meclisi başkanının devlet kararları ve uygulama yönetmeliklerine itiraz hakkının bulunduğu, bakanlar ve ya bakanlar kurulunun özel komisyonları tarafından söz konusu kararların, ülke kanunlarının içeriği ve ruhuna uygunluğunun sağlanmaması durumunda söz konusu kararları iptal yetkisine sahip olduğu ve onun eylemlerinin kanunlar kapsamında ve doğrultusunda değerlendirildiği anlaşılır. Daha fazla bilgi için: Bkz: Ali Reza Mohammad Nezzhad, 'İslami Danışma Meclisi başkanı tarafından devlet kararlarının iptali ile ilgili cumhurbaşkanı genelgesine eleştiri'. **Aseman Haftahğı**, Cumartesi 23 ordibeheşt 1391, sayı 11, S 22-23.

1.4.3.3. Genelge

İdari makamlar örneğın; bakanlar, kurum ve devlet daireleri başkanlarının kendi astlarının görevlerini yürütmeleri için genel ve bağlayıcı kararlarına genelge denir. Genelge, üst makamlar tarafından alt makamlar için yayımlanır.

Genelge uygulama ve denetim aracıdır, yönetimde önemli rol oynar. Kanunlar yayımlandıktan sonra bağlayıcı olmalarına rağmen, pratikte genelgelerin tebliğinden sonra uygulanırlar. Devlet memurları, üst düzey amirlerinin genelge, talimat ve emirlerine uymak zorundalar. Astın üstün emirlerine uymaması, idare kargaşasına sebep olacağı hatırlatılmalıdır.³⁴

1.4.3.4. Talimatlar

Talimatlar genel ve gayri bireysel devlet düzenlemelerinden olup, teknik konularla ilgili bakanlar, konseyler, komisyonlar, valiler ve kaymakamlar gibi yürütme makamları tarafından yayınlanır, örneğın;1387 yılında onaylanmış kamu hizmetleri kanununun 80. Maddesindeki “devlet personelinin maaş ve primlerinin ödenmesi” talimatı.

İran İslam Cumhuriyeti sisteminde anayasanın,138. Maddesi uyarınca devlet düzenlemelerinin geçerlilik koşulları aşağıdaki gibidir:

- A) Anayasa ile çelişmemesi
- B) Şeriatla çelişmemesi
- C) Olağan kanunla çelişmemesi
- D) Onaylayan kişinin yetki ve yeterliliğini aşmaması
- E) Geriye dönük olmaması³⁵

1.4.4. İran İdare Hukukunun Genel Esasları

İdare hukukunun genel ilkeleri, son yıllarda Avrupa ülkeleri ve bazı diğer ülkelerde genişletilmiştir. Makamlar ve idare memurları, bu ilkeler ve onların detaylı

³⁴ Tabatabaei, *İdare Hukuku*, s.10.

³⁵ Abbasi, *İdare Hukuku*, s. 48-56.

düzenlemelerine uymak zorundadırlar. Yargı mahkemeleri bu ilkeleri denetler ve böylece çeşitli yargı kararları verilir.³⁶

İran idare hukuku'da, bazı eksikliklere rağmen bu ilkelerin bazılarının gerçekleştirilmesinde ciddi çabalar harcamış ve birtakım başarılar da elde etmiştir.

İran idare hukuku ilkelerinin ana hatları aşağıdaki gibidir:

- 1- Yasal olma ilkesi*
- 2- Eşitlik ve ayrımcılığın olmaması ilkesi*
- 3- Uygunluk ilkesi*
- 4- Akılcı olma ilkesi*
- 5- Tarafsızlık ilkesi*
- 6- Haklı beklentiler ilkesi*
- 7- Gerçekçi karar verme ilkesi*
- 8- Yetkilerin su istimal edilmesinin yasaklanma ilkesi*
- 9- savunma hakkı ilkesi*
- 10- Şeffaflık ilkesi*
- 11- rehberlik, danışma ve bilgilendirmeyi teklif etme ilkesi*
- 12- Katılım ilkesi*
- 13- Özel alana saygı ilkesi*
- 14- Zamanında eylem ve gecikmeme ilkesi*³⁷

³⁶ Hodavand *İdare Hukukunda Karar Mekanizmaları*, s. 69.

³⁷ A.g.e., s. 69-71.

BÖLÜM II

2.İRAN İSLAM CUMHURİYETİNDE GENEL ESASLAR

2.1.İRAN İDARE TEŞKİLATINA HÂKİM OLAN USUL VE ESASLAR

2.1.1. Kanunun Otoritesi

İdare, faaliyetler veya eylemlerinin çerçevesini kendisi özgürce belirleyemez. İdare kurumlarının faaliyetleri, belirlenmiş yasal düzenlemeler kapsamında yapılır. Yasal olma ilkesinin anlamı, idare kurumlarının kararları ve davranışları önceden belirlenmiş hukuki kurallar zemininde yapılıyor olmasıdır.

Yasal olma ilkesi, idari eylemler kümesine hâkimdir. Yani, onun uygulama kapsamı, devlet idari kurumları ve devlet memurlarının eylemlerini kapsamaktadır.³⁸

Dünyada demokrasinin ilerlemesiyle, yasal devlet anlayışı ve yasal olma ilkesi kabul edilmiştir. Yasal devlet kavramı, idarede kanunun egemenliğinin garantisidir.

Kanun otoritesinin uygulanmasının iki sonucu vardır: Birincisi, idare kanuna aykırı herhangi bir eylem yapamaz ve kanuna aykırı her türlü idari eylem yasadışı ve geçersizdir, dolayısıyla idari makamlar kanunun izin verdiği kadar karar verme yetkisine sahiptirler. İkinci sonucu ise, idari eylemlerinin hukuki niteliğe bürünmeleri, özel ve idari kişiler için oluşan hak ve görevlerin hukuki uygulama garantisine sahip olmalarıdır.

2.1.2. İdare Teşkilatının Hiyerarşisi

İdari hiyerarşi, kurumsallaşmış sosyal ilişkiler türünden olup, eski örneği askeri kurumlardır. Bu ilkeye göre, başka bir memurun gözetimi altında çalışan bir memur, kendi üstünün emirlerine itaat etmekle yükümlüdür.³⁹

³⁸ Gorji, *Kamu Hukukunun Temelleri*, s.183-184.

İdare sisteminde, genelde en üst kurum, kimse ve ya başka bir kurumdan emir almayandır ve idari sistemin en alt kademeleri, kendi altlarında itaatkâr veya memur bulunmayan işçiler ve düşük rütbeli memurlardır.

İdare hukukundaki bu ilke, ülke idare kurumlarında geçerlidir. Yani, merkezi kurum tüm merkezi sistem birimlerinin hukuki eylem ve uygulamalarına başkanlık eder ve denetler. Başka ifadeyle, devlet ülkenin en yüce idare kurumu gibi, kendi birimlerini denetler ve hiyerarşik egemenliğine sahiptir. Dolayısıyla, ülkenin hiyerarşik düzeninin en üst düzeyinde ülke başkanı, devlet başkanı, bakanlar kurulu ve bakanlar durur.

2.2. İRAN İDARİ KURUMLARINDA HÂKİM TEKNİK İLKELER

Temel hukuk tartışmalarında devletleri iki gruba: tek yapı veya basit ve karmaşığa ayırırlar. Basit devlet, tek siyasal işlev birimi olan devlettir ve siyasal iktidar tüzel kişiliğe sahip merkezi devlet tarafından uygulanır.

İran anayasası ve devletin yapısı incelendiğinde, İran sisteminin basit devlete sahip olduğu görülür. Basit devletler iki tür yönetilir: merkeziyet idaresi, ademi merkeziyet idaresi.⁴⁰

2.2.1. Merkeziyet Yöntemi İle İdare

Merkeziyet yöntemi ile idare karar verme yetkisinin, milli ve yerel işlerin merkeziyetinin, devletin tekelinde olduğu sistemdir. Bu sistemde emirler yukarıdan aşağıya doğru verilir ve idare hiyerarşisi vardır. Karar verme ve yönetmek kurumun en üst noktasında bulunan kişiye aittir.⁴¹

2.2.2. Ademi Merkeziyet Yöntemi İle İdare

Ademi merkeziyet yöntemi ile idare sisteminde, bir ya da bir kaç genel işle ilgili karar verme ve yönetim yetkisi, merkezden bağımsız olan makamlar ve kurumlara devredilmiştir. Başka ifadeyle, siyasal açıdan karar verme, merkezi

³⁹ Abdolhamid Abolhamad, *İran'da İdare Hukuku*, Tahran, Toos Yayınevi, Altıncı Baskı, 1379, s. 114.

⁴⁰ Ostvar Sangari ve Emami, *İdare Hukuku*, s. 52-53.

⁴¹ Valiollah Ansar, *İdare Hukukuna Giriş*, Tahran: Mizan Yayınevi, Birinci Baskı, 1374, s. 931.

makamlar ve kurumlardan başka diğerkurum ve makamlara verilmiş olup, yetki merkezden başka çeşitli siyasal, idare, kurumsal veya coğrafi düzeylerde dağıtılmıştır.

Ademi merkeziyet idaresinin gerçekleşmesi için aşağıdaki koşullar gereklidir:

1- Tüzel kişiliğın olması

2- Gayri merkezi kurum makamlarının seçilmiş olmaları ve merkezi makamlar tarafından atanmamış olmaları

3- Karar verme ve yönetim yetisine sahip olma

Ademi merkeziyet idaresi iki çeşide ayrılır:

A) Bölgesel (yerel) ademi merkeziyet: Ademi merkeziyetin bu çeşidinde, devletin bazı yetkileri hukuki açıdan devletten bağımsız olan bölgesel veya yerel kurumlara devredilir. Bunun bariz örneği; halkoyu ile seçilen Kent İslami Konseyleridir; bunlar belediye başkanını seçme hakkına sahiplerdir.

B) Teknik ademi merkeziyet: Ademi merkeziyetin bu çeşidinde, teknik yönü olan bir ya da bir kaç genel işle ilgili karar verme ve uygulama yetkisi, az çok merkezi devletten bağımsız olan bir kuruma devredilir. Örneğin; Tahran Üniversitesinin kurulması.

2.3. İRAN İDARE KURUMUNUN YÜCE MAKAMLARI

2.3.1. İran İslam Cumhuriyeti Düzeninde Rehber (Dini Lider)

İran İslam Cumhuriyeti anayasasının giriş bölümünde Vali-e Fakih konusuna değinilmiştir. Vilayet-e emr ve sürekli imamate göre; anayasa, çeşitli kurumların kendi asil İslami görevlerinden caymamaları için, halk arasında lider olarak bilinen nitelikli fakihin liderliğine zemin hazırlar.

Böylece anayasa 5. maddede şöyle der:”İran İslam Cumhuriyetinde imamet, Hz. Mehdi'nin (Ahır zaman peygamberi) gıyabında takvalı, adil, zaman bilimine vakıf, cesur, müdür ve tedbirli olmak vel-i fakihe aittir”ki anayasanın 107.nci maddesinde”veli-i fakihin yükümlü olduğu görevler”açıklanmıştır.

57. maddeye göre: “İran İslam Cumhuriyetinde erkler yürütme, yasama ve yargıdan ibaret olup, mutlak Vilayet-e Fakih ve ümmetin imameti altında bu kanunun sonraki maddeleri kapsamında uygulanır”.

Anayasanın 60. Maddesine göre, “yürütme erki faaliyetleri bu kanuna göre direkt olarak liderin uhdesinde olanlar hariç, cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından yürütülür. Böylece ülkenin en yüce yürütme makamı Lider olarak görülmektedir.”

105. madde “Liderin tayinini halkın seçilmiş bilgelerinin tarafından yapıldığını”ve bilgelerin bir kişide 109. maddede belirtilen”nitelikli fakih vasıflarını” bulduğunda onu lider olarak seçeceğini belirtir. Bilgeler tarafından seçilmiş Lider Vilayet-e emr olup, onun tüm sorumluluklarını üzerine alacaktır.

109. madde Liderin koşulları ve vasıflarını şöyle açıklamıştır:

“1. Fıkhın çeşitli konularında fetva verebilecek bilimsel yeterliliğe sahip olmak.

2. İslam ümmetinin liderliği için gerekli adalet ve takva

3. Liderlik için doğru siyasal ve toplumsal görüş, tedbir kılma, cesaret, yöneticilik ve yeterli güç.”

Liderin görev ve yetkileri 110. maddede şu şekilde açıklanmıştır:

1- Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyine danıştıktan sonra sistemin genel politikalarının, belirlenmesi.

2- Sistemin genel politikalarının iyi şekilde uygulanmasının denetimi

3- Referandum fermanı

4. Silahlı kuvvetlerin komutanlığı

5. Savaş, barış ve seferberlik ilanı

Atama, çıkarma ve istifanın kabulü:

A) Koruyucular konseyinin fakihleri

B) İslam İnkılâbı Muhafızlarının genel komutanı

C) İran İslam Cumhuriyeti radyo ve televizyon kurumu başkanı

D) Genelkurmay başkanı

E) Yargı erkinin en üst makamı

F) Askeri ve güvelik güçlerinin başkomutanları

Üçlü erk arasındaki ihtilafların giderilmesi ve ilişkilerinin düzenlenmesi:

1. Normal yollarla çözülemeyen sistemin problemleri, Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyi aracılığı ile

2. Halkın seçiminden sonra cumhurbaşkanlığı fermanının imzalanması

3. Yüce divanın cumhurbaşkanının kendi yasal görevlerini ihlal ettiği gerekçesiyle, kararı ve İslami Danışma Meclisinin 89. maddesine göre yetersizliğine dair kararından sonra ülke menfaatlerini göz önünde bulundurarak cumhurbaşkanlığından çıkarılması.

4. Yargı erkinin önerisi ve İslami kurallar çerçevesinde mahkumların affı veya hükümlerinin hafifletilmesi.

Lider bazı görev ve yetkilerini diğerine devredebilir.

2.3.2. Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyi

Bu konsey, anayasanın 112. maddesine göre kurulur. Bu maddeye göre;

Koruyucular Konseyi İslami Danışma Meclisinin kararlarını şeriat veya anayasaya aykırı bulduğunda ve Meclis sistemin çıkarlarını gözeterek Koruyucular konseyinin kararını sağlamadığında; ayrıca Lider tarafından konseye verilen işlerle ilgili danışmak ve bu kanunda belirtilen diğer işlerle ilgili sistemin çıkarlarının teşhisi için Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyi Lider'in emri ile kurulur.

Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyi, Liderlik danışma konseyidir. Sistemin genel politikalarını belirler ve lidere onaylatır. Bu konsey daimi ve gayri daimi üyelerden oluşur ve üyelerinin bileşimini Lider belirler.

Bu konseyin üyelerinin bileşimi aşağıdaki iki gruptan oluşur ve 5 yıllığına Konsey üyeliğine seçilirler.

1. Tüzel kişiler olarak üçlü erk başkanları, koruyucular Konseyinin fakihleri, bakan veya ilgili kurumun başkanı.

2. Özel kişiler olarak 23 kişi fakihler ve diğer siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel konulardaki düşünürler.

Konseyin, özel ve daimi komisyonları ve sekreterliği vardır, konseyin sekreteri, konsey başkanının gözetimi altında çalışır ve konsey ile Liderlik makamı arasındaki ilişkileri düzenler.

Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyinin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

A. Meclis ve Koruyucular Konseyi arasındaki ihtilafların bertaraf edilmesi.

B. Sistem problemlerinin bertaraf edilmesi.

C. Sistemin genel politikalarının belirlenmesi yönünde Lider'e danışmak

2.3.3. Milli Güvenlik Yüksek Konseyi

Anayasanın 176. Maddesi şöyle der: *iranın toprak bütünlüğünün korunması, ulusal çıkarları gözetmek, İslam inkılâbının korunması, reiscumhur başkanlığı altında milli emniyet yüksek kurulu, aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle mükelleftir.*

1- *Rehberin tayin ettiği umumi politikaların çerçevesi içinde, ulusal güvenlik ve savunma politikalarının tayini*

2- *İçtimai, siyasi, istihbarat, kültürel ve iktisadi alanlarla ilgili, işlerin genel savunma politikası ve güvenlik politikaları çerçevesinde uyum ve düzen sağlanması*

3- *İç ve dış tehditlere karşı mukabele ve mukavemet etmek için, ülkenin maddi ve manevi imkanlarından yararlanmak.*

Kurulun üyeleri aşağıdaki gibidir:

Üçlü erk başkanları

Genelkurmay başkanı

Plan ve bütçe işleri sorumlusu

Lider tarafından seçilmiş iki temsilci

Dışışleri, içişleri, istihbarat bakanları

Duruma göre ilgili, bakan, ordu ve Muhafızların en üst makamı

Milli Güvenlik Yüksek Kurulu kararları Liderlik makamı tarafından onaylandıktan sonra uygulanabilir.

2.3.4. İran İslam Cumhuriyetinin Radyo ve Televizyon Kurumu

Anayasanın 175. Maddesi şöyle der: *İran İslam Cumhuriyetinin radyo ve televizyonunda serbestçe düşünce beyanı, ülkenin çıkarını göz önünde bulundurarak İslami kriterlere göre temin edilir. Lider, radyo televizyon başkanının tayini ve azl etme yetkisine sahiptir. 6 kişilik bir konsey Cumhurbaşkanı, Yargıerki Başkanı, İslami Danışma Meclisi tarafından 2şer temsilci bu konseyin çalışmasını denetler. Ayrıca, bu konseyin yönetim politikaları ve usulu ile denetimini kanun tayin edecektir.*

Radyo ve televizyonun önemine istinaden, bu kuruma hâkim toplumsal ilkeler aşağıdaki gibidir:

A) Kamu menfaatleri önceliği ilkesi

B) Süreklilik ilkesi

C) Tarafsızlık ilkesi

D) Eşitlik ilkesi

Bu kurumun başkanı, kurumun en üst makamı olarak beş yıllık bir süre için Lider tarafından seçilir. 1367 yılında onaylanmış kurumun tüzüğüne göre görevleri aşağıdaki gibidir:

* Genel politika, kurumsal tüzük ve programların ana hatlarının hazırlanması, düzenlenmesi, revizyonu ve İslami Danışma Meclisine sunulması

* Kurumsal şemasının hazırlanması, onaylanması, daireler ve görevlerin açılması veya feshedilmesi

* Onaylanmış politikalara uygunluğu açısından tüm programların direkt ve aktif denetimi

* Radyo ve televizyon politikalar kanunu kapsamında, programlarının çerçevesinin belirlenmesi ve plan ve programların onaylanması

* Kurumun mevcut işlerinin yönetilmesi, kurumun merkezleri ve birimleri arasında koordinasyon ve dayanışmanın sağlanması

1361 yılında onaylanmış İran İslam Cumhuriyeti Radyo ve Televizyon Programlarının, Genel Politikalar ve İlkeleri sistemin radyo ve televizyon alanında uygulayacağı politikaların başlıklarını aşağıdaki gibi açıklamıştır:

** Tüm programlarda İslam'ın hâkimiyeti ve İslam normlarına aykırı programların yayınlanmaması*

**İnkılâp ve anayasa ruhunun tüm programlara egemen olması*

** Televizyon programlarında, Vali-e Fakih ve Liderin görüşlerinin tüm boyutları ile gerçekleşmesi*

** Bağımsızlığa ulaşmak için zemin hazırlamak*

** Çeşitli alanlarda bilincin yaygınlaştırılması ve toplumun ilerlemesine yardımcı bulunmak*

** Bireylerin insani haysiyetlerine değer vermek ve onların saygınlıklarının zedelenmesinden kaçınmak.⁴²*

2.3.5. Kültürel İnkılâp Yüksek Konseyi

İslam İnkılâbından sonra, ülkenin kültürel yapısında değişikliklerin yapılması gerektiğinden, İnkılâbın merhum liderinin emri ile Kültürel İnkılâp Yüksek Kurulu kuruldu. “Bu kurul liderliğin kararına uygun olarak, ülkenin kültürel stratejik yönetiminde önemli rolü olup, ülkenin kültürel mühendisliği görevini yerine getirmekte, Sistem Çıkarlarının Teşhis Konseyine genel politikaların hazırlanmasında yardım etmelidir.”⁴³

⁴² Seyyed Mohammad Hashemi, *İran İslam Cumhuriyetinde Temel Hukuku*, Tahran: Mizan Yayınevi, İkinci Cilt, Onüçüncü Baskı, 1385, s. 220-225.

⁴³ Ramezan Shaban, Sarooli, “İran İslam Cumhuriyetinin Kültürel Mühendisliği”, *Misag-e Basij_e Mostazafin Dergisi*, Üçüncü yıl, 10. Sayı, Yaz1389, s. 90-91.

Kültürel İnkılâp Yüksek Kurulu, hali hazırda ülkenin kültürel alanlarında yüksek kurul gibi planlama yapmaktadır. Kurul üyelerini, Lider daimi ve gayri daimi olmak üzere tayin eder. Cumhurbaşkanı, Kültürel İnkılâp Yüksek Kurulu başkanlığına kurul üyeleri tarafından seçilir.

Üniversite rektörlerinin tayini, kültürel stratejiler ve politikaların belirlenmesi bu kurulun önemli görevlerindedir. Kurulun kararları cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra uygulanabilir.

2.3.6. Yasama Erki

2.3.6.1.İran İslami Millet Meclisi

Anayasanın 62. maddesine göre, İran İslam Danışma Meclisi “halk tarafından direkt ve gizli oyla seçilen milletvekillerinden” oluşur.

63. maddeye göre, “İslami Danışma Meclisi için milletvekilliği süresi dört yıl olup, seçimler ülkenin hiç bir zaman meclissiz kalmaması için önceki dönemin bitiminden önce yapılır.”

İran İslam Cumhuriyetinin yasaması, tek meclisli sisteme dayalıdır. Ama bu kurum birbirinden tamamen ayrı iki temel birim olan, İslami Danışma Meclisi ve Koruyucular Konseyinden oluşur. Dolayısıyla, yasamanın tek meclisli ama iki temeli olan sistem olduğu söylenebilir.

Milletvekilleri seçimi ve meclisin açılışından sonra, yaş itibarı ile meclisin başkanlık heyeti seçilir. Bu başkanlık kurulunun görevi, milletvekillerinin üçte ikisinin mazbatası alınıncaya kadar meclis oturumlarını yönetmek, başkanlık kurulu seçimlerini düzenlemek ve meclisin gündelik işlerini yürütmektir.

Milletvekillerinin üçte ikisinin mazbatası alındıktan sonra, meclisin daimi başkanlık kurulu bir yıl için seçilir. Daha sonra meclis komisyonları oluşturulur. Komisyon, bir kaç milletvekilinden oluşur, tasarı ve planların onaylanmak üzere meclisin gündemine gelmeden önce ilkin işleri ve incelemelerini yapar.

Meclisin komisyonları aşağıdaki gibidir:

A) Özel komisyonlar

* Araştırma komisyonu

- * Meclis iç yönetmeliği tedvin komisyonu
- * Anayasanın 90.maddesi komisyonu

B) Spesifik Komisyonlar:

- * Eğitim ve öğretim komisyonu
- * Toplumsal komisyon
- * Ekonomi komisyonu
- * Milli güvenlik ve dış politika komisyonu
- * Enerji komisyonu
- * Plan bütçe ve muhasebe komisyonu
- * Sağlık komisyonu
- * Sanayi ve maden komisyonu
- * Bayındırlık komisyonu
- * Kültür komisyonu
- * Yargı ve hukuk komisyonu
- * Tarım bakanlığı

C) Geçici Komisyonlar (özel ortak)

- * Bir konu, iki ya da daha fazla komisyonu ilgilendirdiğinde oluşturulan (örneğin bütçe tasarısının incelenmesi gibi) karma komisyon
- * Ülke ile alakalı ortaya çıkan önemli ve istisnai meselelerde.

İslami Danışma Meclisi milletvekilliği vasıfları:

- 1- Milletvekilliği millidir.
- 2- Milletvekilliği geneldir.
- 3- Şahsa dayalıdır
- 4- Ortaklaşadır

İslami Danışma Meclisi milletvekilliği, milletvekilinin istifası veya gıyabında düşer.

İslami Danışma Meclisinin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- 1- Sıradan kanunların onaylanması
 - 2- Özel ve kurumsallaştıran kanunların onaylanması
 - 3- Komisyonlara devredilen kanunların onaylanması, örneğin; deneme kanunları, devlet kurumlarının daimi tüzüğünün onaylanması
 - 4- Meclisin onaylaması gereken olağan kanunların onaylanması
- Meclisin bir diğer görevi de denetimdir. Bu denetim, aşağıda açıklanan şekilde uygulanır:

A) Devletin oluşumunun denetlenmesi

- Devlet planının meclise sunulması
- Bakanlara güvenoyu
- Bakanlar kuruluna güvenoyu

B) Bakanların değişikliğinin ve devletin önemli ve ihtilaf konusu meselelerinin denetimi

C) Anayasanın 90. maddesi kapsamında, halkın üçlü erkten şikâyetleri aracılığı ile bilgisel denetimi

D) Milletvekillerinin bilgi edinme girişimleri:

- Soru
- Uyarı
- Bakana soru
- Cumhurbaşkanına soru

E- İnceleme ve araştırma

F – Uluslar arası antlaşmalar ve sözleşmelerin denetimi

H – Olağanüstü hallerin ve gereken kısıtlamaların denetimi

G – Sınır çizgilerindeki değişikliklerin denetimi

I – Devletin mali konulardaki iddialarının, sulh yolu ile çözümlenmesi veya hakeme gönderilmesinin denetimi

J – Borçlanma ve geri ödemesiz yardımların, yabancı uzmanların istihdamı, kamu binaları ve mallarının satışının denetlenmesi

K – Şirket ve kurum açılış imtiyazlarının yabancılara verilmesinin denetlenmesi

L – Yüksek Denetim Divanı aracılığı ile bütçenin denetlenmesi

M – Yürütme erkine siyasal denetim

N – Bakanlara gensoru

O – Cumhurbaşkanı gensoru

Yüksek Denetim Divanı

Bu divan denetim mahiyetli olup, 54. maddeye göre”İslami Danışma Meclisi gözetimi altında çalışır. Bu divanın başkanı, her yasama dönemi açılışından sonra meclisin denetim divanı ve bütçe komisyonu önerisi ve milletvekillerinin onayı ile seçilir.”

55. maddeye göre”Denetim Divanı bakanlıklar, kurumlar, devlet şirketleri veya bir şekilde devlet bütçesini kullanan diğer kurumların hesaplarını, giderlerin onaylanmış bütçeyi aşmaması ve her fonun yerinde kullanılmış olması için inceler veya denetler.”

Denetim Divanı ilgili hesaplar, belge ve dokümanları her yılın bütçe kapanış raporlarının toparlanması için kendi kararlarını da ekleyerek meclise sunar. Bu rapor umuma açık olmalıdır.

2.3.6.2. Koruyucular Konseyi

1- Anayasanın 91. maddesi şöyle der: *anayasayı ve İslam konseyi hükümlerini korumak için İslami şura meclisinde tesvip olan kanunları, islama zıd bulduğu durumlarda araştırma yapılması için kurulan koruyucular konseyi şöyle kurulmuştur:*

1- 6 kişi Lider tarafından seçilir, bunlar adil, günün sorunlarına vakıf fıkıhçılardır.

2- Yargı erki başkanı tarafından, hukukun çeşitli dallarında uzman olan Müslüman hukukçular arasından 6 kişi İslami şura meclisine aday gösterilir ve meclisin oyu ile seçilir.

Koruyucular Konseyi üyeleri 6 yıllığına seçilirler.

Koruyucular Konseyinin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- 1- Şeriat ve anayasa açısından kanun ve düzenlemelerin denetlenmesi
- 2- Meclis kararlarının şeriat ve kanun açısından denetlenmesi
- 3- Geçmiş kanunların şeriat ve kanunlar açısından denetlenmesi
- 4- Yürütme erkinin düzenlemeler ve kararlarının şeriat ve kanun açısından denetlenmesi
- 5- Anayasanın yorumlanması
- 6- Adaylık, seçim ve referandumların denetlenmesi
- 7- Referandum ve kamu kararlarına başvuruların denetlenmesi

2.3.7. Yargı Erki

Anayasanın 156. Maddesinin başlangıcına istinaden, *yargı erki bağımsız olup, bireysel ve toplumsal hakların destekçisi ve adaletin gerçekleştirilmesinden sorumludur.*

Yargı erkinin yasal bağımsızlığının garantisi, aşağıdaki konularda görünmektedir:

- 1- *“Yargı erki başkanı Lider tarafından atanmıştır.” (157. Madde)*
- 2- *Yargı erkine yönelik soru, gensoru ve güvenoyu söz konusu değildir.*
- 3- *Yargı erkinin idare ve istihdam işleri diğer erklerden bağımsızdır.*
- 4- *Yargı projeleri erkin alanında açılır ve kapanır.*
- 5- *Ülke Genel İnceleme Kurumu yürütme kurumunun kanunları uygulama niceliğini inceler ve Adalet Divanı İdaresi, idari duruşmaların yüce merciidir.*

Yargı erkinin amaçları aşağıdaki gibidir:

A – Kamu hukukunun desteklenmesi ve iadesi

B – Yasal özgürlüklerin yaygınlaştırılması

Yargı erkinin görevleri aşağıdaki gibidir:

“1- İnceleme ve karar verme

2- Kanunların iyi şekilde uygulanmasının denetlenmesi

3- Suçların tesbiti, suçluları takip edip cezalandırmak

4- Suçların önlenmesi ve suçluların ıslahı”⁴⁴

Anayasanın 157. Maddesi şöyle der: “Yargı erkinin, yargı faaliyetleri, yürütme ve idare sorumluluklarını yerine getirmek için Liderlik makamı tarafından yargı işlerine vakıf, adil, yönetici ve tedbirli içtihat mertebesine ulaşmış bir kişiyi beş yıllığına yargı erki başkanı olarak seçer ve bu erkin en üst makamıdır.”

Yargı erki başkanının yasal görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- Teşkilatın kuruluşu

2- Yargı tasarılarının hazırlanması

3- İdare ve istihdam çalışmaları

Yargı erkinin iki divanı vardır: Yüce Divan, Adalet Divanı İdaresi

161. madde şöyle der:”Yargı organının yüksek divanı (Yargıtay), mahkemelerde kanunun doğru uygulanması, yargı usulünde, birlik sağlanmasını, yargı organı başkanının tayin ettiği usuller uyarınca, kanun gereği yüklenilen mesuliyetleri yerine getirir.”

162. maddeye göre, “Yüce Divan başkanı ve başsavcı içtihat mertebesine ulaşmış, adil ve yargı işlerine vakıf kişiler arasından, yargı erki başkanı tarafından Yüce Divan yargıçlarına danışarak beş yıllığına bu görevlere atanırlar.”

Adalet bakanı 160. maddeye göre, *yargı erki ile yürütme ve yasama erkleri arasındaki ilişkilerle ilgili sorumlulukları üstlenir ve yargı erki başkanının cumhurbaşkanına önerdiği şahıslar arasından seçilir. Yargı başkanı, tüm mali ve idare işlerini, ayrıca gayri yargı istihdam işlerini de adalet bakanına devredebilir. Bu durumda, bakan kanunların yürütmenin en üst makamı gibi bakanlara öngördüğü yetki ve görevlere sahip olacaktır.*

Adalet Divanı İdaresi 173. maddeye göre kurulur. Halkın, memurlara veya devlet yönetmeliklerine karşı şikâyet ve itirazlarını incelemek ve haklarının iadesi için yargı erki başkanının gözetimi altında İdari Adalet adı ile divan kurulur.

⁴⁴ Hashemi, *İran İslam Cumhuriyetinde Temel Hukuk*, s. 371-378.

Yüce Divan'ın görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- 1- Mahkemelerde kanunların iyi şekilde uygulanmasını denetlemek
- 2- Yargı proseslerinde birliğin sağlanması
- 3- Cumhurbaşkanını yargılamak
- 4- Yargı mercileri arasındaki ihtilafları çözmek
- 5- Mahkeme kararlarının temyiz mercii

Yargı erki teşkilatının bir kısmını mahkemeler oluşturur, bu mahkemeler aşağıdakilerden ibarettir:

Kamu hukuku mahkemeleri

- Kamu ceza mahkemeleri
- Özel mahkemeler
- Siyasi mahkemeler
- İnkılâp mahkemeleri

İdari Yargılama

Daha önce de söylendiği gibi anayasa, Adalet Divanı İdaresini en yüksek idari yargı kurumu olarak belirlemiştir. Devlet, siyasal yönetiminden dolayı Meclis'e karşı siyasal sorumluluğu, idare yönetiminden dolayı, yetkili yargı mahkemesine karşı idare ve yürütme sorumluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla Adalet Divanı İdaresi halkın, kurumlar ve memurların işlevleri ile ilgili şikâyetlerini incelemek ve özel idare mahkemelerinin özgürlüğü, için yargı erki başkanının gözetimi altında kurulur.

Adalet Divanı İdaresinin,33 şubesi olup her şube bir başkan veya alternatif üyeden oluşur. Birinci şubenin başkanı Divan'ın genel başkanıdır ve yardımcıları ve danışmanları olabilir.

Adalet Divanı İdaresinin yetkileri aşağıdaki gibidir:

- 1- Birincil ve içerik incelemesi
- 2- Şekil ve içerik temyizi

3- İdari heyet ve komisyonlarda kanunların iyi şekilde uygulanmasının denetlenmesi.

4- Yargı süreçlerinde birliğin sağlanması

Yargı erkinin destek kurumları:

1- Mahkemeler:

Suçların tesbiti ve suçluların takibi, cezalandırılması ve cezaların uygulanması mahkeme (Dadsera) adlı kurumun kurulmasını gerektirmektedir. Yüce Divan mahkemesi başkanı başsavcıdır.

2- Ülke Genel İnceleme Kurumu

Anayasanın 154. maddesi şöyle der: “Yargı erkinin idari kurumlarında işlerin iyi şekilde yürütmesi ve kanunların doğru şekilde uygulanması açısından, yargı erki başkanı gözetimi altında Ülke Genel İnceleme Kurumu kurulur.”

1360 yılında onaylanmış Ülke Genel İnceleme Kurumu’nun oluşumu kanunu, bu kurumun görev ve yetkilerini aşağıdaki gibi belirlemiştir:

1- Bakanlıklar, daireler, silahlı ve güvenlik güçleri, devlet kurum ve şirketleri, belediyeler ve onlara bağlı kurumlar, resmi kayıt büroları ve İnkılâp kurumlarının genel ve sürekli incelenmesi.

2- Liderlik makamı, cumhurbaşkanı, yargı erki başkanının emirleri, İslami Danışma Meclisinin 88. ve 90. Madde komisyonunun talebi veya yürütme organları bakanının isteği üzerine veya kurum başkanının her hangi konuda gerekli gördüğü konu üzerine olağan üstü incelemelerin yapılması.

3- Yürütme kurumlarında ihlal ve yetmezlikler ve idare ve mali işlerde kötü gidişatın ilgili makamlara rapor edilmesi

4- Ülke Doküman ve Mülk Kayıt Kurumu

Bu kurum yargı erki başkanının gözetimi altındadır ve resmi belgeler kayıt büroları, evlilik ve boşanma kayıt ofisleri ona bağlı çalışırlar.

5- Adli Tıp Kurumu

Bu kurum yargı erki başkanının gözetimi altında olup, mahkemelerle yakın temas içerisindedir. Bu kurumun görevleri arasında ölüm belgelerinin verilmesi,

yaralanma oranlarının belirlenmesi, suç, suçluluk ve kriminoloji konularında uzman görüşlerinin bildirilmesi gibi görevler söylenebilir.

6- Hapishaneler, Önlemler ve Eğitici Eylemler Kurumu

7- Silahlı Güçler Yargı Kurumu

2.3.8. Yürütme Erki

Devlet, özel anlamda yürütme erkidir. Bu erk, büyüklük olarak diğer erklerle nazaran daha büyüktür. Çünkü onaylanmış kanunların uygulama görevi üstesinde olup, kamu iş ve hizmetlerin mütevellisidir.

Anayasanın 60. maddesi şöyle der:”Yürütme erkinin işleri bu kanunda direkt olarak Liderliğin üstesinde olan işler hariç, cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından yürütülür.”Yürütme erki Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Bakanlar kurulu ve Bakanlar kurulu Yardımcılarından ibarettir.

Birinci Bölüm: Cumhurbaşkanlığı

115. maddeye göre”cumhurbaşkanı, aşağıdaki koşulları taşıyan siyaset ve din adamları arasından seçilir:

Cumhurbaşkanı, İran asıllı, İran vatandaşı, müdüriyeti olan, tedbirli, emin, sabıka kaydı olmayan, takvalı, İran İslam cumhuriyetine bağlı ve inançlı, dindar, itikatlı olmalı.”

114. maddeye göre “cumhurbaşkanı halkın oyu ile 4 yıllığına seçilir ve ardışık olarak yeniden seçilmesi, sadece bir dönem için mümkündür.” İran’da, cumhurbaşkanlığı süresi dört yıldır ve süre mazbatasının Lider tarafından onaylanmasından itibaren başlar.

Cumhurbaşkanlığı hükmü, Liderlik makamı tarafından imzalanır ve ona onaylama hükmü denir, sebebi ise Liderin toplumun işleri ile ilgili vilayetidir.

121. maddeye göre “cumhurbaşkanı, Meclis’te yargı erki başkanı ve koruyucular konseyinin hazır bulunduğu toplantıda ant içer.”

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri:

1- Anayasayı uygulama sorumluluğu

- 2- Uluslar arası sözleşmelerin imzalanması
- 3- Elçilerin gönderilmesi ve akreditasyonlarının kabulü
- 4- Milli Güvenlik Yüksek Kurulu'nun başkanlığı
- 5- Kültürel İnkılâp Yüksek Konseyinin başkanlığı
- 6- Anayasayı gözden geçirme sürecinin sorumlusu
- 7- Bakanlar kuruluna başkanlık.
- 8- Bakanların çalışmalarının denetlenmesi ve kararlarının koordinasyonu
- 9- Bakanların işbirliği ile devlet politikalarının belirlenmesi
- 10- Plan ve bütçe sorumluluğu
- 11- Çevre Kurumu ve Atom Enerjisi kurumuna başkanlık
- 12- Bakan olmayan bakanlıklara geçici başkanların tayini
- 13- Devlet madalyalarının verilmesi
- 14- Kanunların imzalanması
- 15- İslami Danışma Kurulundan güvenoyu almak üzere bakanların meclise sunulması

16- Mecliste kapalı oturum için istekte bulunma

İkinci Bölüm: Cumhurbaşkanı Yardımcıları

124. maddeye göre,“cumhurbaşkanı kendi yasal görevlerini uygulamak için yardımcıları atayabilir. Yardımcıların atama hükmü cumhurbaşkanı tarafından imzalanır.”

A- Birinci Yardımcı

Cumhurbaşkanının birinci yardımcısı, onun onayı ile bakanlar kurulunun idaresi ve diğer yardımcıları arasındaki koordinasyonun sağlanmasını üstlenir. Böylece birinci yardımcı aşağıdaki görevleri üstlenmiş olacaktır:

- 1- Bakanlar kurulunun veya bakanlar kurulu işlerinin idaresi
- 2- Cumhurbaşkanlığı yardımcıları arasında koordinasyonun sağlanması

B – Stratejik Denetim Yardımcılığı

Bu yardımcılık Yönetim ve Planlama Kurumu lağvedildikten sonra kuruldu ve ülke işleri ile ilgili planlama görevini yapar.

C- Yönetim ve İnsan Kaynakları Gelişimi Yardımcılığı

Bu yardımcılık Yönetim ve Planlama Kurumu lağvedildikten sonra kuruldu, İdare ve İstihdam İşleri'nin görevlerini yapmaktadır.

D- Yürütme Yardımcılığı

E- Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı

Bu kurum; Şehitler, Yoksullar, Gaziler Kurumu'nun birleşmesinden kuruldu ve görevi ise İslam İnkılabı gazilerinin işleri ile ilgilenmektir.

F – Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve Çevre Koruma Kurumu başkanı

G – Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve Atom Enerjisi Kurumu Başkanı

H – Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve Turizm, Kültürel Miras ve El işleri Kurumu başkanı

Cumhurbaşkanlığı Kurumu:

Kurum ve yönetim ilkeleri, ülke işleri ile ilgili bakanlıklar arasında tam fikir birliği ve koordinasyonun hâkim olmasını gerektirir. Cumhurbaşkanlığı Kurumu, cumhurbaşkanının özel danışmanı olup, bakanlıkların görevleri ile ilgili hakemlik yaparak, cumhurbaşkanına bakanlıkların faaliyetlerinde koordinasyon sağlaması ve denetimine yardımcı olur.

Cumhurbaşkanlığı Kurumu'nun görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- Devletin genel politikalarını yönetmek ve ülke güvenliğinin sağlanması

2- Devlet kurumları arasında koordinasyonun sağlanması ve özel sektör ve halkla işbirliği

3- Yönetim, genel denetim, kanun ve düzenlemelerin uygulanması ve devlet kararlarının iyi şekilde uygulanmasının takibi

4- İdare ve bayındırlık işleri ile ilgili düzeltme programlarının hazırlanması ve uygulanmasının denetlenmesi

5- Devletle ilgili propaganda ve enformasyon programları ile ilgili yöntemlerin belirlenmesi, düzenlenmesi ve uygulanması

6- Halk tarafından cumhurbaşkanlığına gönderilen şikâyetlerin incelenmesi.

Cumhurbaşkanlığı Kurumu'na bağlı birimler aşağıdakilerdir:

- İran Atom Enerjisi Kurumu

- Çevre Koruma Kurumu

- Kamu Yönetimi Eğitim Kurumu

- İran Milli Belgeler Kurumu

- İran İstatistik Merkezi

- Ülke Haritalama Kurumu⁴⁵

Üçüncü Bölüm: Bakanlar Kurulu

Anayasa bakanlar kurulunu, tüzel kurul gibi hitap etmektedir. Bakanlar kurulunun içinde daimi komisyonlar, ihtisas komisyonları ve özel komisyonlar mevcuttur. Beşinci tüzel komisyon, adların ve tasarıların onaylanması için öneride bulunmak ve devlet komisyonlarına hukuki danışmanlık sunmak üzere, hukuk ve Meclis işleri yardımcılığının başkanlığında kurulur.

Bakanlar kurulunun görev ve yetkileri:

1- Tasarıların onaylanması ve İslami Danışma Meclisine sunulması

2- Tasarıları savunmak

3- Tasarılarla ilgili devlet tutumunu savunmak

4- Yönetmelikler ve kararnamelerin onaylanması

5- Devlet yönetmeliklerinin onaylanması

6- Yönetmeliklerin onaylanmasının ihtisas komisyonlarına devri

7- Bakanlarkurulu kararlarının tebliği

8- Sulh ve davaların onaylanması ve hakemliğe gönderilmesi

⁴⁵ Tabatabaei Motemeni, *İdare Hukuku*, s.32-34.

9- Siyasal kararlar alma

10- Yürütme kurumları arasındaki ihtilafların çözümü

Dördüncü Bölüm: Bakanlar

Bakanlar cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve güvenoyu almak üzere Meclise sunulur. Her bir bakan kendi bakanlığının sorumluluğunu taşır. Anayasa, bakanların sorumluluklarını aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“1- Cumhurbaşkanı karşısında siyasal sorumluluk

2- İşlerin yönetimi ve devlet kurumlarının yönetiminde medeni sorumluluk

3- Kamu cürüm ve siyasal ihanet suçu karşısında cezai sorumluluk

4- Mali sorumluluk”

Bakanların görev ve yetkileri

1- Siyasal yönetim, teknik yönetim, idari ve örgütsel yönetim vasıtasıyla bakanlıkların yönetilmesi

2- Bakanlar kuruluna üyelik

3- Bağlı kurumlara üyelik

4- Devlet şirketlerinin genel kurulunda üyelik

5- Yönetmeliklerin hazırlanması ve genelgelerin yayınlanması

6- Yasama ile temasta bulunmak ve Meclis toplantılarında hazır bulunmak

İran İslam Cumhuriyeti devletinin bakanlıkları:

Beş yıllık program kanunu gereğince, ülkedeki bakanlıkların sayısı 21den 17e düşürülmelidir. Her bir bakanlığın kendine özgü oluşum kanunu olup görev ve sorumlulukları o kanunda belirtilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti devletinin hali hazırda mevcut bakanlıkları aşağıdakilerden ibarettir:

1- Dışişleri bakanlığı

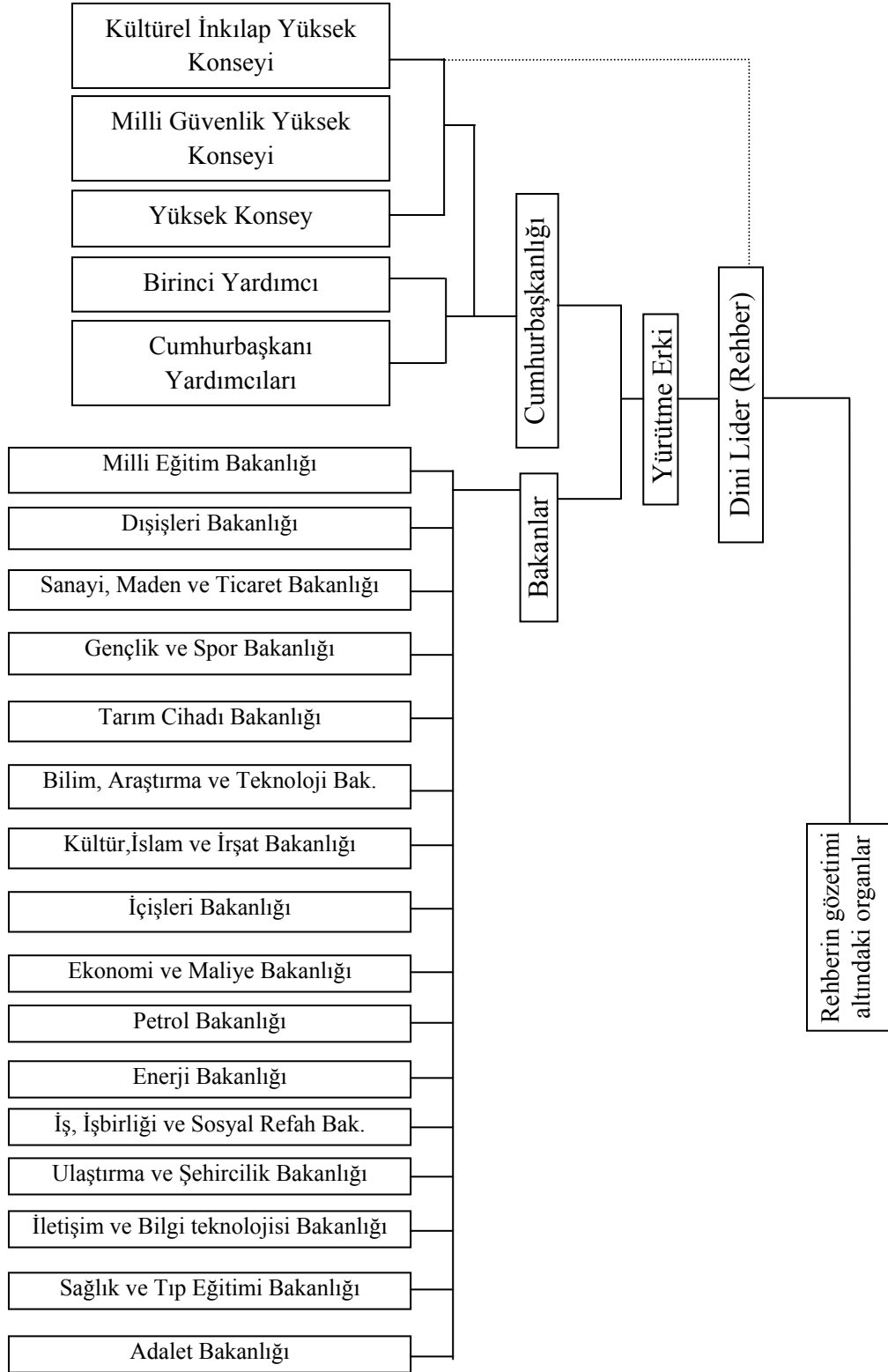
2- İçişleri bakanlığı

3- Savunma ve silahlı kuvvetleri destekleme bakanlığı

4- Bilim, araştırma ve teknoloji bakanlığı

- 5- İstihbarat bakanlığı
- 6- Eğitim ve öğretim bakanlığı
- 7- Gençlik ve spor bakanlığı
- 8- Sanayi, maden ve ticaret bakanlığı
- 9- Tarım cihadı bakanlığı
- 10- Ulaştırma ve şehircilik bakanlığı
- 11- İletişim ve Bilgi Teknolojisi Bakanlığı
- 12 – Sağlık ve tıp eğitimi bakanlığı
- 13- İş, işbirliği ve sosyal refah bakanlığı
- 14- Petrol bakanlığı
- 15- Ekonomi ve maliye bakanlığı
- 16- Kültür ve İslami irşat bakanlığı
- 17 – Enerji bakanlığı
- 18 - Adalet bakanlığı

Şema 1. İran İslam Cumhuriyetinde İdari Teşkilatın Şeması

BÖLÜM III

3.İLLERDE DEVLETİN İDARİ KURUMU

3.1. YEREL İDARE KANUNUNUN TANIMI

3.1.1. Milli ve Mahalli İşler

İdare açısından kamu işleri iki bölüme ayrılır: milli işler ve yerel işler

3.1.1.1. Milli İşler

Toplumun tüm bireylerini ilgilendiren işlere milli işler denir. Örneğin; ülkenin savunması, toplumda düzenin sağlanması, ülkede adaletin uygulanması, yabancı ülkelerle ilişkilerin korunması, kültürün yayılması ve milli eserlerin korunması.

3.1.1.2. Yerel İşler:

Yerel veya özel bir bölge, örneğin; köy ya da şehir ya da ilçe ile bağlı işlere yerel işler denir. Örneğin; bir caddenin yapımı, temizlik ve sağlığın sağlanması, okulların açılması, trafiğin düzenlenmesi, kimsesizlerin bakımı.

Bazı ülkelerde örneğin İngiltere, Fransa, Belçika gibi İranda'da milli işler, ülke genelinde merkezi ve yerel işler, ademi merkezi şeklinde yürütülür. Yani milli işlerin idaresi, başkent ve illerde bakanlıklar ve onlara bağlı daireler tarafından yürütülürken, yerel işlerin idaresi merkezin denetimi altında bölgelere devredilir.

Bireylerin, siyasal ve toplumsal yetilerinin yüksek olduğu ülkelerde, ademi merkeziyet idaresi işlerin idaresi için en iyi ve en uygun yönetim tarzıdır ve devletler bireylerin yerel işlerle ilgili daha fazla katılımlarını isterler. Ama siyasal ve milli birliğin zayıf, bölünme ve karmaşa tehlikesinin yüksek olduğu ülkelerde, devletin politikaları merkeziyete yönelik olmaktadır.

3.1.2. İdare Bölümleri

İşlerin idaresi ve paylaşımı için İran ülkesi iller, ilçeler, bölgeler ve köylere bölünmüştür. İslami Danışma Meclisinin 15 tir (temmuz) 1362 yılı onayladığı idare bölümleri tanımlar ve düzenlemeler kanunu ve 5 aban (ekim) 1363 yılı tarihli uygulama yönetmeliği hali hazırda İran idare bölümlerine hakim kanunlarıdır.

İkinci bölümde, İran'ın idare sisteminin yerel işler yönetiminde ademi merkeziyete yönelik olduğu, dolayısıyla söz konusu kanun idare bölümler kanunu ve 1316 yılında onaylanmış valiler ve kaymakamların yetki ve görevlerini gözönünde bulundurarak, son kanunla çelişmediği takdirde, ülke idare sisteminin ilçelerdeki eylemine esas teşkil edebilir.

İdari bölümler tanımlar ve düzenlemeler kanununun bir ve ikinci maddelerine göre, idari bölümlerin unsurları şu şekildedir: il, ilçe, bölge, şehir, kasaba, köy. Bu unsurlarda kasaba bölgeye bağlı, bölge ilçeye, ilçe ile ve il ise merkezi devletin teşkilatına bağlıdır.

İl, ilçe, bölge, şehir, kasaba ve köyün teşhis kriterleri aşağıdaki gibidir:

Nüfus oranı, (resmi nüfus sayım istatistiğine göre), bölgenin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısı ve son olarak bölgenin il, ilçe, bölge, şehir, kasaba, köy olarak tanınmasında örf kriteri önem arz etmektedir.

İdari bölümlerinin mütevellisi veya başka ifade ile ülkenin idare kurumları arasında en önemlisi içişleri bakanlığı olarak, ülkede güven ve huzurun koruyucusu, devletin kamu politikalarının sorumlusu, il ve ilçeler genelinde devlet, yerel ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini koordine eden ve devletin kamu politikalarının uygulanmasını sağlayan kurum gibi görev yapar. İçişleri bakanlığının genel hedefleri aşağıdaki gibidir:

1. Devletin kamu politikalarının uygulanabilmesi için müsait zeminin sağlanması
2. Devlet kurumları, İslami İnkılâp kurumları, yerel ve sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu
3. Ülkenin iç güvenliğinin sağlanması ve kamu düzeninin korunması ve meşru siyasal ve toplumsal özgürlüklerin daha fazla yaygınlaşması için koşullar ve

gereksinimlerin sağlanması, bireylerin kimliklerinin belirlenmesi ve afetlerden doğacak krizlerin önlenmesi.

Yukarıdaki hedeflere ulaşmakta, içişleri bakanlığının görevleri aşağıdaki gibidir:

1. Ülkedeki memurların görevlerinin denetlenmesi ve iller, ilçeler ve bölgelerdeki devlet kurumlarının çeşitli faaliyetleri arasında koordinasyonun sağlanması ve onların faaliyetleri ile devletin kamu politikaları arasında uygunluğun sağlanması.

2. Merkezin talimatı doğrultusunda illerde ve ilçelerde İslami Danışma Meclisi ve yerel konseylerin seçimlerinin yapılması.

3. Halkın sosyal, siyasal, ekonomik, bayındırlık ve kültürel faaliyetlerde kapsamlı katılımlarını sağlamak için demokrasinin yaygınlaştırılması yolu ile onları teşvik edip, gereken olanakları yaratmak.

4. Ülke genelinde düzen ve huzurun korunması ve sürdürülmesi.

5. Devlet planlamaları ile ilgili devlet kurumlarına gereken olanakların hazırlanması, iller ve ilçelerin çeşitli gereksinimlerinin tayini ve ülke bayındırlık programlarına göre önceliklerin teşhisi.

6. Siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik programların iyi şekilde uygulanmasının denetlenmesi.

7. Belediye faaliyetlerinin denetimi ve ilgili kanunlar kapsamında yönlendirilmeleri.

8. Yabancıların giriş çıkışları, ikametleri, çalışmaları ve davranışları ile ilgili devletin üzerinde olan görevlerin yürütülmesi.

9. Nüfus kayıt ve bireylerin kimliklerinin tayini ile ilgili düzenlemelerin yürütülmesi.

3.2. Yerel Yönetim Kurumları

3.2.1. İllerdeki İdari Kurum

İran idare bölümler tanımlar ve düzenlemeler kanununa göre ve devletin teşhisine istinaden, hali hazırda 31 ile bölünmüştür. İran'ın illeri aşağıdakilerdir:

1. Tebriz merkezli Doğu Azerbaycan ili
2. Urmiye merkezli Batı Azerbaycan ili
3. Erdebil merkezli Erdebil ili
4. Reşt merkezli Gilan ili
5. Sari merkezli Mazenderan ili
6. Gorgan merkezli Golestan ili
7. Bocnurd merkezli Kuzey Horasan ili
8. Meşhed merkezli Merkezi Horasan ili
9. Bircend merkezli Güney Horasan ili
10. Semnan merkezli Semnan ili
11. Tahran merkezli Tahran ili
12. Kerec merkezli Elborz ili
13. Erak merkezli Merkezi ili
14. Kum merkezli Kum ili
15. Kazvin merkezli Kazvin ili
16. Zencan merkezli Zencan ili
17. Senendec merkezli Kürdistan ili
18. Kermanşah merkezli Kermanşah ili
19. İlam merkezli İlam ili
20. İsfahan merkezli İsfahan ili
21. Yasuc merkezli Kohkiluye ve Boyer Ahmed ili
22. Şhrekord merkezli Çahar Mahal ve Bahtiyari ili
23. Ahvaz merkezli Huzestan ili
24. Şiraz merkezli Fars ili
25. Buşehr merkezli Buşehr ili
26. Kerman merkezli Kerman ili
27. Yezd merkezli Yezd ili

28. Bandar Abbas merkezli Hormozgan ili
29. Zahedan merkezli Sistan ve Belucistan ili
30. Hemedan merkezli Hemedan ili
31. Horram abad merkezli Lorestan ili

Her ilin başında bir vali vardır. O ilin en yüksek makamı olarak devletin temsilcisi sayılır. Vali siyasal makam olarak, kendi görev yerindeki kaymakamları denetler ve işleri ile direkt ilişki içinde olur. İllerde idare ve ordu işleri birbirinden ayrı olur ve dolayısıyla her valinin karşısında ordu işlerinden sorumlu yüksek rütbeli askeri makam bulunur ve vali bu işlere müdahalede bulunamaz.

Vali, işleri bakanı tarafından bakanlar kuruluna önerilir ve ataması bakanlar kurulu tarafından onaylandığı takdirde, valilik hükmü cumhurbaşkanı ve işleri bakanının imzası ile yayınlanır.

Vali, sıkı düzen içinde çalışır ve diğer çalışanlardan daha fazla hükümete sadık olmalıdır ve işleribakanının izni olmadan kendi görev yerini terk edemez. Çünkü valiler siyasi memur sayılır ve dolayısıyla devlet, politikaları gereğince istediği zaman onları işten çıkarabilir ve bu açıdan valiler istihdam kanunu madde ve formalitelerine tabi değildir.

Valilerin Siyasi görev ve yetkileri

1. İlde devletin kamu politikalarını temsil etmek
2. Aşağıda belirtilen yollardan devlet memurlarının davranış ve eylemlerini denetlemek:
 - A) Valinin, illerdeki merkezi idare başkanlarının değişikliğinden haberdar olması
 - B) Bakanlara öneride bulunarak ilin merkezi kurumlarında yeni memur atamalarında görüş bildirme.
 - C) Devlet kurum ve dairelerine yüksek denetim
 - D) İldeki devlet kurum ve daireleri, İnkılâp ve sosyal kurumlarının eylemlerini koordine etmek.

E) İl sınırlarında yabancıların giriş çıkışlarına özel özen göstermek ve ilgili düzenlemelerin doğru şekilde uygulanmasının denetimi

F) Yerel siyasal ve diplomatik temsilcilerle resmi ve idari temaslar.

G) Düzenlemeler, kanunlar ve içişleri bakanlığının yönetmelikleri doğrultusunda, İslami danışma Meclisi ve Yerel Konseylerin seçimlerinin yapılması.

H) Tüm formalite ve resmi törenlerin yapılması

Valinin idari görev ve yetkileri

1. Kendisine bağlı bulunan kaymakamlara başkanlık etmek ve denetlemek.
2. Merkeze rapor göndermek.
3. Kamu düzeninin korunması ve halkın refahının sağlanması.
4. Kendi görev yerini sürekli denetlemek.
5. İldeki kalkınma ve kamu programlarının denetimi.
6. Valilik bütçesinin kullanılmasının denetimi.
7. İl konseyi kararlarının Yerel Konseyler Kanunu çerçevesinde uygulanması.

Valinin Güvenlik Görevleri

Vali,1362 yılında Kabul edilmiş Ülke Güvenlik Konseyinin “Görev ve Teşkilatının Tayini Kanununun 15. Maddesince ilde güvenliğin sorumlusudur.” Vali 15 günde bir güvenlik konseyini toplamalıdır. Bu konsey Ülke Güvenlik Konseyinin tali konseylerinden dir ve esas görevleri aşağıdaki gibidir:

1. İl güvenlik, siyasal ve toplumsal meseleleri ile ilgili haber ve raporların derlenmesi ve incelenmesi.
2. İlin güvenlik, siyasal ve toplumsal durumunun Ülke Güvenlik Konseyine rapor edilmesi.
3. Ülke Güvenlik Konseyi ile koordinasyonun sağlanması.
4. İl güvenliği ile ilgili her bir kurum ve kuruluşun görev ve yetki sınırlarının tayini.

5. Bağlı ilçe ve bölgelerin güvenlik konseyleri ile direkt iletişimin sağlanması.

Güvenlik konseylerinin, tıpkı lke Güvenlik Konseyi gibi sadece güvenlik meseleleri ile ilgili danışmak üzere toplandığı ve karar verme yetkisinin içişleri bakanlığı temsilcileri yani valiler ve kaymakamlarda olduğu hatırlatılmalıdır.

3.2.2. İlçe İdare Kurumu

Her il, bir kaç ilçeden oluşur ve ilçe idari bölümler birimi olarak bir birine komşu bir kaç bölgenin birleşmesinden oluşur. İdari birimler tanımlar ve düzenlemeler kanununa göre, ilçe nüfus oranı açısından iki dereceye: yüksek oran 120 bin nüfus ile ve orta oran 80 bin nüfus ile bölünür.

Her ilçenin idaresi, kaymakam ünvanlı yüksek rütbeli memur tarafından yürütülür. Kaymakam, resmi memurlar arasından içişleri bakanı tarafından valinin görüşü alınarak atanır. Gereken durumlarda, kaymakam gayri resmi memurlar arasından da seçilebilir.

Kaymakamın nemli Görevleri

1. İlçelerde devletin siyasi temsilciliği.
2. İlçelerde kanun ve düzenlemelerin tebliğ edilmesi ve uygulanmasının denetimi.
3. Halkın şikâyetlerinin incelenmesi.
4. Kamu düzeninin korunması.
5. Kaymakamlık bölgesinin sürekli olarak denetlenmesi.
6. Bölge ve kasaba meselelerinin denetlenmesi.
7. Yerel konseyler ve belediyelerin denetimi.
8. Güvenlik yönetmeliklerinin hazırlanması.
9. Yerel sosyal durumun ilerlemesi ve iyileşmesinin kontrol edilmesi ve kamu refahının sağlanması.
10. Kendi görev yerindeki devlet dairelerinin denetimi.

İlçe İdare Konseyi

İdari bölümler kanununun 18. Maddesine,“ilçedeki daireler arasında koordinasyonun sağlanması için İlçe İdare Konseyi adı ile konsey kaymakam başkanlığı ve kaymakam yardımcısı ve ilçe daire başkanlarının üyeliği ile kurulur.”

Bu konseyin görevi ilçede tarım, bayındırlık ve sağlık işlerinin iyileştirilmesi için, araç gereçleri hazırlamak ve genellikle kanunca kaymakamın yetkisinde olan görevleri yapmasına yardımcı olmaktır. Kaymakam ve yardımcıları ve ilçenin idare ve ordu daireleri başkanları konseyin asil ve daimi üyeleridir, başkanı kaymakamdır. Kaymakamın gıyabında, konsey üyeleri arasından oy çoğunluğu ile başkan yardımcısı seçilir. Bu konsey, her ay en az bir defa olağan şekilde toplanır.

3.2.3. Bölge İdare Kurumu

Her ilçe, bir kaç bölgeden oluşur. Her bölge ise, coğrafyasında bir kaç kasaba ve şehirden oluşur. Her bölge, bir bölge idarecisi tarafından yönetilir. Bölge idarecisi, resmi veya gayri resmi memurlar arasından, valinin önerisi ve işleri bakanlığının kararı ile atanır.

Bölge idarecisi kaymakama bağlı'dır, kaymakamın ilçe genelinde sahip olduğu yetki ve görevlere sahiptir.

İdari bölümler kanununa istinaden, her bölgede daireler arasında koordinasyonun sağlanması için bölge konseyi kurulur ve tıpkı ilçe konseyi gibi idari makam'dır, üyeleri: bölge idarecisi ve bölgenin devlet daireleri başkanları ve bir kaç yerli çiftçiden ibaret'tir.

Bölge idarecisi ve devlet daireleri başkanları, konseyin daimi üyeleri'dir, görev sürelerince o konseyin üyeleri'dir. Ama konsey üyesi çiftçilerin, üyelik süresi üç yıl'dır, her yıl üçte biri konseyden ayrılır ve yerini yeni üyelere bırakır. Konsey kararları bağlayıcı değil, bu yüzden de konsey gereken etkinliğe sahip değildir. Ama bölge konseyi kalkınma, kültürel ve tarım programları safhasında iyi bir koordinatördür.

3.2.4. Kasaba ve Köy İdare Kurumu

Kasaba idari bölümlerin en küçük birimi olarak bir kaç komşu köy, mekan ve çiftliğin birbiri ile birleşmesinden oluşur. Coğrafi olarak, kasaba sınırları içerisinde bulunan şehirler, idari sistem açısından bölgeye bağlı olacaktır.

Köy, idare bölüm birimlerinin esas'dır, çevre açısından homojen ve belirli kayıtsal veya örfi sınırları vardır ve orada en az 20 aile veya 100 kişi dağınık veya bir arada yaşarlar.

Her kasabada, bir kasaba idarecisi vardır ve bölge idarecisine bağlı bulunmaktadır.

3.2.5. Yerel Konseyler

İran İslam Cumhuriyetinin en önemli başarılarından birisi, İslami konseylerin kurulması olarak demokrasinin en önemli tezahürü sayılır. Bu konseylerin kuruluş amacı halkı, ülkenin yönetiminde ortak etmektir. Hatta mesleki ve işçi konseyleri de konsey konularına dâhil'dir.

Ülke İslami Konseylerin Oluşum kanunu birinci maddesinde şöyle der:

“Toplumsal, ekonomik, kalkınma, sağlık, kültürel, eğitim, öğretim ve diğer refah işleri ile ilgili programların daha hızlı ilerlemesi için, halkın köy, bölge ve şehir işlerinde işbirliği ve denetimini sağlamak yolu ile köy, bölge ve şehir İslami Konseyi adı ile konsey oluşturulur.”

Her konseyin faaliyet süresi, oluşum tarihinden itibaren dört yıl'dır, üyeleri yeniden seçilebilirler.

1500 kişiye kadar nüfusu olan köylerde, İslami konseyin üye sayısı üç ve ondan fazla olanlar için beş kişidir. Bölge konseyi, üye sayısı beş kişidir ve bölge sınırları içerisindeki konsey seçilmişlerinin nisbi çoğunluğundan oluşur.

Şehir İslami konseyi üye sayıları aşağıdaki gibidir:

- A) 50 bin kişiye kadar nüfuslu şehirlerde, 5 kişi
- B) 50 bin ile 200 bin kişi arasında nüfuslu şehirlerde, 7 kişi
- C) 200 binden bir milyona kadar nüfuslu şehirlerde, 9 kişi.

D) Bir milyondan fazla nüfuslu şehirlerde, 11 kişi.

E) Tahran şehri, 15 kişi.

Konsey seçimlerine katılma koşulları aşağıdaki gibidir:

1. İran uyruklu olmak
2. Seçim gününde 15 yaşını tamamlamak
3. Seçime katılacağı şehirde en az 1 yıl oturmak, (100 bin üzerinde nüfusu olan şehirler hariç).

Seçilme koşulları aşağıdaki gibidir:

1. İran uyruklu olmak.
2. 25 yaşını tamamlamış olmak.
3. Seçim tarihine kadar en az bir yıl seçim bölgesinde oturmuş olmak.
4. İslam ve Mutlak Vilayet-I Fakih'e gerçek inanç ve bağlılık.
5. Anayasaya sadık olmak.
6. Okuryazar olmak.

İslami Konseylerin görevleri, İslam Konseylerin Oluşum, Görev ve Yetkileri kanununda detaylı olarak anlatılmıştır.⁴⁶

⁴⁶Üçüncü Bölüm – Konseylerin Görev ve Yetkileri

Madde 68 – Köy İslami Konseyinin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

A – (Düzeltilme 86.8.27) Köy İslami konseyleri kararlarının uygulanmasının denetimi ve takibi

B – (Düzeltilme 1382.7.6) Noksanlar, yetmezlikler ve gereksinimlerin giderilmesi için ilgili makamlara öneride bulunmak, makamlar önerileri incelemek ve en geç iki ay içinde konseye cevap vermekle yükümlüdürler, cevabın zamanında verilmemesi durumunda, konu yasal işlemler için üst makamlara iletilir.

C – (Düzeltilme 1382.7.6) Yılda en az iki kere ve on beş gün önceden bildirmek sureti ile işlerle ilgili rapor sunmak, önerileri toplamak ve önceki soruların cevabını sunmak ve köy işlerinin ilerlemesi için halkın katılım ve desteklerini sağlamak amacı ile genel toplantılar düzenlemek.

D – Devlet politikalarını açıklamak ve anlatmak yolu ile köylüleri söz konusu politikaların uygulanması yönünde teşvik etmek.

E – Köy kalkınma projelerinin denetimi ve takibi.

F – Olanaklar kapsamında ilgili yetkililerle kamu, ekonomik, sosyal ve sağlık binalarının inşası, Yönetimi, bakımı ve işletilmesi konusunda işbirliği yapmak.

G – Kriz ve acil durumlarda örneğin savaş ve afetlerde yardım ve ayrıca yerel yardımlar fonundan yoksul ve kimsesiz ailelere yardım etmek.

H – Bireyler ve mahalleler arasındaki ihtilafların giderilmesi için çaba göstermek ve aralarında hakemlik yapmak.

I – (Düzeltilme 1382.7.6) Yetkili makamlar vasıtasıyla köy halkının ilgili bölge idarelerinden şikâyetlerinin takibi.

J – (Düzeltilme 1386.8.27) Bölge idarecisinin isteği doğrultusunda güvenlik ve kamu düzenini sağlamak için güvenlik güçleri ile işbirliği yapmak.

K – Bakanlıklar ve devlet kurumlarının üretim faaliyetlerinin yürütülmesi için uygun zeminin hazırlanması ve halk katılımının sağlanması.

L – (Düzeltilme 1382.7.6) İlgili mercilerin onayı ve koordinasyonu ile medeni kurumlar, kütüphaneler, kültür evlerinin açılması ve genişletilmesi için halk katılımının sağlanması ve halkın özellikle genç ve kadınların kültürel seviyelerinin artırılması ve sosyal, ekonomik, kalkınma, sağlık, kültürel, eğitim ve diğer işlerde işbirliği yapmak.

M – İlgili yönetmeliğe göre bir kişinin dört yıllığına köy idarecisi sıfatıyla seçilmesi ve onaylanmak üzere bölge idarecisine sunulması.

N – İlgili yönetmeliğe göre köy İslami konseyi üye oylarının salt çoğunluğuyla köy idarecisinin işten çıkarılması ve onaylanmak üzere bölge idarecisine bildirilmesi.

O – (Ek 1382.7.6) Üretim faaliyetlerinin genişletilmesi doğrultusunda istihdamın geliştirilmesi ve halk katılımı için müsait zemin oluşturulması.

P – (Ek 1382.7.6) Köyün kalkındırılması ve eski yapıların iyileştirilmesi ve inşaat için düzenleme ve kurallarının hazırlanmasına katılım.

R – Çevre koruma ve iyileştirme düzenlemelerinin uygulama biçimlerinin denetimi ve doğal kaynakların işletilmesi ve toprak erozyonunun önlenmesi ve çiftlikler, bağlar, otlaklar, ormanlar ve çevre sınırlarının korunması, terk edilmiş kuyu ve nehirlerin canlandırılması ve temizlenmesi ve bu konularla ilgili bölge konseyine önerilerde bulunmak.

S – (Ek 1382.7.6) Yürütme kurumlarının sosyal, ekonomik, kalkınma, sağlık, kültürel, eğitim ve diğer konularda önerdikleri programların konseyin seçim bölgesine uygunluğunun tespiti ve yetmezliklerin üst konsey ve ilgili yürütme mercilerine rapor edilmesi.

T – (Ek 1382.7.6) Kamu binaları ve köy mal varlıklarının korunması ve bakımının denetimi.”

Madde 68 mükerrer – (Ek 82.7.6) En az 20 aileli bir göçebe grubu bir köy hükmünde olup orada köy konseyi görev ve yetkileri ile göçebe konseyi kurulur. Göçebe konseyi köy konseyi gibi bölge konseyi toplantılarına katılacaktır. Hayvan, otlak ve göç işleri ile ilgili işbirliği yapmak göçebe konseyinin görevlerindedir.

“1- Köy konseyi kararlarının uygulanması.

2. Suç vakalarının bildirilmesi, askerlik kurallarının uygulanması, kamu düzeninin sağlanması ve yerel ihtilafların çözümünde güvenlik güçleri ile işbirliği yapmak.

3. Kamu talimatları, kanun ve düzenlemelerinin ilanı.

4- Kamu binaları ve köy mal varlıklarının korunması ve bakımı ile ilgili işbirliği

5- Kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği ve görevlerini yapmalarında gereken kolaylıkların sağlanması.

6- Sağlık kuralları uygulamalarının gözetimi ve temizliğin korunması ve çevre sağlığının sağlanması için müsait zeminin hazırlanması

7- Nüfus müdürlüğü ve belgeler kurumu ile dörtlü nüfus, belge ve mülk kayıt işlemleri ile ilgili işbirliği.

8- Köydeki doğal ve kültürel kaynakların korunması için ilgili yetkililerle işbirliği.

9- Hazırlık durumunda köy sınırları içinde ilçe planlama komitesinin onayı ile kalkınma ve hizmet projelerinin uygulanması.

10- Köyün yasal sınırları içerisinde bina, tesis yapımı ve arazi tefriki için dosyalar oluşturmak ve onay almak üzere bölge idaresine göndermek.

Fıkra – (Ek 82/7/6) Bu paragrafın uygulamasından elde edilecek gelirler köy konseyinin gözetimi altında köyün kamu işleri için harcanacaktır.

11- (Ek 86/8/27) Köyün yasal sınırları içerisinde bina ve tesislerin yapımı için oluşturulacak dosyalar ve verilecek ruhsatlar, İslami İnkılap Konut Kurumu'nun bilgisi dahilinde ve söz konusu kurumun teknik görüşleri alındıktan sonra onaylanmış köy kalkınma projesi kapsamında olmalıdır.”

Madde 70 – “Bölge İslami Konseyi'nin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- Bölgenin sosyal, kültürel, eğitim, ekonomik, kalkınma, sağlık ve diğer sosyal noksanlarının giderilmesi için bölge yetkililerine projeler sunmak ve önerilerde bulunmak.

Fıkra – (Düzeltilme 1386/8/27) İlgili yetkililer söz konusu proje ve önerileri inceleyip en geç iki ay içinde yazılı olarak konseye cevap vermekle yükümlüdürler, aksi takdirde durum yasal süreç için üst makamlara bildirilecektir.

2 – (1386/8/27 düzeltmesine istinaden çıkarıldı.)

-
- 3- Bölge sınırları içerisindeki köy İslami konseyleri arasında koordinasyonun sağlanması.
 - 4- Yasal görevlerin riayeti için köy konseylerinin denetlenmesi.
 - 5- Yargı yolu ile takip edilemeyecek durumdaki iki ya da daha fazla köy veya köy konseyleri arasındaki ihtilafların çözümlenmesi.
 - 6- Köy konseyinin yetki ve görevleri dışında olan bölgenin kalkınma işlerinin idaresi.
 - 7- Her nedenle köy konseyinden yoksun bağımsız çiftlikler, yerler ve köylerde köy konseyi görevini üstlenmek.
 - 8- Bölgenin kalkınma, tarım, ulaşım, sağlık, köy endüstrisi ve elişleri, kültürel ve dini projelerinde halkı işbirliği ve yatırıma teşvik etmek.
 - 9- Bölge sınırları içerisindeki köylerin kalkınma projelerinin incelenmesi ve onaylanması ve nihai onay için ilgili mercilere gönderilmesi.
 - 10- (Ek 1386/8/27/) Köy İslami konseyi kararları uygulamasının denetimi.
 - 11- (Ek 1386/8/27/) Bölge kalkınma projelerinin denetimi ve takibi.
- Madde 71 – Şehir İslami Konseyinin görevleri aşağıdaki gibidir:
- 1- Dört yıllığına belediye başkanını seçmek.
- Fıkra 1 – Şehir İslami konseyi resmileştikten hemen sonra yetkili belediye başkanını seçmekle yükümlüdür.
- Fıkra 2 – (Düzeltilme 1383/8/4) İki yüz binden fazla nüfuslu şehirler ve il merkezlerinin belediye başkanlarının ataması şehir konseyinin önerisi ve işleri bakanının kararnamesi ve diğer şehirlerde şehir konseyinin önerisi ve valinin kararnamesi ile yapılır.
- Şehir konseyi bu kanunun yönetmeliğindeki belediye başkanı seçme kural ve koşullarına göre öngördüğü belediye başkanını seçer.İçişleri bakanı ve vali sunulmuş belediye başkanının kararnamesini on gün için yayınlamalıdır.
- İçişleri bakanı veya vali sunulmuş belediye başkanını yetkin olarak görmeseler, durumu sebep ve belgeleri ile birlikte şehir konseyine bildirirler. Şehir konseyi kararında ısrarcı olursa konu şehir konseyi tarafından ilgili ihtilaf çözüm heyetine gönderilecektir. Söz konusu heyet, en geç 15 gün içerisinde konu hakkında karar vermekle yükümlü olup, heyetin kararı taraflar (içişleri bakanı ve şehir İslami konsey için) bağlayıcıdır. Belirtilen süre zarfında ihtilaf çözüm komitesi kararını bildirmese, şehir konseyinin kararı geçerli olup, belediye başkanı yasal yetkilerini uygulayabilir.
- Fıkra 4 – Belediye başkanının görev süresi aşağıdaki durumlarda biter:
- A – Konsey onaylı yazılı istifa ile.
 - B – Yasal kurallara göre şehir konseyi tarafından işten çıkarma ile.
 - C – Yasal kurallar gereği açığa alınmak.
 - D – Şehir konseyinin teşhisine göre belediye başkanlığı koşullarının her birinin yokluğunda.
- 2- Seçim bölgesinin sosyal, kültürel, eğitim, sağlık, ekonomik noksanlarının incelenmesi ve belirlenmesi ve bu konularda planlama amaçlı düzeltici ve pratik planların hazırlanıp ilgili makamlara iletilmesi.
 - 3- Konsey kararları ve belediye ve diğer hizmet kuruluşları ile ilgili onaylanmış projelerin uygulanmasının denetimi, bu denetimin işleri engelleyici nitelikte olmaması şartıyla.
 - 4- Çeşitli sosyal, kültürel, eğitim, ekonomik, kalkınma projelerinde ülkenin yürütme yetkilileri ve kurum ve kuruluşları ile onların istekleri üzerine işbirliği yapmak.
 - 5- Sosyal, kültürel, eğitim, ekonomik, kalkınma projelerinde ilgili kurumların onayı ile halkın katılımını sağlamak için plan yapmak.
 - 6- (Düzeltilme 1386/8/27) ilgili kurumların koordinasyonu ile turizm, eğlence, spor ve kültürel tesislerin yaygınlaştırılması yönünde halkı teşvik etmek.
 - 7- Üretim, dağıtım ve tüketim kooperatiflerinin açılması ve anketlerde, yerel araştırmalarda ve erzak dağıtımında ilgili kuralları gözeterek işbirliği yapmak.
 - 8- Belediyenin sermaye, menkul ve gayri menkul mal varlıklarının idaresi ve korunmasının denetlenmesi ve ayrıca gelir giderlerin kontrolü, belediyenin olağan işlerini engellemeyecek şekilde.
 - 9- Belediyenin önerdiği yönetmeliklerin işleri bakanlığı genelgelerine göre incelenmesi ve onaylanması.
 - 10- Her altı ayda bir, belediye tarafından hazırlanan gelir gider tablosunun onaylanması ve halka duyurulması ve bir nüshasının işleri bakanlığına gönderilmesi.
 - 11- Şehircilik genel ve kalkınma planlarının belediye tarafından hazırlanıp işleri bakanlığı ve iskan ve bayındırlık bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra uygulanması yönünde belediye ile işbirliği yapmak.

-
- 12- Belediyenin Mali yönetmeliklerine uygun olarak belediyenin yıllık bütçe düzeltmeleri ve ekleri, hesap kapanışlarının onaylanması ve ayrıca şehir konseyinin yıllık bütçesinin onaylanması.
Fıkra – Belediyenin tüm gelirleri şehir konseyinin onayı ile açılmış Banka hesaplarına yatırılır ve kanunlara göre harcanır.
- 13- Meblağ, süre ve faizinin dikkatlice incelenmesinden sonra belediyenin önerdiği kredilerin onaylanması.
- 14- Şehir ve belediye Adına yapılacak muameleler ve onların denetlenmesi örneğin satın Alma, satış, sözleşme, kiralama ve kiraya verme, belediyenin mali ve işlemler yönetmeliğinde belirtilen kazanç ve çıkarlar gözetilerek.
- Fıkra – Belediye işlemlerinin hızlanması ve ilerlemesi için konsey belirli miktara Kadar olan işlemlerin onay yetkisi ve yapım iznini belediye işlemler yönetmeliği gözetilerek, belediyeye devredebilir.
- 15- Belediyeye bağlı kurum ve şirket tüzüklerinin içişleri bakanlığının onayı ile onaylanması.
- 16- İçişleri bakanlığı tarafından açıklanan devletin kamu politikaları doğrultusunda şehir vergilerinin bağlanması veya kaldırılması tasarılarının onaylanması ve ayrıca çeşit ve oranlarındaki değişikliklerin yapılması.
- 17- Belediye ile ilgili davaların seyrinin denetlenmesi.
- 18- Şehir ile ilgili sağlık meselelerinin denetlenmesi.
- 19- Belediyenin önerisi ile özel düzenlemelerle özel sektör veya kooperatif veya devlet tarafından idare edilen tiyatrolar, sinemalar ve diğer kamu mekanlarının düzen, temizlik ve sağlığı ve yangın vs tehlikelere karşı alınan önlemlerin denetlenmesi.
- 20- Şehirde kapalı olmayan arazilerin sağlık ve kamu düzeni, tertibi ve güzelliği açısından gereken düzenlemelerin onaylanması.
- 21- Mezarlıklar ve morg açılması ve vefat edenlerin diğer işlemleri ile ilgili şehir sağlık ve gelişim ilkelerine göre denetlenmesi.
- 22- Kanal ve diğer kentsel tesisat kazıları ile ilgili düzenlemeler hazırlamak ve denetlemek.
- 23- İlgili düzenlemelere göre geçişler, caddeler, sokaklar, meydanlar ve kentsel yeşil alanların yapımının denetlenmesi.
- 24- (Düzelme 1386/8/27) Şehir sınırları içerisinde geçişler, meydanlar, caddeler, sokaklar ve sitelerin isimlendirilmesi ve isimlerinde yapılan değişikliklerin denetlenmesi.
- 25- İlgili düzenlemeler gözetilerek şehir duvarlarında yazılacak her türlü yazı veya yapıştıırılacak her türlü yazı, ilan ve tabelalarla ilgili belediyenin önerisi ile gereken düzenlemelerin onaylanması.
- 26- (Düzelme 1386/8/27) Belediyenin Mali ve işlemler yönetmeliği ve ilgili kanunların riayeti ile belediye ve bağlı kuruluşların sundukları hizmet bedelinin onaylanması.
- 27- (Düzelme 1386/8/27) Şehir toplu taşıma araç ücretlerinin onaylanması.
- 28- İlgili düzenlemeler gözetilerek halkın gündelik ihtiyaçlarını temin edebileceği semt pazarlarının açılması ve idaresi ile ilgili düzenlemeler çıkarmak.
- 29- (Düzelme 1386/8/27) İlgili düzenlemeler gözetilerek belediyenin diğer daire ve kuruluşlarla tarım, kültür, ticaret vs fuarların açılması ile ilgili işbirliğine dair gereken düzenlemeleri çıkarmak.
- 30- (Ek 1382/7/6) Belediye ve belediyeye bağlı şirketlerin Mali işlemlerinin denetlenmesi ve belediyenin kamu ve özel sermaye ve mal varlıklarının korunması, ayrıca resmi denetçi atayarak gelir gider hesaplarının denetlenmesi ve ihlal durumlarının belediye başkanına bildirilmesi ve yasal kurallara göre gereken takiplerin yapılması.
- Fıkra 1 – (Düzelme 1386/8/2) Belediyenin tüm ödemeleri onaylanmış bütçe kapsamında, sahih belgeler ve belediyenin mali ve işlemler düzenlemelerinin riayeti ile yapılır ve bu belgeler belediye başkanı veya şehir konseyi tarafından onaylanmış muhasip veya başkan yardımcısı tarafından imzalanır.
- Fıkra 2 – (Ek 1386/8/27) Şehir konseyi resmi denetçi raporunun bir nüshasını incelenmek ve yasal işlemlerin yapılması için içişleri bakanlığına göndermekle yükümlüdür.
- 31- (Ek 1382/7/6) Konsey her Mali yılın sonunda bütçe durumu ve giderlerini kamuya bildirmekle yükümlü olup, bir nüshasının incelenmek üzere ilçe ve il konseyine göndermelidir.
- 32- (Ek 1382/7/6) İlçedeki kentsel hizmetler konusunda görevler üstlenmiş olan devlet kurum ve kuruluşları ve gayri devlet kuruluşları kendi yıllık bütçe çerçevelerinde yıllık programlarını konseye bildirmekle yükümlüdürler.
- 33- (Ek 1382/7/6) Kanun ve düzenlemeler çerçevesinde ilçe güvenlik konseyi ile işbirliği.

34- (Ek 1382/7/6) Belediye tarafından şehircilik kalkınma ve genel programları ve şehirlerin yasal sınırlarının belirlenmesi ve sunulmasından sonra incelenmesi ve onaylanması ve nihai onay için ilgili yasal mercilere gönderilmesi.

Fıkra 1 – 1386/8/27 düzeltme kanununa göre iptal edildi.

Fıkra 2 - 1386/8/27 düzeltme kanununa göre iptal edildi.

Madde 72 – “Belediye başkanlığının nitelikleri içişleri bakanlığı tarafından önerilmiş ve bakanlar kurulu tarafından onaylanmış yönetmeliğe göre olacaktır.”

Madde 73 – “Şehir konseyi üyelerinden biri veya bir kaçının belediye başkanının icraatına veya belediye operasyonlarına itirazları olursa, ilk olarak belediye başkanı açık bir şekilde konsey başkanı tarafından uyarılır.Uyarı içeriğinin dikkate alınmaması durumunda, konu soru şeklinde iletilir, bu durumda konsey başkanı soruyu yazılı olarak belediye başkanına iletacaktır ve belediye başkanı en geç on gün içerisinde konseyin olağan veya olağandışı toplantısında hazır bulunarak soruyu cevaplamakla yükümlüdür.

Belediye başkanı toplantıya katılmazsa veya verilen cevap ikna edici bulunmazsa, konu başka bir toplantıda konsey üyelerinin üçte birinin imzasını taşıyacak gensoru şeklinde gündeme gelir.Tebliğ tarihi ile konsey başkanı tarafından tarihi belirlenecek olan toplantı arasındaki süre en geç on gün olacaktır.Konsey soru veya soruları iletip belediye başkanının cevabını aldıktan sonra olumlu ya da olumsuz oyunu bildirecektir.Konsey üyelerinin üçte ikisinin olumsuz oyu ile belediye başkanı işten çıkartılır ve yeni birisi konsey tarafından seçilir.

Fıkra – Güvensizlik oyunun verilmesi ve belediye başkanının işten çıkarılması veya belediye başkanının görev süresinin bitimine kadarki bu süre üç ayı geçmemelidir, şehir konseyinin seçimi ile belediye çalışanlarının birisi belediye işlerinden sorumlu olacaktır.”

Madde 74 – “(Düzeltilme 1382/7/6) Bu madde ve fıkraları 86/8/27 düzeltme kanununa düzeltilmiş ve 82. Madde mükerrer 3 başlığı altında dördüncü bölüme (ihlalleri inceleme sırası) alındı.”

Madde 75- “(Düzeltilme 1382/7/6) Bu madde 86/8/27 düzeltme kanununa 78.Madde mükerrer 2 9.Paragrafa alındı.”

Madde 76- “(Düzeltilme 1382/7/6) Şehir konseyi ve belediye ve bağlı şirket ve kurumlar uygun biçimde ve olanakların mevcut olması halinde halkı sürekli olarak kararlar, uygulamalar, bütçe, gelir ve giderleri konusunda bilgilendirmek için web sitesi açmalıdırlar.”

Madde 77- “(Düzeltilme 1386/8/27) Şehir İslami konseyi ahalinin üretimi ve gelirlerine uygun olarak, bakanlar kurulu tarafından onaylanmış yönetmelikler doğrultusunda uygun harçlar belirleyebilir.”

Fıkra – “(Düzeltilme 1386/8/27) Harçlar her kararın içişleri bakanlığında gönderilmesinden bir ay sonra tahsil edilebilir. İçişleri bakanı alınan her türlü harcın onaylanmış yönetmeliklere aykırı bulması halinde düzeltme veya iptal yapabilir.”

Madde 78- “(Düzeltilme 1386/8/27) İlçe konseyinin görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- İlçenin ekonomik, sosyal, kültürel ve kalkınma meseleleri ile ilgili yürütme kurumları ve ilçe planlama komitesi ve il konseyine önerilerde bulunmak.

2- İlçe konseyi kararlarının uygulamasının denetlenmesi.

3- (Düzeltilme 1386/8/27) İl merkezi şehir konseyi hariç,ilçe konseyi sekreterliği ve ilçedeki şehir konseylerinin bütçelerinin onaylanması, ilavesi, ve kapanışı.

4- Yargı yolu ile takip edilemeyecek şehir ve bölge konseyleri arasındaki ihtilafların koordinasyonu ve incelenmesi ve çözümlenmesi.

5- Bölge ve şehir konseyleri uygulama ve faaliyetlerinin denetlenmesi.”

Madde 78 mükerrer 1 –“ (Ek 1382/7/6) İl konseyi görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- İl problemlerinin incelenmesi ve ayrımcılığın aradan kaldırılması ve olanaklar ve kaynakların adil bir şekilde dağıtılması ve il sosyal ve kalkınma projeleri ile ilgili işbirliğine davet.

Fıkra – 1386/8/27 düzeltme kanununa göre iptal edildi.

2- İl sınırları içerisinde il yüksek konseyi kararları uygulamasının denetimi.

3- Görevlerin düzgün şekilde yapılması için il sınırları içerisindeki ilçe konseyleri arasında iletişim ve koordinasyonun sağlanması, il genelinde konsey ihtilaflarının yargı yolu ile takip edilemeyecek olanlarının çözümlenmesi.

4- İl sınırları içerisindeki il ve milli kalkınma projelerinin denetimi ile ilgili il planlama ve kalkınma konseyi ile işbirliği ve il planlama yüksek konseyi başkanı ve ilgili kurumlara işlerin iyileştirilmesi yönünde rapor sunmak ve öneride bulunmak.

5- İl konseyi sekreterliği bütçesinin onaylanması, düzeltilmesi, ilaveleri ve kapanışı.

6- İl genelinde ilçe konseyleri uygulamalarının denetimi ve il konseyi kararlarının uygulamasının denetlenmesi.

7- (Ek 1386/8/27) İl konseyi başkanının oy hakkı bulunmaksızın il planlama ve gelişim konseyine üyeliği.

8- (Ek 1386/8/27) Resmi denetçi atayarak il belediyelerinin ortak gelir gider hesaplarının denetlenmesi ve ihlallerin ilgili mercilere aktarılması ve yasal kurallara göre gereken takibin yapılması, söz konusu denetçi raporunun bir nüshası yasal işlemler için İçişleri Bakanlığına gönderilir.

9- (Ek 1386/8/27) Marafaları Belediyeler Arası Yardımlaşma Kurumu tarafından ödenecek olan resmi denetçi atayarak Belediyeler Arası Yardımlaşma Kurumu hesaplarının denetimi.

Fıkra – (Ek 1386/8/27) İl konseyi resmi denetçi raporunun bir nüshasını her türlü yasal işlemler için İçişleri Bakanlığına göndermekle yükümlüdür.”

Madde 78 mükerrer 2 – “(Ek 1382/7/6) İller Yüksek Konseyi görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

1- İl konseyleri tarafından gelen önerilerin incelenmesi ve ilgili yürütme makamlarına gönderilmek için önceliklerinin belirlenmesi.

2- Konsey yetki ve görevleri kapsamında yürütme kurumlarının yetersizlikleri ve problemlerinin ilgili yetkililere bildirilmesi ve takibi.

3- Önerilerin incelenmesi ve proje kapsamında İslami Danışma Meclisi veya devlete sunulması.

4- İller Yüksek konseyi sekreterliği bütçesinin onaylanması, düzeltilmesi, ilaveleri ve kapanışı.

5- Ülke Yönetim ve Planlama Kurumu gelişim programları ve ülke ve il kamu bütçesini hazırladıktan sonra bir nüshasını iller yüksek konseyine vermelidir. İller yüksek konseyi kendi önerilerini söz konusu plan ve bütçe ile ilgili Ülke Yönetim ve Planlama Kurumuna bildirecektir.

6- Konseyler bütçe harcama yöntemi yönetmeliğini hazırlamak ve bakanlar kurulu onayından sonra konseylere tebliğ etmek.

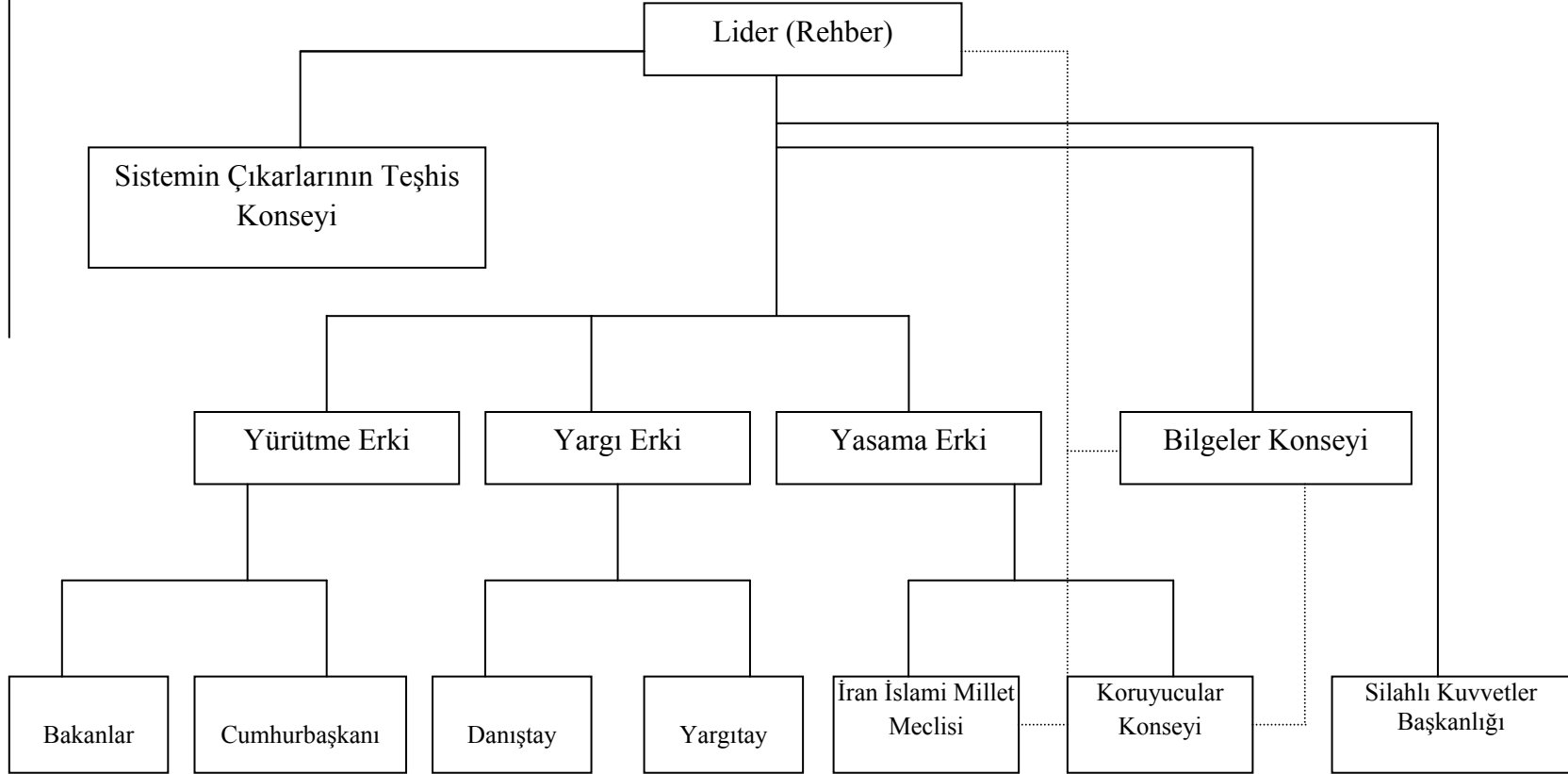
7- (Düzeltilme 1386/8/27) İçişleri Bakanlığı ve diğer bakanlıklar ve ilgili yürütme kurumlarının işbirliği ile mevcut olanaklar dahilinde konsey üyelerinin kendi görevleri ile ilgili kısa dönem uygulamaları eğitim programları planlamak.

8- İller Yüksek Konseyinin olağan toplantıları her iki ayda bir defa olmak üzere üç gün süre ile yapılır. Gereken durumlarda konsey olağanüstü toplantılar da yapabilir.

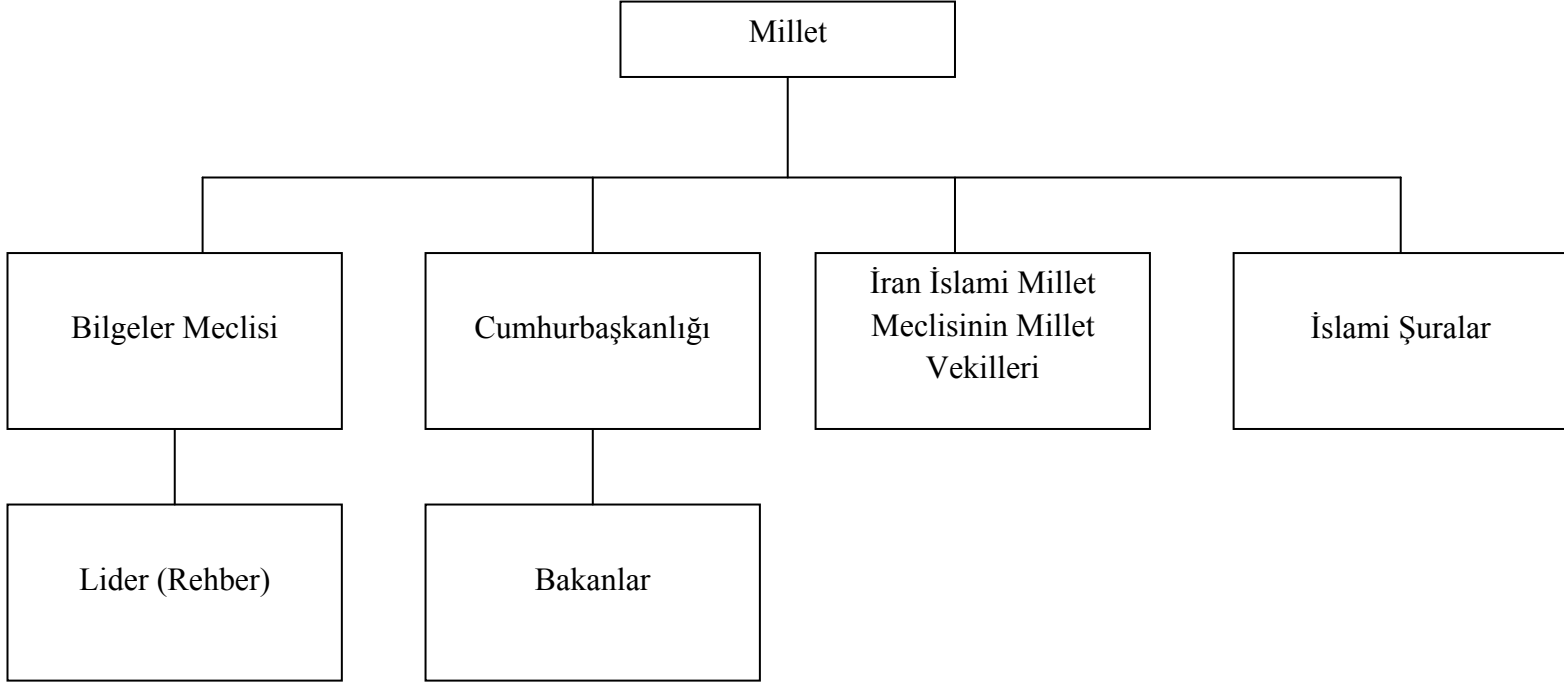
9- (Ek 1386/8/27) Konseylerin örgütsel yönetmeliği ve toplantıların sayısı ve niceliği ve tüm konsey sekreterliklerinin Mali işlemleri ve personel sayıları ve ilgili masrafları ve konsey üyelerine her türlü ödemelerle ilgili düzenlemeler İller Yüksek Konseyi tarafından hazırlanır ve bakanlar kurulu tarafından onaylanır. Bu yönetmelik haricinde personel çalıştırmak ve her türlü ödeme yapmak yasaklanmıştır.

10- (Ek 1386/8/27) İller Yüksek Konseyi bakanlıklar ve diğer devlet daireleri tarafından yapılmakta olan ve belediyelerin kapasiteleri dahilinde olan kentsel işlerin belediyelere devri konusunda tasarı hazırlayıp devlet veya İslami Danışma Meclisine sunmakla yükümlüdür.”ü

Şema 2. İran İslam Cumhuriyetinde Güç Yapısı Şeması

Şema 3. İran İslam Cumhuriyetinde Milletin Egemenliği Şeması

SONUÇ

Kamu hukuku, hükümdarlık bilimi olarak, hâkimiyet ile halk arasındaki ilişkilere değinir ve devletin iç ve dış ilişkilerini inceler. Kamu iktidarı, toplumsal yaşamın gereğidir ve devletsiz insani toplumda hiç bir zaman düzen ve huzur düşünülemez.

İran, tarih boyunca kamu hukuku alanında evrim süreci geçirmiştir ve görünen odurki, kamu hukuku İran'da çok eski geçmişi yoktur. Gerçi, çeşitli hükümdarlıklar döneminde idari sistemi kurmaya yönelik yaklaşımlar olmuştur, ama tarihin şahitliğine göre İran'da idare sistem Sefeviler döneminden başlamış ve Meşrute Harekati'ndan sonra değişime uğramıştır. İran'ın idare ve siyasal düzeni, İslami İnkılâptan sonra köklü değişimlere maruz kalmıştır ve İran'ın siyasal ve idare yaşamında yeni bir dönem başlamıştır.

Anayasanın tedvini ve 1368 yılındaki gözden geçirilmesi ile sistemin İslamiyet ve cumhuriyet kavramları yeni bir modülasyona uğrayarak, demokrasi zemininde dini düşüncenin oturtulması gerçekleştirildi. İran İslam Cumhuriyeti anayasası,177 madde ile halkoyuna sunulmuş ve her maddesi ile hükümetin görevlerini belirlemektedir. Bu anayasada, insan hakları ilkelerine vurgu yapılmasına rağmen, Liderlik sisteminin formatı, İran İslam Cumhuriyetine yeni bir görünüm kazandırmıştır.

İran'da üçlü erk birbirinden bağımsız'dır ve hepsi Liderin gözetimi altındadır. İran'ın idare sistemi, yürütme kurulu ve bazı siyasal kurumlardan meydana gelmiştir ve oluşumları anayasanın içinde öngörülmüştür.

Devlet, görevlerini kanunun egemenlik ilkesine göre yerine getirir ve kanun kamu iktidarının göstergesidir. Yürütme kurumları, özel kanunlar ve özel görevlerle kurulur ve görev yaparlar.

Ama İran idare sisteminin yasalıcı olmasına rağmen, devlet yapısı ve büyük hacmi gibi kronik hastalıklardan rahatsızlık duymaktadır. Dolayısıyla, yeni

kanunların hazırlanmasında devlet görevlerinden bazılarının devredilmesi öngörülerek, devletin daha küçük ve daha etkili olması temel alınmaktadır.

Yaptığım çalışmada, milli işlerle uğraşan İran'ın siyasal ve idari kurumları ve bazı yerel kurumları da detaylı bir şekilde anlatarak İran'ın özel idari sistemi görünümünde, merkezîyet ve âdemi merkezîyet sistemlerinin işleyiş biçimini göstermeğe çalıştım.

KAYNAKÇA

- [1] Abbasi B.,(1390), İdare Hukuku, Tahran: İkinci Baskı, Dadgostar Yayınevi.
- [2] Abolhamd, A., (1379), İran İdare Hukuku, Tahran: Altıncı Baskı, Toos Yayınevi.
- [3] Ansari, V., (1374), İdare Hukuka Giriş, Tahran: Birinci Baskı, Mizan Yayınevi.
- [4] Gorji A.A., (1388), Temel Hukuk Arayışında, Tahran: Birinci Baskı, Jangal Yayınevi.
- [5] Gorji A.A., (1389), Kamu Hukukunun Temelleri, Tahran: İkinci Baskı, Jangal Yayınevi.
- [6] Hashemi Seyyed M., (1385) İran İslam Cumhuriyetinin Temel Hukuku, Tahran: İkinci Cilt, Onüçüncü Baskı, Mizan Yayınevi.
- [7] Hodavand M. ve Arkadaşları,(1389), İdare Hukukta Karar Verme İlkeleri, Tahran: Birinci Baskı, Khorshandi Yayınevi.
- [8] Hodavand M.,(1389), Uygulamalı İdare Hukuku, Tahran: Birinci Baskı, Samt Yayınevi.
- [9] Lotfi A.,(1389), Temel Hukuk ve İran İslam Cumhuriyetinin Yapısı, Tahran: Birinci Baskı Jangal Yayınevi.
- [10] Mohammadnezhad A., (1391), “İslami Danışma Meclisi Tarafından Devlet Kararlarının Lağvedilmesi Konusunda Cumhurbaşkanının Genelgesi Hakkında Eleştirisi”, Aseman Dergisi, 11. Sayı, Cumartesi 23 Ordibeheşt.
- [11] Najaf Beygi R.,(1388), Değişim Yönetimi İran İdare Sistemine Bakış, Tahran: Birinci Baskı, İslami Azad Üniversitesi Tahran Bilim ve Araştırma Birimi Yayınevi.
- [12] Ostovar Sangari K. ve Emami M.,(1389), İdare Hukuku, Tahran: Onüçüncü Baskı, Mizan Yayınevi.
- [13] Shabani S.,(1389), ‘İran İslam Cumhuriyeti Sisteminin Kültürel Mühendisliği’, Misag-e Basij-e Mostazafin Dergisi, Üçüncü Yıl, 10. Sayı.
- [14] Straus L. ve Creisy J.(1373), Yeni Devletçilik Düşüncelerinin Eleştirisi, Çeviren Ahmad Tadayyon, Tahran: Birinci Baskı, Kavir Yayınevi.

- [15] Tabatabaei Motemeni M.,(1385), Uygulamalı İdare Hukuku, Tahran: Birinci Baskı, Samt Yayınevi.
- [16] Tabatabaei Motemeni M., (1385), İdare Hukuku, Tahran, Onikinci Baskı, Samt Yayınevi.
- [17] Yargıç Shariat Panahi Seyyed A.,(1383), Temel Hukuk ve Siyasal Kurumlar, Tahran: Onuncu Baskı, Mizan Yayınevi.
- [18] Yargıç Shariat Panahi Seyyed A.,(1384), Temel Hukuk Gereksinimleri, Tahran, Mizan Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : İSLAMİ, Aylin
Uyruğu : İran
Doğum Tarihi ve Yeri : 29.07.1985 – İran/Tebriz
Medeni Hali : Bekar
Tel : 0554 781 8111
E-Posta : nagihani@hotmail.com

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET TARİHİ
Lisans	Anadolu Üniversitesi	2008
Lise	İmam Humeyni Lisesi Tebriz	2002

YABANCI DİL

İngilizce – Orta Seviyede
Farsça – İleri Düzeyde
Azerice – İleri Düzeyde
Arapça - Orta Seviyede

HOBİLER

Spor yapmak, Kitap okumak.